

PÕHISEADUSE ASSAMBLEE
KAHEKÜMNE SEITSMES ISTUNG
28. veebruar 1992

Juhataja: Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! Kell on 11.02, palun istuge oma kohtadele ja viime läbi kohaloleku kontrolli. Palun registreerige ennast. Õigeaks ajaks on kohale jäänud 25 assambleeliiget.

Lugupeetud kolleegid, meil on täna päevakorras vaid üks küsimus. Küsimus, milles me leppisime kokku eelmisel korral: põhiseaduse eelnõu rakendussätete küsimus. Juhatusel ei ole tulnud teilt ka mingeid ettepanekuid päevakorra täiendamiseks. Palun, kas me võime selle päevakorra järgi tööle hakata või on ettepanekuid? Täna. Meil on päevakorras üks küsimus: põhiseaduse eelnõu rakendussätted. Me leppisime teiega eelmisel istungil kokku, et need rakendussätted saavad uue pealkirja. Sellest nõudest on ka kinni peetud ja teil kõigil peaks olema ees Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu. Annan kõigepealt ettekandeks sõna rakendussätete toimkonna esimehele härra Kalle Jürgensonile. Palun kõnepulti.

K. Jürgenson: Lugupeetud assambleeliikmed! Lugupeetud juhataja! Teile on välja jagatud eelnõu, mille pealkirjaks on Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadus. Koostöös redaktsioonitoimkonna ja ekspertidega on see tekst valminud ja tema põhiseisukohad praeguseks oleksid järgmised. Üldine ülesehitus on üsna sarnane senistele projektidele, mõned muudatused on üsna tuntavad siiski tekstis endas. Kõigepealt põhiseaduse käivitumisel on kaks hetke, mis esimeses ja teises paragrahvis ära fikseeritakse ja need oleksid: põhiseaduse vastuvõtmine rahvahääletusel ja põhiseaduse jõustumine. Kui põhiseadust loetakse vastuvõetuks rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamise päeval, siis jõustub põhiseadus käesoleva projekti järgi Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamise. Põhiseaduse jõustumisega seoses oleksid õigusaktid, mis ei ole kooskõlas jõustunud Eesti Vabariigi põhiseadusega, kehtivad seni, kuni need tühistatakse või viiakse

vastavusse põhiseadusega. See on uus mõte, mis on siin sees sõnastatud, kuid vaidluse puhul õigusakti vastavuse üle põhiseadusele läheb asi Riigikohtusse, s.t. vaidlusalused küsimused ja erinevad tõlgendused lähevad Riigikohtusse lahendamisele ja sealt edasi tõenäoliselt Riigikogusse. Sellise sõnastusega on püütud anda aktiivne õigussüsteemi loomine, õigussüsteemi korrastamine Riigikogu pädevusse ja sellega peab Riigikogu ka kohe tegelema hakkama. Nüüd §3 on senisega võrreldes sees muutus. Nimelt valimiste toimumise kohta on öeldud, et need peavad toimuma mitte varem kui 40 päeva pärast nende väljakuulutamist ja nagu eelmises projektis oli, mitte hiljem kui 90 päeva või 60 päeva. Need on kaks alternatiivi. Nüüd on see tagumine piir ära jäetud, see tähendab, et sätestame lähema aja, millal valimised saavad toimuma pärast väljakuulutamist, kuid tagumist piiri nende toimumiseks ei ole praeguses projektis sätestatud.

Edasi on sätestatud erandina Riigikogu 1. koosseisu, mis astub kokku pärast käesoleva põhiseaduse vastuvõtmist, volituste kehtivus. Need on erandina 3 aastat. Ja samuti on ka siin sees töö- ja kodukorraseaduste vastuvõtmiseni kvoorumi nõude erinevus, võrreldes põhiseaduse põhitekstiga. Uuena on käesolevasse projekti sisse viidud § 3 lõpus sõnastatud eelviimane lõige. Sisuliselt on see blokk, kus on ära öeldud, mida tähendavad põhiseaduse tekstis väljaöeldud erinevad hääletamise arvestamise meetodid. Siin on loetletud see, mis enne oli põhiseaduse tekstis § 66 all, mida redaktsioonitoimkonnas juristid soovitasid sealt siiski välja jätta. Jutt oli lisaparagrahvidest, kuid nüüd oleksid need põhiseaduse rakendamise osas ja sellisena sõnastatud kuni töö- ja kodukorra vastuvõtmiseni, kus need asjad pannakse täpselt Riigikogu jaoks paika. Tasu maksmise kohalt on siin öeldud, et selle suuruse peab kehtestama Ülemnõukogu enne Riigikogu valimiste väljakuulutamist. See oleks võib-olla kõige kindlam meetod ja tagaks kõige objektiivsema tasustamismehhanismi, niipalju kui see praegu on võimalikmeil tulevase Riigikogu jaoks paika panna.

§-s 4 oleks põhimõtteline erinevus seniste käsitlemistega võrreldes. Juttu on sellest olnud varemgi ja mõte on selles, et

erandina valitaks esimene riigipea, see tähendab president, üldistel, ühetaolistel, otsestel valimistel salajase hääletamise teel, kuid samuti lühemaks perioodiks kui põhiseaduse järgi, kus on selleks 5 aastat. Praegu võiks olla üks aasta rohkem kui erandina Riigikogul, seega 4 aastat. Samuti on siin sätestatud mehhanism, mis juhtub siis, kui otsestel, üldrahvalikel valimistel presidendi kandidaat ei kogu nõutavat häälteenamust. Selle järgi, nagu te näete, läheb presidendi valimine kahe enim hääli saanud kandidaadi hulgast Riigikogu pädevusse, kes selle 10 päeva jooksul oma kokkuastumisest arvates peab ka läbi viima. Samuti on käesolevas projektis sõnastatud vabariigi presidendi ülesseadmise õigus sellel esimesel juhul ja need oleksid siis vähemalt 1000 hääleõiguslikku Eesti Vabariigi kodanikku ja üks viiendik Ülemnõukogu koosseisust või 1/5 Eesti Kongressi koosseisust.

§ 5, kus on öeldud, et põhiseaduse § 80 punktis 10 loetletud riigiametnike kandidaadid tuleb esitada 60 päeva jooksul. See puudutab riigikohtu esimeest, Eesti Panga nõukogu esimeest, riigikontrolöri, õiguskantsleri, kaitseväge juhatajat või ülemjuhatajat. Need kandidaadid tuleksid esitada 2 kuu jooksul Riigikogule kinnitamiseks. See mõte oli ka varasemates redaktsioonides põhimõtteliselt sees.

Nüüd on uue näo saanud §-d 6 ja 7. §-s 6 on sõnastatud põhimõte, kus valitavatele ametikohtadele, see tähendab presidendiks, Riigikogusse, aga samuti ka kohalikesse omavalitsuse volikogudesse kandideerijad, samuti kõrgetele riigiametitele kandideerivad või sinna kohta taotlevad isikud peavad esitama kirjaliku süümevande. Kirjaliku süümevande esitamise tee on siin väetud, nagu te näete, ühte paragrahvi kokku nii valitatavatesse kogudesse kandideerijatel kui ka riigiametit taotlejatel.

§-s 7 on sätestatud nende isikute jaoks süümevanne, mille nad peavad esitama 30 päeva jooksul Riigikogu kokkuastumisest arvates, kes soovivad jääda §-s 6 nimetatud riiklikele ametikohtadele. Isik, kes on näiteks kinnitatud riigikontrolöriks praeguse Ülemnõukogu poolt ja kui ta on valmis jätkama seda ametit ka pärast Riigikogu kokkuastumist, siis ta peab esitama kirjaliku

süümevande 30 päeva jooksul Riigikogu kokkuastumisest arvates. Kui isik seda süümevannet andmast keeldub või kohus tuvastab vaidlustamise korral, et süümevandega kinnitatud ei vasta tõeale, siis vabastatakse isik nimetatud ametist.

§-s 8 on sätestatud põhimõte, et põhiseaduse jõustumine pärast Riigikogu valimiste väljakuulutamist ei too iseenesest kaasa seniste töösuhete lõpetamist riigivõimuorganitega. Siin on lahtiseletatult öeldud, et põhiseaduse jõustumine ei ole töösuhete katkestamise aluseks. Selle aluseks võib olla §-des 6 ja 7 sõnastatud tingimused, seoses süümevandega.

§ 9 sätestab nimetatud lisaseaduse kehtivuse aja. Nüüd on esitatud juba Kaido Kama poolt ettepanek, et muuta nimetatud rakendusosas pealkirja. Kuna see on läbi hääletatud korra, siis ei peetud võimalikuks seda juba uues sõnastuses teile välja pakkuda, küll aga pakub Kaido Kama veel välja formuleeringu: Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise kord. Ja tuleb märkida, et sel juhul muutuks ka § 9 sõnastus. Nagu te näete, on siit välja jäänud küsimus, mis enamasti on olnud kõige problemaatilisem neid küsimusi arutades, ja nimelt see, mis puudutab endisi kõrgemaid parteilasi. Osa redaktsioonitoimkonnast oli seisukohal, et see küsimus siit üldse välja jätta. Hääletamise tulemusel see jäigi siit välja. On arvestatud tõsiasja, et see küsimus nende parteilaste jaoks oleks sätestatud samuti süümevandega §-des 6 ja 7. Nimetatud küsimuse alternatiiv jäi sõnastamata ja teil seda mustvalgel käes ei ole. Kuna mina vähemalt üks olin, kes taotles selle teksti sissepanemist alternatiivina ja nõudis vähemalt assamblees hääletamist, siis praegu on mul võimalus anda nimetatud tekst üle apellatsioonina ja taotlus oleks ainult selline, et see küsimus vähemalt Assamblees läbi hääletada. Juhul, kui see välja hääletatakse, oleks see hääletamistulemus meile siiski oluline. Praegu seda siin ei ole ja ma loodan, et kui minu järel hr. Heimar Rahumaa sõna võtab, siis ta põhjendab ka neid seisukohti, mis selle kasuks rääkisivad. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu, härra Jürgenson. Palun siiski jääda veel kõnepulti. Lugupeetud kolleegid, juhatus on planeerinud pakkuda sõna veel ekspertide esindajaist härra Rahumaale ja

redaktsioonitoimkonna esimehele proua Hännile. Me peame otsustama, kas kõiki küsimusi on otstarbekas esitada härra Jürgensonile, võib-olla osa küsimusi te varute härra Rahumaa ja proua Hänni tarbeks. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Käbin, palun.

T.Käbin: Lugupeetud ettekandja, mul on mõned küsimused. Kõigepealt, miks Riigikogu volitused esmakordselt kolm aastat ja president neli aastat. Teiseks sama, millest me kõnelesime, kui viimane kord oli redaktsiooni- ja rakendusseaduse toimkond koos. Ikkagi on lahti näiteks § 153, mis käsitleb esinduskaitset, riiklikku süüdistust ja seaduslikkuse järelevalvet. Kuidas see rakendub, mis saab prokuratuurist. Või kuidas rakendub § 124. Eesti maismaapiir on määratud Tartu rahulepinguga. Me ei saa nendele vastust. Ja selliseid paragrahve on veel põhiseaduses küll ja küll, millele rakendusseadus mingisugust vastust ei anna. Tänan.

K. Jürgenson: Mis puudutab küsimuse esimest poolt, siis siin on jälgitud sama skeemi, mis on põhiseaduses endas, s.t. üheaastane volituste erinevus Riigikogu ja presidendi vahel. Esimeste jaoks lihtsalt sätestada üks aasta lühem periood, sellest ka see erinevus.

Miks lühem? Et kiiremini vahetada välja nii Riigikogu kui ka president. On alust arvata, et mida rutem välja vahetame, seda parem. Ma usun et võib-olla oskab sellele härra Rahumaa paremini vastata.

Ekspertide arvamus ja ka toimkonna arvamus oli, et põhiseadus võib põhimõtteliselt jõustuda ka nende paragrahvide olemasolul seal sees, et see olukord, kus mõned normatiivaktid või vastavad institutsioonid veel puuduvad, ei muuda põhimõtteliselt käesolevat põhiseadust mittejõustunuks.

R.Arjukese: Lugupeetud ettekandja! Mul on küsimus § 4 kohta. Siin on, et valimistel valitakse president osavõtnute häälteenamusega ja niiviisi tuleb järgmine lause, et kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust jne. Siit ei saa täpselt aru, mida see häälteenamus sel juhul tähendab. Kas see tähendab siis 50% kõigist hääletanutest või mis?

K.Jürgenson: Üks lause eespool on "hääletamise teel

hääletamisest osavõtnute häälteenamusega", s.t. nendest, kes osa võtavad hääletamisest, nende häälteenamusega. Kui osa võtab mingisugune 600 000 inimest, siis üle 50% neist peavad olema poolt. Minu arust on see piisavalt selgelt eelmises lauses sõnastatud. Hääletamisest osavõtnute häälteenamusega.

E.Tarto: Lugupeetud juhatus, lugupeetud ettekandja! Mul on selline küsimus. Siin on öeldud, et mis saab siis, kui meie poolt väljatöötatud eelnõu läheb läbi rahvahääletusel. Aga kas on ka selle peale mõeldud, mis saab siis, kui see läbi ei lähe. Aitäh.

K.Jürgenson: See on siin ütle mata, et mis saab, kui see läbi ei lähe.

Juhataja Juhatus püüab aidata. Sellisel juhul seda ei rakendata ja rakendusesease küsimust meie ette ei teki.

S.Vahtre: Austatud ettekandja, ma paluksin õige lühidalt vastata küsimusele § 4 punkti 1 kohta, mille järgi presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt tuhandel hääleõiguslikul kodanikul. Millistel kaalutlustel see tuhat on. Aitäh.

K. Jürgenson: Konkreetse numbri pakkus välja, kui ma nüüd ei eksi, keegi ekspertidest. Ma ei oska öelda, kas sellel oli mingisugune loogika taga või mitte. Vabariigi ajal oli see number suurem. Loomulikult võib siin olla ka teine number. Minu silmis sellel tuhandel seletust tõetis ei olnud, selle pakkus välja kas keegi redaktsioonitoimkonnast või ekspertidest, aga kuna ma ei leidnud ka midagi selle vastu, siis ka seal koosolekutel ma seda numbri küsimust ei tõstatanud.

M. Laar: Austatud ettekandja! Mul on selline küsimus. §-s 3 on olemas täpne süsteem, kuidas Riigikogu valimised toimuvad, kuid minu teada on Ülemnõukogu õigusdkomisjon vähemalt ühe võimalusena arutanud, et põhiseaduse referendum ja Riigikogu valimised toimuksid üheaegselt. Selle välistab § 3. Mida te sellest arvate, kuidas te seda kommenteerite?

K.Jürgenson: Sellise situatsiooni see tõesti välistab, kuid käesoleva rakendusseaduse järgi oleks meil sel juhul vaja ühitada mitte 2, vaid 3 valimist; põhiseaduse rahvahääletus,

Riigikogu valimine ja presidendi valimine. Ja kui need kolm kõik summida ühele päevale, siis ma ei kujuta seda ette. Teoreetiliselt on see muidugi võimalik, aga praktiliselt võib tulla meeldiv segadus. Käesoleva rakendusseaduse järgi selline variant on välistatud.

S.Sovetnikov: Austatud juhatus, lugupeetud ettekandja! Ma palun selgitust. §-s 4 on öeldud, et president valitakse neljaks aastaks, aga Riigikogu esimese koosseisu volitused kehtivad kuni 3 aastat. Kui lõpeb see volituste aeg Riigikogus, siis jätkuvad veel presidendi volitused. Ja kui me valime järgmise koosseisu Riigikogu, siis konstitutsiooni või põhiseaduse järgi me peame valima ka presidendi Riigikogu poolt, siis tuleb kaks presidenti. Minule ei ole see küsimus selge.

K. Jürgenson: Järgmine kokkuastuv Riigikogu, kui sellise skeemi järgi talitada, valib uue presidendi loomulikult pärast esimese presidendi volituste lõppemist, mis lõpeksid praeguse skeemi järgi 1 aasta pärast teise Riigikogu kokkuastumist käesoleva põhiseaduse vastuvõtmisest arvates.

Juhataja: Vähemalt kahest presidendist me nüüd pääsesime, loodetavasti viimane küsimuse esitaja on härra Uluots, palun.

Ü. Uluots: Härra Jürgenson, mind huvitab § 4 punkt 3, kus Eesti Kongressile on antud õigus üles seada presidendikandidaat. Ma tahaksin teada, millega see on põhjendatud? Samal ajal me võiksime anda ja peaksime andma õiguse ükskõik millisele ühiskondlikule organisatsioonile. Tänan.

K. Jürgenson: Ma muidugi saan aru härra Uluots teie antipaatiast Eesti Kongressi vastu, kuid praegu on antud hääleõigus kolmele konkreetsele grupile - vähemalt tuhat hääleõiguslikku Eesti Vabariigi kodanikku -, viiendik Ülemnõukogu koosseisust ja viiendik Eesti Kongressist. Loomulikult me võime siia juurde arvata veel Jahimeeste Seltsi ja, nagu te olete tihti märkinud, õlleaktsiisi seaduse koostajaid, minugi pärast. Kuid praegu on kehtestatud kolm. Assamblee võib otsustada, keda lisada ja keda siit välja jätta.

Juhataja: Suur tänu, härra Jürgenson. Küsimusi rohkem ei

ole. Täna.

Palun kõnepulti ekspertide esindajana härra Heimar Rahumaa.

Hr. Rahumaa, palun.

E. Rahumaa: Lugupeetud eesistuja ja lugupeetud põhiseaduse autorid! Ma tahaksin teile lühidalt tutvustada, millest me lähtusime, kui me püüdsime ekspertidena põhiseaduse rakenduseelnõu parandada või konditsiooni viia.

Punkt 1. Me püüdsime reguleerida selliselt, et põhiseadus võimalikult kiiresti hakkaks toimima. Poliitiliste küsimuste reguleerimisel tuleb lähtuda võimalusest jõuda kokkuleppele, mis on juba tekkinud eri jõudude vahel, aga seadus-tehniliselt siis lahendada mõningad põhiseaduse rakendamise spetsiifilised probleemid, et põhiseadust käivitada.

Kasutada oli mitme liikme töövili, kas siis kirjalikud märkmed, eelnõu kavandid või kontseptsioonid ja võib öelda, et rõõmu tegi see, et selle töö tegemisel kehtis heasoovlikkuse ja koostöö vaim. Ükskõik, kelle poole eksperdid ei pöördunud, oli alati võimalik saada kvalifitseeritud abi. Ja olgu siinkohal tänatud professor Ilmar Rebane, Lauri Vahtre, Liia Hänni ja teised, samuti ka tehniline tööjõud. Kui nüüd läheme sisu juurde, siis oli võimalik valida muidugi mitu varianti, kuidas rakendusseadusega käivitada põhiseadust võimalikult kiiresti ja minimaalsete muutustega. Me lähtusime variandist, et rahvahääletusel võetakse põhiseadus vastu koos rakendusseadusega või rakenduse korraga, kuidas soovite, ja siis põhiseadus jõustub Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamiselega, kusjuures üheaegselt valitakse Riigikogu ja valitakse president. On ka võimalikud teised variandid, kuid pärast pikaajalisi arutelusid me jäime selle juurde. Kui te soovite, ma pärast võin sellel pikemalt peatuda.

See on selle seaduse juhtidee, et üheaegselt valitakse põhiseaduse käivitamiseks Riigikogu ja president.

Mis puutub nüüd presidendi valimisse, siis on ju teada, et resultatiivne oleks presidendi valimine üldrahvalikult sel juhul, kui president valitaks suhtelise häälteenamuse põhimõttel.

See tähendab, juhul kui presidendi ühe kandidaadi poolt oleks kas või 1 hääl rohkem kui teiste poolt, siis on alati võimalik president valida. Kuid see tähendab ka teiselt poolt seda, et kui meil on tegemist 10 presidendikandidaadiga, siis võidakse president valida ütleme 11% häältega, kusjuures 89% häältest oleks vastu. Enamus oleks selle kandidaadi vastu, kuid ta ikkagi läheks läbi. Sellepärast lähtusime me nii-öelda absoluutse häälteenamuse põhimõttest, et presidendikandidaadi poolt oleks 50% pluss 1 hääl. Aga teatavasti see ei ole alati resultatiivne ja siin on siis käiku läinud tagavaravariant selles mõttes, et kui otsesed valimised ei ole resultatiivsed, siis valib Riigikogu. Ma arvan, et see on ka tähtis, et üldse põhiseadus vastu võetaks rahvahääletusel.

Mispärast on tähtaegu lühendatud 1 aasta võrra, siis sellest hr. Jürgenson siin juba rääkis. Ma arvan, et see tuleb kasuks meie dunaamilises elus.

Nüüd jõuame me keerulise küsimuse juurde, mille siin püstitas juba hr. Käbin. Millisel määral on selles eelnõus siiski arvestatud teisi põhimääruse sätteid, mille rakendamise peaks ette nägema põhiseaduse rakendamise seaduses ja viidatakse siin näteks §-le 153. Meie oleme ekspertidena põhimõtteliselt sellise käsitlemise vastu, et oleks olemas nii-öelda teine põhiseadus, kus siis nähtaks ette esimese põhiseaduse elluviimise kord. See on põhimõtteliselt vale meie arvates sellepärast, et need põhiseaduse sätted, kus nähakse ette ühe või teise seaduse vastuvõtmine, ei jõustu ju mitte sellest lähtuvalt, kui see seadus on vastu võetud, millega selle seaduse rakendamise või sätte rakendamise kord ette nähakse, vaid nad jõustuvad enne ja selle põhiseaduse sätte alusel võetakse üks või teine seadus vastu. Me ei saa hakata ette ära reguleerima neid suhteid. Ja kui sellist seadust veel ei ole, peaks olema siis kord, mis näeb ette selle põhiseaduse sätte rakendamise. Kuid siin on üks äga ja see on, et ka §-s 2, kui te vaatate põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu, on ette nähtud § 80 p. 4 ja 81, mis jõustuvad Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamise ja vabariigi valimiskomisjoni poolt. Vastasel korral me ei saa põhiseadust käiku panna. Eelnõus on säte ja me peame seda väga tähtsaks sätteks,

mille kohaselt põhiseaduse jõustumisel kehtivad siiski seadused, mis on vastuolus põhiseadusega. Need ei ole automaatselt nullis põhiseaduse jõustumisel, vaid kehtivad seni, kuni need tühistatakse või võetakse vastu uus seadus. Milleks see on vajalik? Esmapiilgul näeme, et see läheb põhiseadusega vastuollu, kuid see on väga tähtis säte sellepärast, et see aktiveerib tervet ühiskonda, neid seadusi välja tooma. Siia on kaasatud ka riigikohus ja praktikas on see vajalik ka sellepärast, et pärast põhiseaduse vastuvõtmist algab juristide hulgas pikk vaidlus, kuidas siis edasi minna. Kas siis automaatselt kõik teised seadused on tühistatud või mitte. Me arvame, et siiski me ei saa sellise õigusliku nihilismiga nõustuda, sest igapäevane elu tahab elamist ja me peame leidma siis teistsuguse korra, mis siin on ka välja pakutud.

Nüüd tuleme selle küsimuse juurde, millest juba ka juttu oli, meie riigi totalitarismist vabanemisest ja selle totalitaarse riigikorra väljajuurimisest. Küsimus sellest, kuidas piirata isikute pääsemist riigivõimu juurde, keda Eesti Vabariik ja eesti rahvas ei taha. Me arvame, et seda saab tõesti teha täies mahus süümevandega. Kes on tänast "Postimeest" lugenud, siis selle kohta on Ain Kaalepil küllalt hea kirjutis. Süümevande puhul, kui isik on valet vandunud, aga see käib kõikide riigiteenistujate kohta riigiorganites, ja ta on osalenud kodanike jälitamisel ja repressioonidel kas nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigis riigi- või kaitseteenistuses olemise eest, nagu on fikseeritud §-s 6, siis on teda võimalik võtta kohtulikule vastutusele individuaalselt. Me ei pidanud võimalikuks siin fikseerida ametikohti, mis välistaksid inimeste osalemise riigiorganite töös. Ma arvan, et seda võiks aktsepteerida, totalitarismist vabanemiseks. Täna tähelepanu eest.

Juhataja: Aitäh, härra Rahumaa. On küsimusi. Esimene küsija on härra Leisson, palun.

E. Leisson: Lugupeetud härra eesistuja, lugupeetud härra Rahumaa! § 9 sätestab, et käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel ja kehtib kuni 31. detsembrini 2000.

Eksperdid on soovitanud ja komisjon on sellega nõustunud, et president ja Riigikogu valitakse ühe aasta võrra väiksema volituste tähtajaga. Aga miks mitte seda kehtestada kuni 31. detsembrini 2000, miks see laieneb ainult simesele Riigikogule. See on esimene küsimus. Ja teine küsimus puudutab süümevannet, millega eksperdid välja tulid ja mis on päris sümpaatne, aga mulle jääb siiski mõistatuseks see mehhanism, kuidas see toimib. Täna.

E.Rahumaa: Mis puutub §9, siis on küsimus selles, et esimene president ei ole sellepärast aastani 2000, et seda korda ja põhiseadust on võimalik muuta ning seda on sellest lähtuvalt tehtud. Kui esimene Riigikogu kokku tuleb, on tal väga palju tööd, kuid sealjuures ta võib ka muuta põhiseadust.

Teine probleem, see on süümevanne. Jah, siin on oma mehhanismi väljatöötamine kindlasti vajalik, kuidas see hakkab toimima. Ajakirjanduses on mõned vihjed selle kohta olnud, kuid me arvasime, et kui me paneme sellesse seadusesse süümevande mehhanismi, siis see koormab seda rakendust liialt ega ole otstarbekohane. Pealegi me pidasime silmas, et selleks on vajalik ikkagi põhjalikum töö, kui välja pakkuda mingi logisev konstruktsioon ja siis selle logiseva konstruktsiooni kriitikaga lasta põhja ka see rakendusseadus.

V.Salum: Süümevanne kahtlemata on vajalik, aga te väide ei oma nagu katet, et see on piisav totalitarismist üle saamiseks, sest partei nomenklatuur on panganduses ja väliskaubanduses juhtpositsioonil ja seega ka valimisvõitluses piisavalt teistest tõhusam. Mis on teie arvates garantiiks, et nemad valimisvõitluses ei jätkka sama poliitikat? Ja teine küsimus juristina, kas peate õigeks, et § 164 on ära nuditud vaatamata sellele, et Põhiseaduse Assamblee selle nomenklatuuri piiritlemise hääletas läbi.

E.Rahumaa: Ma arvan, et me vabaneme totalitaarsusest järk-järgult ja ei ole võimalik sellest pärandist vabaneda ühe päevaga. Kuid ma arvan teiselt poolt, et see süümevanne annab meile küllalt mõjusa vahendi konkreetselt iga üksikisiku puhul tõstatada süü, kuid me saame seda taha ilma viha ja eelarvamusega. See on minu sügav veendumus.

Nüüd, mis puutub põhiseaduse § 164. Ma ei ütleks, et me oleme selle seaduse eelnõuga nüüd nullinud selle paragrahvi, kus jutt on sellest, et põhiseaduse I peatükki ja XV peatükki saab muuta ainult rahvahääletusel.

Juhataja: Tänan. Hr. Tarto. Palun.

E.Tarto: Lugupeetud juhatus, lugupeetud ettekandja! Me räägime siin kogu aeg totalitaarsusest jne. See on täiesti omal kohal siis, kui me lähtume sellest, just nagu ei oleks olnudki okupatsioon, aga kuidas juriidiliselt see asi on? Lugu on ju selles, et ega eipeagi totalitaarne riik okupeerima, võib ju ka demokraatlik riik okupeerida. Ja kas meie jaoks on olemas sellised mõisted, nagu okupatsioon, okupant, okupantide käsilane jne.? Palun vastata sellele. Aitäh.

E.Rahumäe Ma arvan, et meil igaühel on olemas sellised mõisted. Mida see tähendab. Kuid asi on ju selles, et meie arvates tuleb arvestada, et me peame edasi liikuma pidevalt. Oletagem nüüd, et võtame ja elimineerime inimese sõltuvalt sellest, kes ta oli, sõltumata sellest, milline ta oli ühel või teisel parteilisel ametikohal, mida inimesed kõik mäletavad väga hästi. Ma arvan, et see ei oleks lihtsalt õige. Siin kõneleb kamingi iseendas olev totalitaarsuse pärand. See kõik läheneb ka pisut kättemaksule. Me hakkame parteile kätte maksuma nende isikute kaudu.

Juhataja: Tänan. Hr. Korrovits. Palun.

E.Korrovits: Lugupeetud hr. Rahumaa, Assamblee otsustas teatavasti hääletamise teel viia sisse piirang kompartei juhtkonnale ja see oli formuleeritud §-s 160. Nüüd on § 160 asendatud §-ga 6. Ja siinses süümevande formuleeringus on niisugune lause, et ta ei ole osalenud kodanike jälitamisel ja repressioonidel nende poliitiliste veendumuste, ebalojaalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigis riigikaitseteenistuses olemise eest. Nüüd on mul küsimus. Kas sai linna- või rajoonikomitee esimene sekretär pidada oma ametit ja mitte osaleda kodanike jälitamisel ja repressioonidel nende poliitiliste veendumuste ja ebalojaalsuse, klassikuuluvuse eest? Ja teine küsimus. Kas me saame niisuguste riigitegelastega edasi minna? Tänan.

E.Rahumaa: See on hea küsimus, hr. Korrovits. Ja ma arvan, et sellele ei olegi ühest vastust. Parteisekretär 1952. aastal oli ju hoopis teistsuguste ülesannetega kui parteisekretär 1980. aastatel. See on nii. Mis vahe oli või? Vahe oli suur, sest terve ühiskond oli vahepeal muutunud, maailm oli muutunud. Aga tähtsam selle asja juures on see, et iga konkreetse inimese puhul tuleb see küsimus päevakorda ja see tuleb aktiivselt päevakorda. Me saame need asjad hoopis paremini selgeks räägitud kui siis, kui me siin praegu üheselt otsustame. Kui meil on vajalik reaalne tagajärg, siis peaks nii toimima. Kui meil on aga vajalik ühe ühiskonna lähestamine, inimeste endi lähestamine, kes seda ei suuda aktsepteerida oma õigustunde järgi, ilma et oleks EKP kuulutatud kuritegelikuks organisatsiooniks kohtu poolt, siis me muidugi saame teise tagajärje. See sõltub ju sellest, millised on meie eesmärgid. Muigudi, ma mõnan, et see totalitaarne riik ja ühiskond, kust me tuleme, see ei ole võrreldav teistega. Ülitotalitaarsus üheparteilises süsteemis kehtis üle 50 aasta. Ma arvan, et just seetõttu ei ole ka muud võimalust asja lahendamisel. Kuid see ju ei tähenda seda, et riigi uus Riigikogu, uued Eesti Vabariigi riigiorganid ei võta seda küsimust uuesti päevakorda, ei tule selle juurde tagasi korduvalt. Me seda võimalust ei välista siin. Ja selles mõttes ei ole vajalik meil siin praegu niikaugemale ette asju ära lahendada, vaid meil on praegu vajalik väga kiiresti põhiseadus vastu võtta. Andke andeks, et ma liiga pikalt peatusin sellel küsimusel.

Juhataja: Aitäh. Hr. Arjukese. Palun.

R.Arjukese: Tänan. Ma tahaks kõigepealt öelda seda, ainult üks repliik, et olukord oli 1980. aastal erinev ainult repressioonide astme võrra. Repressioonid olid ju. Ja need inimesed, kes niisugustel ametikohtadel olid, võtsid kas tahes või tahtmata osa neist repressioonidest. Tähendab, küsimus on ikkagi selles, et keegi neid niisugusele ametikohale ei sundinud, kus nad pidid osa võtma repressioonidest. Kas te ei leia, et onkohatu rääkida mingist kättemaksust ja niisugusest asjast. Keegineid ei kavatse repressioneerida, on ainult mingisugused poliitilise tegevuse

piirangud. Näiteks on mõnedes riikides keelatud ka politseil osa võtta valimistest või olla valitud. See on siis repressioon politsei vastu või? Tähendab, need inimesed lihtsalt ei sobi selliste kohtade peale. Tänan.

E.Rahumaa: Täiesti õige ja sellepärast ongi selles seaduseelnõus ettepanek, et need inimesed ei saa riigiorganite tegevusest osa võtta. Aga ma ei ole väitnud, et sekretär 1950. aastal ja sekretär 1980. aastal ei võtnud osa repressioonidest. Ma väitsin, et oli väga erinev situatsioon 1950. aastal ja 1980. aastal.

Juhataja: Aitäh. Hr. Salum. Palun.

V. Salum: Kahtlemata me oleme kõik huvitatud reaalsetest tagajärgedest ja totalitarismist võidu saamine on eesmärk, mille nimel tasub ka vaeva näha. Kuid kas piisab ainult üksikisikute süüme uurimisest, sest totalitarism püsis just kompartei ja KGB najal. KGB on restaureerunud sõjaväe raames ja kompartei samuti koondab oma ridu. Kas me nii saame totalitarismist lahti, kuime ainult üksikisikutega tegelema ja komparteid tervikuna hukka ei mõista. Tänan.

E.Rahumaa: Mis puutub kompartei hukkaamõistmisesse, siis ma arvan, et see ühiskonnas praegu toimub. Kuid tema kuulutamiseks kuritegelikuks organisatsiooniks on olemas eraldi protseduur. Seda ei saa teha Põhiseaduse Assamblee. See on ikkagi kohtu pädevuses. Kui aga selle küsimuse juurde tagasi tulla, siis see on üks nägemus asjast, kuidas edasi minna. Kui on paremaid plaane, siis on see ju ka tervitatav.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Talve. Palun.

J.K.Talve: Jah, ma tahtsin küsida, et kas kommunistliku partei tegevus Eestis viimase 50 aasta jooksul peab kuuluma ainult kohtu pädevusse. Konkreetsete kuriteod, konkreetsete inimeste tapmised, küüditamised, piinamised jne. on konkreetsete inimeste kuriteod ja need kuuluvad kohtu pädevusse, aga kas me ei või panna rahvahääletusele Eestimaa Kommunistliku Partei tegevust ja lasta rahval otsustada selle küsimuse üle?

E.Rahumaa: Jah, kui see on rahvale selgeks tehtud. Kui

me vaatame rahvahääletuse tulemusi näiteks Šveitsis, millega härra Talve on ka kindlasti tuttav, siis te näete, et mõningaid küsimusi on ebaeetiline panna rahvahääletusele, ma ei pea küll käesolevat juhtumit silmas. Näiteks surmanuhtluse likvideerimine. Kuid kui rahvale on see asi selge, siis ma arvan, et rahvas oskab ka Eesti Vabariigi uute riigiorganite kaudu paremini seda küsimust lahendada kui meie. Mida ma silmas pean? Ma pean silmas seda, et me oleme liiga vähe veel n.-ö. Eesti Vabariigi tingimustes ja me ühiskond on liiga habras selliste küsimuste lahendamiseks ja ma kahtlen, et kui me paneme sellised küsimused sedavõrd teravalt praegu meie rahva ette, siis me saavutame vastupidise eesmärgil. Seda on ju ka näha põhiseaduse eelnõu arutamisel, kus ajakirjanduses võtavad sõna, ma julgeksin öelda, inimesed, kes ei ole seda küsimust põhjalikult arutanud ja minule eksperdina on kurb lihtsalt näha selliseid asjatundmatuid artoikleid. Põhiseaduse Assamblee inimesed liialt vähe kaitsevad oma põhiseadust ajakirjanduses.

T.Velliste: Härra juhataja, minu küsimus puudutab süümevandega seoses tekkida võivat nõiaringi. Kujutame ette teoreetiliselt äärmuslikku olukorda, et kogu riskirühm otsustab vanduda valet. Sellisel juhul on tegemist nii mõjuväimsa ringkonnaga, et ta võib tulla võimule ja sellisel juhul ei suuda ükski kohus mitte kunagi tuvastada, et nad vandusid valet. Kuidas väljuda sellisest nõiaringist? See on nagu muna ja kana probleem.

E.Rahumaa: Ma arvan, et avalik kontroll väldib selle.

L.Mäll: Lugupeetud ettekandja, nagu ma sain teie eelmistest vastutstest aru, te arvate, et ühiskonnas toimib väga suur manipuleerimismehhanism, mis takistab tõeliselt heade ideede elluviimise praeguses Eesti ühiskonnas, kas ma saan õigesti teist aru?

E.Rahumaa: Ja siis?

L.Mäll: Jah, ja siis ei olegi rohkem. Ma tahtsin lihtsalt küsida, kas te arvate seda, et Eesti rahvas praegu ei võtaks vastu sellistkommunismi süüdistavat osa rakendusotsuses sellepärast, et ajakirjanduses toimub rahva

manipuleerimismehhanism, mis püüab rahvast teises suunas kallutada.

E.Rahumaa: Ma nii ei ütleks siin on ka teatud õiguslik probleem. Ma arvan, et partei küsimus on natukene keerulisem sellepärast, et mitte partei ei olnud võimal Eestis, vaid oli võimal nomenklatuur ja ka partei oli teatavatel juhtudel ju selle nomenklaruuti käes tööriistaks. See on minu arust tunnuvalt keerulisem, kui see esmalt tundub. Ja teiseks, unustame liige kiiresti, kust me ikkagi tuleme.

J.K. Tawlye: Nomenklatuur juba sõnana tähendab seda, et on olemas nimekiri. Kas see nimekiri on kusagil saadaval?

E.Rahumaa: Nomenklatuur tähendab seda, et oli olemas ametikohtade nimekiri, kuhu kinnitati ametisse vastava partei taseme poolt. Näiteks teaduskonna dekaan oli selles mõttes nomenklatuurne isik, et ta kinnitati ametisse linnakomitee büroo poolt. Ma pean silmas seda. Ja selles mõttes nomenklatuur, et mind, olles teaduskonna dekaan, kinnitati ametisse linnakomitee büroo poolt, ehkki ma ei olnud üheski n.-ö valitud parteiorganis. Selles mõttes ma olin nomenklatuur. Ma pean silmas just neid isikuid. Ja selles mõttes see ei ole niisama lihtne, et me määrame ära, fikseerime, nagu oli siin alternatiivis, et EKP KK büroo liikmed, linna- ja rajoonikomiteede sekretärid. Me lihtsustame sellega endale asja. Ja saavutame vastupidise. Me kehtestasime, et jöhvikasoid hoida, et 20. septembril hakkame kõik jöhvikale minema. Saavutasime selle, et jöhvikasood talluti mustaks. Kuigi meie eesmärk oli väga hea.

J.K. Talve: Jah, ma vist eile kuulsin, et Venemaal on olemas analoogiline mõte ja selle nimi ei ole mitte debolševiseerimine, vaid denomenklaturiseerimine. Ja võib-olla olekski see parem mõte, et mitte keelata EKP tegelastel osaleda ühiskondlikus elus, vaid need konkreetsed olemasolevad nimekirjad, nomenklatuursed kohad. Neid täitnud isikutel keelata osaleda poliitilises elus kümneks aastaks.

E.Rahumaa: Kuid on ju selge, et see eksisteeris ühiskonnas n.ö. ülalt kuni alla.

L. Mäll: Mida, lugupeetud ettekandja, arvate, kui 5 4

teha mõningad väikesed lisandid, et vabariigi presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt tuhandel hääleõiguslikul Eesti Vabariigi kodanikul, kelle hulgas ei ole endisi kommunistliku partei liikmeid, viiendikul Eesti Vabariigi Ülemnõukogu koosseisust, kelle hulgas ei ole endisi kommunistliku partei liikmeid. Ja lisada, et endistel Eesti Kommunistliku Partei liikmetel täisskoosseisus.

E.Rahumaa: Kuidas endistel ...

L.Mäll: Endistel Eesti Kommunistliku Partei liikmetel ja kõigil elavatel liikmetel, kõigi elavate liikmete ühisel ettepanekul.

E.Rahumaa: Ma arvan, et Põhiseaduse Assamblee kaalub sellist ettepanekut väga tähelepanelikult.

Juhataja: Härra Talve, teil on neljandat korda küsimuse esitamiseks sõna, juhatajana ma loodan, et 4-st teie poolt esitatud küsimusest piisab. Palun, teil on sõna.

J.K.Talve: Kas piisab, see sõltub edasisest mõttevahetusest. Aga siin on eesotsas Sirje Endre ja teistega tehtud apellatsioon, selleks et see kõnealune paragrahv ikkagi sisse jätta ja ma teeksin omapoolse ettepaneku võib olla hiljem kirjalikult, aga esitaksin küsimuse, et kuidas teie suhtute mõttesse, et see paragrahv, mis ei haaku struktuuriliselt põhiseaduse tekstiga, oleks võimalik panna rahvahääletusele alternatiivina. Jätta rahvale võimalus võtta vastu põhiseadus kas selle paragrahviga või ilma selleta.

E.Rahumaa: See on täiesti kaalukas ettepanek, mida assamblee võib kaaluda, kuid siin on üks koht, mis ei haaku nende probleemideringiga, mis meil siin nüüd lahendada on. Aga see ei tähenda ju minu arvates ka mitte midagi, kui seda küsimust arutatakse enne põhjalikult ühiskonnas. Ja siis tehtaks kaalukad otsused ja ma arvan, et selle põhjalikkuse me saaksime ka kätte, kui natukenegi aega võtaksime maha. Aga meil on praegu väga kiire selle riikluse ülesehitamisega. Me oleme sellega isegi hiljaks jäänud jame koormame kindlasti põhiseaduse vastuvõtmist sellise teise rahvahääletuse puhul kaheldamatult väga. See on minu arvamus.

Juhataja: Härra Talve viies küsimus.

J.K.Talve: Jah, ma palun vabandust, härra Anton, et ma esitan, aga siin on see juriidilis-tehniline probleem, et kui põhiseadus võetakse vastu ilma selle paragrahvita, siis on selle sätte ja nende põhimõtete tegelikus elus rakendamine võimalik ainult põhiseaduse muutmise korras ja seetõttu on vaja see küsimus lahendada praegu ja mitte pärast põhiseaduse vastuvõtmist. Kas mitte?

E.Rahumaa: Jah, see tähendab seda, et meie anname rahva kätte otsustada enne, et rahvast oleks valgustatud põhjalikult.

Juhataja: Suur tänu. Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, hr. Rahumaa. Juhatus pakub sõna veel redaktsioonitoimkonna esimehele pr. Liia Hännile. Palun. Pr. Liia Hänni, palun.

L. Hänni: Lugupeetud Assamblee juhatus, austatud kolleegid! Vahepealse aja jooksul oli redaktsioonitoimkonna liikmetel võimalus osa võtta Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduseelnõu väljatöötamisest. Kaks eelnevat ettekandjat on teile juba andnud üsna põhjaliku ülevaate sellest, millistele tulemustele me jõudsime ja minule jääb lisada ainult mõned üldist laadi märkused ja samuti mõned täpsustused esitatud eelnõu suhtes. Käigepealt me pidime endale aru andma sellest, et tegemist antud juhul ei ole ainult õigusliku küsimusega, vaid ka poliitilise küsimusega, sest tuleb ja arvestada seda olukorda, mis praeguseks on välja kujunenud valminud põhiseaduse eelnõu ümber. On ju üsna tõsine oht, et põhiseaduse eelnõu vastu hääletatud üldsus kas ei tule põhiseaduse eelnõu rahvahääletusele või lükkab selle tagasi, seetõttu on vajalik, et rakendusotsus kõrvaldaks osa nendest vastuoludest, võimaldaks ikkagi lõpuks jõuda kompromissile põhiseaduse eelnõu suhtes ja seega kindlustada, et taastatakse Eesti Vabariigi põhiseaduslik riigikorraldus. Nii et mitmed väljatöötatud eelnõu sätted peegeldavad endas seda kompromissi otsimise püüdlust.

Teine küsimus, mille me pidime lahendama ja milles me väga palju lootsime ekspertide abile, on see, kui detailne peaks olema väljatöötatav rakendusseaduse eelnõu, kuivõrd detailselt ta

peaks määrama selle, kuidas toimub üleminek ühelt õigussüsteemilt teisele, kuidas rakenduvad tööle ja millises järjekorras põhiseaduslikud institutsioonid? Me leidsime, et meie käsutuses olnud aja jooksul ei jõua me koostada ja vastata kõigile küsimustele ja leidsime, et tuleb piiritleda see küsimuste ring, millele tuleb igal juhul vastata. Ja need küsimused on: kõigepealt, millal loetakse põhiseadus vastuvõetuks, millal põhiseadus jõustub, millises vahekorras on seni toimib põhiseaduslik õigussüsteem ja kuidas tagatakse riigivõimu teostamise järjepidevus põhiseaduslike institutsioonide tööerakendamisel. Ja nendele küsimustele, nii hästi või halvasti, ka käesolev eelnõu vastab. Arutluse käigus kerkisid üles mitmed küsimused, peaaegu kõigi paragrahvide juures, ja ma püüan ka nendest teile rääkida, et oleks selge, miks just on langetatud sellised valikud, nagu on praegu kirjas. Kõigepealt § 1. Siin oli tõsiselt arutluse all võimalus, et tuleks sätestada ka, millise hääletamisest osavõtjate arvu korral üldse loetakse põhiseadus vastuvõetuks, see on, tuleks sätestada rahvahääletuse kvorum. Ja oli arutluse all, et see kvorum peaks olema vähemalt pool hääleõiguslikest kodanikest. Kuid kaaludes poolt- ja vastuargumente, arvestades meie praegust ühiskondlik-poliitilist olukorda ja võimalust, et tõepoolest ka osa Eesti poliitilisi jõude võivad üles kutsuda põhiseaduse eelnõu rahvahääletust boikoteerima, me siiski leidsime, et ei oleks õige seda kvorumit nõuet sätestada. Me lähtusime ka üldisest riigiõiguslikust kontseptsioonist, et poliitiline aktiivsus ei ole, ei saa olla isiku jaoks kohustus, rahvas teostab riigivõimu fakultatiivselt, oma vaba tahte alusel ja me leidsime, et isegi see, kui me kvorumit põhiseaduses ei fikseeri praegu, võib see mõjuda stimuleerivalt just nimelt rahvahääletuseks osavõtule, sest inimene peab selgelt sel juhul oma seisukohta põhiseaduse eelnõu suhtes väljendama.

§ 2 puhul oli vaidluse all see aeg, millal põhiseadus peaks jõustuma. Kui põhiseadus võetakse vastu rahvahääletusel, on eesti rahvas oma poliitilist tahet väljendanud ja põhimõtteliselt me võiksime asuda teele, kus vana kehtiv õigussüsteem juba asendatakse uue õigussüsteemiga. Siiski, ekspertide soovitusel on

praegu jäänud eelnõu sellise variandi juurde, kus põhiseadus tervikuna jõustub alles peale Riigikogu valimisi. Küll aga ei tähenda see, et põhiseadus peale vastuvõtmist juba ei reguleeriks Eestis poliitilisi suhteid, et sellele põhiseadusele ei peaks vastama näiteks Riigikogu valimise seadus.

Vaidlused olid § 2 2.lõikes üle, millises suhtes peaksid olema senikehtivad õigusaktid põhiseadusega. Eelnev lähenemisviis oli selline, et kehtiv õigussüsteem ja kehtivad õigusaktid peale põhiseaduse vastuvõtmist kehtivad ainult niivõrd, kui võrd need ei ole vastuolus põhiseadusega, mis tähendab seda, et põhiseadusega vastuolus olevad õigusaktid lakkavad põhiseaduse vastuvõtmisel kehtimast.

Kuid teiselt poolt, üksikute seaduste puhul ei anna see selget vastust, kas tühistunud on ainult üksikud selle seaduse sätted, mis on vastuolus põhiseadusega, või seadus tervikuna. Ja selletõttu me jääme teise võimaluse juurde, et iga seaduse, kehtiva õigusakti suhtes tuleb ikkagi langetada otsustus. See tagab meie õiguskorras suurema korra ja kooskõla, kui see oleks sel juhul, kui me ei sätesta kohustust viia need õigusaktid vastavusse põhiseadusega, konkreetsete otsustustega.

Nüüd § 3 puhul võib teil kerkida üles küsimus, kuhu on jäänud Riigikogu valimiste väljakuulutamise või toimumise lõpptähtaeg, sest sätestatud on ainult miinimumaeg, s.o. 40 päeva. Siin oli põhjuseks asjaolu, et me ei suuda täpselt praegu prognoosida saajagraafikut, kuidas toimub rahvahääletus ja, olles näiteks fikseerinud ülemiseks piiriks 60 päeva, oleks kergesti võinud juhtuda, et jõuama valimisteni juuli keskel. Praegu ju lõpptähtaeg on tegelikult fikseeritud Ülemnõukogu 20. augusti otsusega, kus on öeldud, et Riigikogu valimised tuleb läbi viia selle aasta jooksul.

Küsimus sellest, miks on Riigikogu ja ka vabariigi presidendi jaoks rakendusseadusega ette nähtud lühem ametivolituste tähtaeg kui põhiseaduse tekstis, siin olid argumendid sellised, et Eesti ühiskonna poliitiline areng on praegusel perioodil olnud väga kiire. Me oleme näinud, kuidas kahe aastaga on oma ajast maha

jäänud nii Ülemnõukogu kui ka Eesti Kongress ning ka praegu võib prognoosida, et see protsess jätkub. Selletõttu võimaldaks 3 aastat volituste tähtaega esinduskogu ja vabariigi presidendi viia vastavusse rahva meeleolude ja selle poliitilise olukorraga, mis 3 või 4 aasta jooksul välja kujuneb.

§ 3 lõige, mis räägib Riigikogu kvorumist. Töö- ja kodukorraseaduse vastuvõtmine on samuti kantud kompromissi otsimise soovist, sest üks etteheide, mis meie eelnõule tavaliselt tehakse, on see, et me oleme sätestanud liiga väikese Riigikogu kvorumi. Ja me ei ole ka suutnud rahvale selgitada, et siin on tegemist omamoodi paradoksiga, kus eesmärk, et Riigikogu liikmed võtaksid osa Riigikogu tööst, ja selle saavutamise vahendid on omavahel veidi vastuolus. Kuid ma arvan, et siin on võimalik inimestele selgitada, see vajab veidi arusaamist, kuidas otimub ühe seadusandliku kogu töö. Ja seetõttu nõue, et töö- ja kodukorra seaduste vastuvõtmiseni, mis ju sätestab Riigikogu töökorralduse, peab kvorum olema vähemalt pool Riigikogu koosseisust, tundub igati mõistlik.

Nüüd § 4 - vabariigi presidendi valimise eriline kord põhiseaduse rakendamisel. Just selles punktis on olnud kõige suurem vastuolu üldsuse arvamusel, Põhiseaduse Assamblee ekspertide arvamusel ja assamblee enamuse seisukohtade vahel. Kuna eesmärgiks on ka põhiseaduslike institutsioonide võimalikult kiire ja üheaegne rakendamine, siis ka sellest seisukohast lähtudes oleks vaja, et nii Riigikogu kui ka vabariigi president astuksid oma ametisse üheaegselt ja võimalikult kiiresti. Vabariigi presidendi valimine otse rahva poolt ilmselt lahendaks praegu üleskerkinud pinged ja ka poliitilised hirmud, mis on olemas, ja samal ajal annaks meile neli aastat järelemõtlemisaega, milline on kõige optimaalsem Eesti riigivõimu erinevate institutsioonide omavaheline vahekord. On üsna tõenäoline, et meie valimisvõitluses saab vabariigi presidendi küsimus, presidendi volituste ulatus üheks kõige põletavamaks valimiseelse võitluse küsimuseks. Ja ilmselt ka siis, omades tööpoolset taskus rahvamandaati ja ka aega teha endale selgeks riigiehitus põhitõed, langetada juba lõplik otsus.

Nüüd härra Tiit Käbin tõstatab väga olulise küsimuse, kuidas peaks näiteks rakenduma kohtusüsteem peale põhiseaduse jõustumist. Sellele küsimusele annab osaliselt vastuse § 5, mis ütleb, millise aja jooksul peab vabariigi president esitama Riigikogule kõrgete riigiametiisikute, Riigikohtu esimehe, õiguskantsleri kandidatuurid. Te võite veenduda, et siin on võimalus, et Riigikogu mõnes mõttes katkestab nende institutsioonide praeguste ametiisikute volitused ja vajadusel paneb ametisse uued isikud, kellel on Riigikogu usaldus.

§ 6 on juba leidnud väga põhjalikku käsitlust. See on küsimus sellest, milliseid vahendeid peab Eesti ühiskond praegu kasutama, et vabaneda mineviku koormast. Ja vaidlus käib kahe kontseptsiooni vahel. Üks on administratiivne äralõikamine, kus vastutus pannakse üksikutele kõrgetele parteiametnikele, ja teine kontseptsioon on isepuhastamine, isiklik vastutus, kõigepealt oma südametunnistuse ees ja hiljem ka kohtu ees, kui kohus tõestab, et inimene on vandunud valet, et ta tegelikult on süüdi Eesti rahva ees. Meil tuleb täna otsustada, kumb nendestkahest kontseptsioonist on Eesti ühiskonnale vastuvõetavam ja kumb viib meid kiiremale paranemisele.

Ma jagan teiega ka oma muret selle üle, kui me hääletame täna sisse sätte, mis võtab NLKP, EKP kõrgetelt ametiisikutelt ära õiguse kandideerida Riigikogusse, kandideerida presidendiks, Põhiseaduse Assamblee on saanud nüüd lõppjärgus üsna mitmeid kirju ka selle võimaluse kohta. Ja enamik nendest kirjadest väidavad, et inimesed on valmis hääletamise teel otsustama, kas neid kõrgeid parteiametnikke usaldatakse või ei. Ja samuti arvestades meie praegust olukorda, jõudude paigutust ühiskonnas ja kakunagimeile härra Peet Kase poolt teadaantud teaduslikku analüüsi selle kohta, kuidas vabanetakse endise režiimi mõjust, siis võib öelda, et Eesti ühiskonnas on tõsine oht, et kui me jätame oma eelnõusse sätte NLKP ja EKP ametnike õiguste piiramise kohta, siis meie põhiseaduse eelnõu lihtsalt ei jõuagi rahvahääletusele.

Nii et täna seisab meil ees tõesti väga põhimõtteline valik. Me otsustame oma eelnõu saatuse suurel määral ja ma arvan,

et me peame kõiki võimalusi väga põhjalikult kaaluma. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, proua Hänni. On mõned küsimused. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Uluots, palun.

Ü.Uluots: Proua Hänni, te kasutasite §2 lahtirääkimisel kahte juriidilist terminit. Põhiseaduse jõustumine ja põhiseaduse tegutsemine. Minule jäi nende vahe või nende positsioon arusaamatuks. Kas me ei peaks sedalahti kirjutama. Te ütlete, et põhiseadus tegutseb enne jõustumist. Aga kuidas see näha on. Millise mehhanismiga, millise juriidilise formuleeringuga me seda teeme. Ma olen teiega nõus, et see võib tõesti niimoodi olla, aga siis see peaks tekstis sees olema. Sest see toob pärast hirmsaid vaidlusi, kuidas te suhtute sellesse?

L.Hänni: See on ilmselt üks küsimus, millele annaksid ehk paremini vastuse meie lugupeetud eksperdid, sest ka mina olin seisukohal, et just nimelt jõustumine on see protseduur, mis määrab põhiseaduse tegeliku toime. Aga hiljem, tutvudes Eesti Vabariigi esimese põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga, võib siin tõesti täheldada, et ka õigusaktide jõustumisel on olemas teatud gradatsioon, nende toime võib pihta hakata enne seda, kui nad on jõusse astunud ja antud juhul tuleks seda võtta kui poliitilist programmi, kui rahva poliitilist tahet, mis on selgesti väljendatud ja millele peaksid need toimingud, mis isegi võib-olla alati ei oma juriidilist sisu, vaid poliitilist sisu, vastama. Aga me delegeeriks sellele küsimusele täpsema vastuse vastamise õiguse ekspertidele.

K.Jürgenson: Kõigepealt ma tahaksin märkida, et ka käesolevas apellatsioonis nii nagu viimases tekstis, mis enne käesolevat on esitatud assambleele, enam kandideerimise õiguse äravõtmisest parteijuhtorganites olnud isikutelt ei räägita. Jutt on ainult kõrgematest riigiametitest. Küsimus on selline. Kui me läheme ainult süümevande esitamise peale ja selle vaidlustamine on võimalik kohtus, kuidas suhtuda sel juhul võimalusse, et algab massiline kõrgemate riigiametnike, näiteks presidendi kaebamine Riigikohtusse, ütleme mingisuguse erakonna poolt? Aitäh.

L.Hänni: Kõigepealt ma ei saa nõustuda selle väitega, et

praegune versioon ei sisalda piiranguid kandideerimiseks. Siin on ju selgelt öeldud, keelatud asuda presidendi, Riigikogu liikme ametikohale. Kuidas saaks asuda sinna kohale muidu, tähendab inimene peab ju kandideerima sellele kohale. Siin on ikkagi varjatud keeld kandideerida. Sest mis mõte on, et me lubame kandideerida ja siis keelame asuda sellele ametikohale.

Nüüd teine asi. Kuidas vältida, et hiljem neid kõrgeid isikuid, keda rahvas valib, hiljem ei hakata kohtusse kaebama. Ei, seda ei saa vältida. Ma usun, et iga inimene, kes annab süümevande, laseb ikkagi enda elukäigu silme eestläbi ja mõtleb sellele väga tõsiselt, kas on olnud selliseid hetki, selliseid otsustusi, mille alusel ükskõik kes, iga Eesti Vabariigi kodanik võib pöörduda kohtu poole, ja öelda, et sellisel ja sellisel aastal see kõrge ametiisik pani minu vastu toime sellise teo, mis on süümevandes üles loetud ja kus ta on vandunud valet.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, kell on 12.30, aga kui te olete nõus, esitame küsimused ja saame neile vastused ja läheme siis vaheajale. Palun, kas keegi protesteerib? Tänan. Me jätkame. Härra Korrovits, teie küsimus palun.

V. Korrovits: Lugupeetud proua Hänni. Teie sõnavõtu lõpus oli niisugune lause, et kui me jätame sätte kompartei kõrgemate ametiisikute õiguste piiramise kohta, siis põhiseadus ei jõuagi rahva ette. Palun selgitage täpsemalt, mis mehhanidmi te pidasite silmas, et ta ei jõua rahva ette. Kes seda siis takistab? Tänan.

L. Hänni: Ma jagasin selles küsimuses lihtsalt teiega oma muret, sest see olukord, mis on praegu kujunenud põhiseaduse eelnõu ümber, see vastuseis ei ole ju kahtlemata juhuslik. Ja sellise sätte sisaldumine meie rakendusseaduse eelnõus kindlasti puudutab praegu üsnagi mõjukatel positsioonidel olevaid isikuid, jätab nad ilma õigusest osaleda poliitilises elus ja ma viitasin ka nendele rahva hulgast tulnud arvamustele, mis on ka ajakirjanduses leidnud peegeldust, et ei ole otstarbekas mehaaniliselt kõrvaldada neid inimesi, vaid anda võimalus inimestel hääletamise teel teha see valik. Ja seetõttu võib antud küsimuses samuti Eesti mõjukate poliitiliste ringkondade ja rahva küllalt olulise osa arvamus

kokkulangeda. Ja see on kahtlemata meie eelnõu suhtes üsna ohtlik olukord.

Juhataja: Täna. Rohkem küsimusi ei ole, suur tänu, proua Hänni. Ma palun üks hetk veel tähelepanu. Juhatusel on laekunud mitmed parandusettepanekud. Ma usun, et me jõuame täna nende ettepanekute hääletamiseni. Kuid pärast vaheaega algab arutelu ja kõigepealt saavad kõneks sõna need, kes on juba registreerinud. Vaheaeg 20 minutit.

V a h e a e g

Juhataja: Kolleegid, kell on 12.54, 20-minutiline vaheaeg on lõppenud. Palun teeme kohaloleku kontrolli. Õigeaegselt on saali jõudnud 20 assambleeliiget. Me jätkame tööd, kuid enne kui kõneks saab sõna härra Runnel, ma palun teie nõusolekut piirduda 7 kõnelejaga. Kuni 2 minuti ulatuses on võimalik sõna võtta ka kohalt. Kas te aktsepteerite seda, et me piirdume 7 kõnelejaga, või on proteste? Proteste ei ole. Esimesena saab kõneks sõna härra Runnel, palun.

H. Runnel: Austatud juhtaja, kallid kolleegid! Ma tahaksin pisut kõnelda võimaliku valelikkuse ideoloogia levimise vastu, sest mulle tundub, et me hakkame liikuma patuteed. Ja see patutee on, et me hakkame maha salgama asjade olemust. See puudutab seda, kuidas väljendada oma suhtumist sellesse ajaloolisse nähtusse ja käidud ajaloolisesse aega, mis on seotud meie olemisega kommunistlikus maailmas, kommunistliku režiimi all. Me oleme natuke kaua siin koos olnud. Kui me alustasime, siis oli nagu peo algus, me andsime töötuse, mis oli pidulik, pateetiline, esinduslik, õilis ja ülev. Ja nüüd on käes justkui peo lõpp, on justkiui pohmelus, kortsumus. Ollakse kompromissidele minejad ja alandlikud ja see ongi libisemine valelikkuse ideoloogia teele. See, et tegemist on justkui peo lõpuga, nähtub ka sellest, et kohal on ainult 20 inimest saalis, teised tegelevad mujal kõrvaliste asjadega. Tähendab, oleme küllastunud. Ma tean, et olete viisakad inimesed ja

viisakatel inimestel on üks omadus: neil on piinlik öelda ebameeldivaid asju, kui see ebameeldiv asi on teise küljes. Näiteks, kuidas öelda, et sinu riietuses on mingi viga, mingi avaus on lahti, mis ei peaks olema, või on soust habemesse kukkunud. See on niisugune piinlik moment. Ja nüüd me peame äkki ütlema endistele kommunistidele, et kuulge, te olete endised kommunistid. See, kui ma ütlen, et sa oled kurja teinud, ei tähenda, et ma tahan sind hukata, aga meil keeratakse sageli motivatsioonis selline käänak sisse. See ei ole nii. Ma räägin natuke piltlikult komparteiist kui süsteemist, sest minu meelest on häda praegu selles, et kommunistlik ajalugu, selle režiimi ajalugu ja olemus tahetakse taandada ainult individuaal-psühholoogilisele tasandile, ainult süümevande tasandile. Me hiilime ajaloolisest kurajst ja kohutavast nähtusest mööda nii, et me isegi ei julge panna põhiseadusesse või selle rakendusotsusesse sõna kommunist või kommunism. See on see patutee. Me ei tihka öelda, me kardame midagi. Vätkem kompartei kui süsteem. Me võrdlen niisuguste nähtustega, mis uuel ajal on juhtunud. Esimene asi mis uuel ajal tehti, oli see, et kuulutati tühiseks kõik kunstnike ja kirjanike tiitlid. Ma ei tea, kui juriidiliselt seda tehti, aga vähemalt deklaratiivselt kuulutati tühiseks kunstnike ja kirjanike tiitlid, mis olid antud nõukogude ajal. Öeldi, et see on ju valel ajal antud tiitel, see ei tähenda midagi, sest neid andsid kompartei liidrid. Ja ometi oli too tiitlite andmine ka keeruline. Näiteks, kui minule taheti anda koos Mati Undi või Kersti Merilaasiga tiitel, siis kompartei segas vahele, ütles, et see on rahvavaenlane, aga 10 aastat hiljem siiski anti. See tähendas, et seesama süsteem pidi alluma ja pidi tunnustama. Teine asi, mis võidukas uus aeg tegi, oli see, et kõigile sõjameestele öeldi: te olete ju okupatsiooniar mee inimesed ja teie veterani-eesõigused on väärad. Ja need võetigi ära. Paljulapselise isana olen ma märganud, kuidas see uus aeg on öelnud, et kõik stagnaaegsed paljulapseliste soodustused, niinimetatud soodustused on tühi asi, et lastekasvatamine olgu perekonna oma asi. Ja need niinimetatud soodustused langevad ka vaikselt ära kui stagnaaja nähtused. Ainukesed, kelle suhtes me ei

tohi ühtegi äravõtvat liigutust teha, on endised kõrged kommunistlikud tegelased, nende vastu midagi ütelda on piinlik. Aga kõigilt kunstnikelt ja kirjanikelt tiitlid ära võtta ja nad kõlvatuks kuulutada ei olnud piinlik. Ma ei hakka rääkima sellest pikast reast, mis on Eestimaal kompartei korraldusel tehtud, millised vägivallaaktid on algatatud, millised kuriteod, küüditamised, kolhoseerimised, ideoloogilised kallaletungid. Ma toon ainult kaks-kolm näidet konkreetsetest inimestest. 1972. aastal avaldas kirjastus ühe raamatu, mille autor olin mina. Sel ajal valitses Eestis hr. seltsimees Vaino Väljas. Ta keelas autorist kõnelemise. Ta ei keelanud üksi, aga kogu süsteem keelas. Parteilise karistuse koos ametist vallandamisega sai kompartei liige Tõnis Lehtmets, kelleni Tartus ei jõudnud see Tallinnas tehtud otsus mitte arvustada. Tema arvustas varjunime all Tartu "Edasis" Runnelit ja ta kõrvaldati kõikidest ametitest kaheks aastaks. See oli vist 1986. aasta, kui oli Tuglase 100. sünniaastapäev ja Ahjal korraldati pidulik koosolek, kuhu tõttasid ka mõned välismaalased. Tolleaegne ideoloogiajuht hr. Indrek Toome ütleb praegu televisioonis, et keegi polnud nii loll, et oleks uskunud kommunismi võitu, aga tol ajal ta riidles inimestega, kes julgesid viia või tahtsid viia välismaalasi, soomlasi Ahjale. See oli keelatud. Vaat sellised on kommunistliku režiimi argipäevased detailid. Need tsensuursed asjad, mida ma nimetasin väga konkreetselt seostatuna konkreetsete inimestega, näitasid, et kogu see süsteem tungis inimese ajudesse, inimese mõtlemisse, inimese perekonda, inimese isiksuse kallale. Kuidas saab siis nüüd öelda, et see ei maksa mitte midagi. Me peame häbenema. Mida me peame häbenema? Me peame häbenema enda silmad peast, kui me läheme valelikkuse ideoloogias kompromisside teel nii kaugele, et ei nimetagi nii totaalset ajaloolist kurja. Me peame seda põhiseaduses nimetama ja tegama seda julgelt, mitte hukkamõistvalt, vaid nentivalt, siis seda usutakse. See jutt, et rahvas satub sellest segadusse, ei ole mingi jutt. Rahvas on meid suunanudsiia, et me võitleksime oma rahva tuleviku ja oleviku eest, ja me peame seda tegema täismeestena, aga mitte laskuma põlvili mingisuguse

ajaloolise ülekohtu ees. Selle nimetamata jätmine on patt ja seda ei tohi lubada. Kugeim kompromiss, milleni võib minna, on panna see kompartei juhtivate tegelaste tõkestamise paragrahv alterntiivina rahvahääletusele. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Runneli kõne kestis 9 minutit, aga tunnistan ausalt, et ega ma ei julgenud katkestada kah. Hr. Kama, palun.

K.Kama: Lugupeetud Assamblee, tahan kaitsta oma kahte parandusettepanekut. Üks puudutab rakendusakti pealkirja. Praegu on selle asja nimi seadus, minupoolne ettepanek on nimetada see põhiseaduse rakendamise korraks. Põhiseadused on järgmised. Nagu meie istungitel on välja tulnud, soovib assambleeliikmete enamus näha rakenduslikku osa põhiseaduse osana. Kui me kirjutame talle peale seadus, siis muutub ta iseseisvaks juriidiliseks aktiks. Siin on veel keeruline juriidiline probleem. Nimelt rakendusosa teatud määral ajutiselt ikkagi muudab põhiseadust. Mõtleme kas või nende 3 ja 4 aasta peale, mis põhiseaduses on 4 ja 5 aastat. Tekib väga vaieldav probleem, kas seadusega - isegi kui see on rahvahääletusel vastu võetud - saab muuta põhiseadust kui kõrgemalseisvat akti. Nii et minupoolne ettepanek oleks nimetada seda rakendamise korraks. See oleks üks osa põhiseadusest, aga mitte eraldi peatükina. Kirjapildis näeks see välja umbes nii, et pärast 15.peatükki on kolm tärni vahepeal ja siis tuleb rakendamise kord. See on siis see osa põhiseadusest, mis muutub mõne aja jooksul, kui sellega reguleeritavad asjad on juba toimunud, kehtetuks.

Teine asi, millest ma tahan rääkida, on seesama kõige huvitavam teema, kommunistide teema. Ma tegin meile esitatud apellatsiooniuurde parandusettepaneku, mille sisu on selles, et kui apellatsioon peaks leidma Assamblee toetuse, siis lisada nimekirja veel ka ELKNÜ linna- ja rajoonikomitee sekretärid. Ei näe põhjust, miks peaksid EKP linna- ja rajoonikomitee sekretärid olema ühel pool joont ja ELKNÜ omad teisel pool. Praegu räägitakse apellatsioonis ainult ELKNÜ Keskkomitee sekretäridest. Üldiselt ma aga hääletan selle apellatsiooniuurde vastu. Teen seda raske südamega,

sest olen kogu oma elu olnud veendunud antikommunist ja ka mulle meeldiks väga neid asju piirata , mis siin on välja pakutud. Küsimus on aga selles, et niisuguse otsusega lülitatakse Eesti poliitilisest elust välja üks seltskond inimesi, kes on olemas ja kellel on ka Eesti ühiskonnas teatav mõjujõud ning teatav toetus rahva hulgas. Osaneist isikutest, kes praegu selle ringi sisse jäävad, osutuks kindlasti järgmistel valimistel valituks. Ja on ikkagi vägagi kaheldav, kas ühiskonnale tervikuna on kasulik, kui me ühe reaalselt olemasoleva poliitilise jõu, ühe jõu, kellel on olemas teatud osa rahva toetus, lülitame niiöelda jõuga välja meie poliitilisest elust, suunates nad seega siis otseselt pöranda alla, tänavale või kuhugi mujale, sest on selge, et ega niisuguse otsuse vastuvõtmisega see jõud objektiivselt ühiskonnast kuhugi ei kao. Ta on olemas ja tal on oma toetus. Ka pärast, mitte põhiseaduse raames, vaid juba teiste seadustega saab piirata nende isikute töötamist määratavates riigiametites. Küll aga ei saa enam pärast põhiseadusest madalama aktiga võtta neilt ära passiivset valimisõigust, see on põhiseaduslik õigus ja seda saab tõepoolest piirata ainult põhiseadusega. Minu ettepanek oleks jätta see küsimus Riigikogu hooleks. Riigikogu esimene töö võiks olla tunnistada EKP kuritegelikuks organisatsiooniks - see on siamaani tegemata - ja piiritleda nende isikute ring, kes ei või olla riigiteenistujad. Ei tohiks aga piirata nende inimeste põhiseaduslikku õigust olla valitud rahva poolt. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, ma pean teile üles tunnistama: kasutades salakavalalt asjaolu, et suur osa assambleeliikmeid ei kogunenud õigeaegselt, leppisin ma kohalolevate liikmetega kokku, et ainult 7 assambleeliiget saavad kõneks sõna. Seitsmes oleks hr. Linnart Mäll. Et meie kokkulepet kinnitada, ma palun teie nõusolekut viia läbi hääletamine. Rõhutan, et 2 minuti jooksul kohalt sõna võtta on kõigil niigi õigus. Teeme kohaloleku kontrolli. Meid on kohal 32. Teen ettepaneku lisaks 3 ettekandele kuulata ära 7 kõnet puldist. Viimane kõneleja oleks sellisel juhul hr. Linnart Mäll. Kas on

selle poolt, et me piirdume 7 kõnelejaga, kellest viimane on hr. Mäll? Poolt on 21, 2 on vastu ja 6 erapooletud. Otsus onv astu võetud. Rähutan veel kord, kõik saavad sõna kohalt.

Jätkame kõnedega. Sõna on hr. Saatpalul.

V. Saatpalu: Lugupeetud esimees, lugupeetud juhataja ja kolleegid! Me pean ütlema, et see dokument, mis meile täna arutada on antud, äratub minus usaldust. Mõneti kajastab see ka meie tegemata tööd, millele vihjas siin hr. Rahumaa, öeldes, et me ei ole ise selgitanud eesti rahvale neid seisukohti, mille poolt me oleme siin hääletanud. Kas või selle presidendi valimise koha pealt on ju täiesti selge, et enamik siin saalis olijatest hääletas niisuguse riigikorra poolt, kus kolmas konfliktikolle presidendi näol puudub. On ainult kaks - parlament ja valitsus - ja kuna ainult neil kahel saab sel juhul olla ka poliitiline programm, mis presidendil puudub, siis ei ole mõeldav, et see president saaks korraldada mingit valimisvõitlust oma poliitilise programmi tutvustamiseks. Ainuke asi, mida ta oma valimiskonkurentsis saab tõestada, on see, et ta tunneb väga hästi Eesti põhiseadust, oskab seda tõlgendada ja teab ka rahvusvahelise diplomaatilise suhtlemise protokolle. Sellele on tähelepanu juhtinud ka Niitsoo ühes oma ajaleheartiklis. Et me pole seda suutnud aga eesti rahvale selgeks teha, on meie süü ning sellepärast me oleme siis nüüd selle punkti juures, mis kõneleb, et Eesti esimese sõjajärgse presidendi valib rahvas. Ma pean kahetsusega nentima, et ka eesti rahval on isikukultuse tendents. Need avalduvad kirjades, mis redaktsioonitoimkonnale on saabunud, ja on mitmeid muidki ilminguid. Isikukultuse tendents on ka praegu ühe isiku puhul täiestiselgelt olemas ning seda murda on peaaegu võimatu. Ma toetan seda seisukohta, et esimest korda võiks tõesti rahvas presidendi valida, aga mulle pakub tõesist huvi, mida see valimiskampaania siis endast kujutab.

Ma usun, et ka 3 ja 4 aastat on mõistlikud numbrid, sest nähtavasti on Jaak Allikul õnnestunud valimisseaduse eelnõu kirjutamisel oma kolleegide selg prügiseks teha ja see kogu, mis valitakse, Riigikogu, ei tule oluliselt töövõimelisem kui see, mis

siin praegu on. Asi on selles, et ta on suuresti isikuvalimistel põhinev ja nende inimeste vastutustunnet ei suurenda mitte midagi, ei mingisugused kroovumid. Inimeste vastutustunnet saab suurendada ainult poliitiliste organisatsioonide sisemine distsipliin ja huviosaleda selle töös. Nii et selles mõttes on kolmeaastane prooviaeg mäistlik. See oleks ettevalmistav periood uue Riigikogu valimiseks ja sellel ajal peaks siis ühtlasi toimuma privatiseerimine ning ühiskonna kihistumine. Ma arvan, et kolm aastat on sobiv ja sellega seoses on ka presidendi volitustekestus 4 aastat. See, et praegu tuleb üks osa parlamendisaadikuid siia saali kokku isikuvalimistega, on kurb tõsiasi. Siinsamas saalis istuti ka 1940. aastal isikuvalimiste põhimõttel ja sellel saalil oli samuti suu vett täis, kui see, kes nii tahtis, tegi nii, nagu ta tahtis. Ma arvan, et siia on sissekirjutatud mäistlik kompromiss, mis väljendub ühelt poolt selles, et inimene peab andma süümevande, ja teiselt poolt on Eesti Kongressile antud võimalus esitada ka riigipea kandidaat. See on augustis alanud kompromissvalmis tee jätkamine, mida nii mõnedki on kritiseerinud, kuid samal ajal ei ole pakutud ka mitte mingeid teistlaadi kompromisse, vaid on jäänud kuidagi väga jäigalt oma nõudmiste juurde. Ma peatuksin lühidalt ka nandel ettepanekutel, mis härra Uluots siin meile lahkelt saatis ja mis eriti puudutavad § 1 ja 4. Need on n.-ö. puhtalt kvorumini nõuded rahvahääletusel. Ma toetan seisukohta, mida selles asjas väljendas proua Hänni ja neid seisukohti, mis praegu on rakendusseaduse eelnõus, s.t. et mitte kvorumit sätestada. Kui ikka sant ei taha kõndida, siis sina teda selleks ei sunni, aga kui me ei ole suutnud oma poliitilist kultuuri selle aja peale nii kõrgele ajada, et kõik tunneksid vajadust poliitilisest elust osa võtta, siis ega sundimine seda olukorda paremaks ei tee. Kokkuvõttes kutsun toetama seda mäistlikust kompromissist kantud seaduseelnõu ja isiklikult hääletan selle poolt. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Laar, palun kõnepulti.

M.Laar: Austatud härra juhataja, austatud assambleeliikmed! Ma keskenduksin oma sõnavõtus peamiselt sellele küsimusele, mis puudutab praegusel hetkel § 7 või täpsemalt

selle lülitamist võimittelülitamist põhiseaduse rakendusseadusse. Argumente, et Eestis peaks läbi viidama desovetiseerimine, on toodud ilmselt küll ja ei ole mõtet neid kõiki hakata uuesti üle kordama. Tundub, et rõhuv enamuse neid, kes praegu siin saalis toetab § 7 väljajätmist, täpsemalt mittelülitamist eelnõusse, ei lähtu soovist seda desovetiseerimist mitte läbi viia, vaid neid kannab mure, kas § 7 ei too kaasa kogu põhiseaduse läbikukkumist. Ma saan sellest murest aru ja ütleksin, et seda ei saakuidagiviisi alahinnata. Kuid samal ajal tundub mulle siiski, et kõigele vaatamata võime oma olukorra laiemas perspektiivis muuta veel raskemaks, kuime § 7 välja jätame. Minu meelest ei ole § 7 puhul tegemist mitte ainult otsusega, mis põhimõtteliselt aitaks kaasa Eesti uuenemisele, vaid siin on tegu tõesti moraalse ja eetilise otsusega. Selle väljajätmine võib meile tunduda küll praegu väga tagana, kuid hiljem võib see mingit otsapidi väga valusalt kätte maksta. Juhan-Kristjan Talve mainis minu meelest väga õigesti, et kui me ei lülita või vähemalt ei üritagi lülitada põhiseaduse rakendusseadusesse vastavaid sätteid, siis on meil hiljem Riigikogus nende sätete vastuvõtmine raskendatud, sest sellisel juhul peaksime me tõesti minema põhiseaduse enda kallale. Vaadates näiteks sõjajärgse Saksamaa liidumaades vastuvõetud põhiseadusi, näeme, et sellest olukorrast tuldi välja põhimõtteliselt just sellisel kombel, nagu siin on ette nähtud. See tähendab, et põhiseadusele lisati säte, mille järgi põhiseaduses toodud õigused ei laienenud isikutele, kes kuulusid tollal raskelt vastuvõetud denatsifitseerimisseaduse alla. Sisuliselt on see praegune § 7 väga leebe, võrreldes denatsifitseerimisseadustega, mis Saksamaal vastu võeti. Aga olukord Saksamaal ja Eestis on õige erinev olnud ja seetõttu on see erinevus ka minu meelest loogiline.

Minu meelest on alusetu loota, et § 7 väljajätmine põhiseadusest annab rakendusseaduse projektile või kogu põhiseaduse projektile - need on ju paratamatult seotud - Ülemnõukogu saalis mõne hääle juurde. Selle seltskonnaga, keda see punkt riivab, on püütud koostööd teha läbi aegade. Nii palju kui ma ajaloolasena mäeltan, on kõik need katsed lõppenud ühtemoodi nurjumisega. Kui

keegi mulle suudab mõne vastupidise näite tuua, oleksin ma pärast vaheaega koridoris väga tänulik. Mina ajaloolasena seda ei tea. Ja seetõttu tundub mulle, et peaksime olema siiski vabad lähtuma omaenda veendumustest ja omaenda otsustustest siin saalis, sest selleks on meid kokkuvõttes siia valitud. Vastasel juhul me oleksime võinud võtta siit välja ka presidendi valimise korra, sest see on tunduvalt ebapopulaarsem otsus, kui § 7 juurdelisamine. Siis me oleksime olnud oma otsustes vähemalt järjekondlad. Praegu me jätame osa asju kartusest välja ja teised asjad paneme siiski kartusele vaatamata sisse. Omalt poolt täiendaksin seda praegu väljajagatud apellatsiooniga siiski ühe lisaettepanekuga. Saades aru kõigist nendest hirmudest, arvan ma, et mõistlikum oleks otsida siin saalis kompromissi. Ja kompromissvariant oleks kahtlamata see, kui anda nende isikute saatuse tõesti rahva otsustada, see tähendab panna rahvahääletusele ühe võimalusena. Ilmselt võiks valimisedel olla sõnastatud näiteks nii: kas olete põhiseaduse projekti poolt (ei või jah); kui jah, siis kas olete põhiseaduse poolt koos rakendusotsuse §-ga 7 või ilma selleta. Arvan, et selle peale on meil võimalik saada kõige positiivsem tulemus. Ja ma teeksin ettepaneku otsustada täna siin saalis ära üks põhimõtteline küsimus. Nimelt teeksin ettepaneku hääletada, kas § 7 saatuse rakendusseaduse projektis lahendab rahvahääletus või mitte. Seda annab muidugi veel korrektsemalt sõnastada, aga see on põhimõtteline hääletus, selle järgi on meie komisjonidel võimalik küsimus ilusti ära sõnastada ning ka Ülemnõukogule ette kanda.

A. Tarand: Lugupeetud juhataja, lugupeetud assambleeliikmed!

Ma loodan, et sellel teemal, mida võib tinglikult nimetada "Kommunistid plangu äärde!", räägin ma ehk viimast korda. Ja et ma ei tee seda isiklikel motiividel, selleks olgu öeldud, et n.-ö. otsepärimisliini pidi, mida ma tean aastani 1673, ei ole minu esivanemate hulgas teada ühtegi kompartei liiget ega ühtegi komnoort, ühtegi pioneeri ega isegi oktoobrilast mitte. Praegune rakendusotsuse eelnõu läheneb nimelt sellele, mida ma oleksin taotlenud algusest peale, ja ma ei näe põhjust seda oluliselt parandada. Argumendid on samuti esitatud - nimetan siin Kaido Kama

tänast esinemist, kuid neist kõigist on ka varem räägitud. Aga ma oleksin siiski tahtnud küsida selle paragrahvi nõudjate käest, miks on see piir pandud kuskile sinna parteikomitee osakonnajuhataja või bürooliikme juurde, mille järgi nad on selle piiri määranud. See on väga huvitav küsimus ja ma olen umbes kuu või rohkem kestnud arutelude jooksul aru saanud, et tegemist on kolme motiiviga. Üks on see, mille kohta ajalehes kirjutati, et komnoored n.-ö. panevad parteilastele ära. See oli vist Alatalu, kes seda kirjutas. See oleks siis kättemaksu motiiv, millel ma pikemalt ei peatuks, see on liiga vilets, et seda arutada. Teine motiiv seostuks nippidega eelseisvateks valimisteks, et kõrvaldada konkurente, lihtsalt mingi seadusega parandada oma šansse valimistel. Ja kolmas on see, millest juba õige hulk aega tagasi väga heas ajakirjanduslikus vormis rääkis "Vaba Euroopa" raadios Lauri Vahtre. Seal oli moraal selles, et kollaboratsiooniste tuleb kasvatada nii, et neil igavesti kaoks isu olla kollaboratsioonist. See on siis piltlikult öeldes käe raiumine, mida siinsamas meie Raekoja platsilgi on harrastatud ja mida Iraanis veel õige hiljuti tehti. Tekib küsimus, kui võrd selline karistus kasvatab. Kui seda tehti 500 aastat tagasi, siis see ei ole meid teragi kasvatanud, sest me varastame praegu hullupööra. Kui seda tehakse nii kaugel nagu Iraanis, siis see ei lähe meile üldse korda, me varastame ikka hullupööra. Järelikult tuleb sellist piltlikult öeldes käeraiumist teha iga natukese aja tagant, sest rahva mälu, see keskmine ühiskonna mälu kestab parimal juhul kaks aastat. Ja järelikult tuleb Raekoja platsi ette valmistada, et seal vähemalt igal aastal kätt raiuda. Mis see tähendaks parteilaste kõrvaldamisel? See tähendab seda, et täna tömbame eemale Keskkomitee, järgmiste valimiste eel komsovolisekretärid, aga siis peame paratamatult jõudma ka realiikmete juurde. Ja sel juhul tekib juba raskusi, keda me siis otsime, et see kasvatus mõjuks. Ma tahan selle kõigega öelda, et valitavate ametikohtade puhul selline meetod minu arvates ei sobi. Millise riigini me sellisel juhul jõuaksime? See oleks niisugune käeraiujate väike, totaalselt isoleeritud vabariik Eesti. Aga muidugi olen ma ühtaegu täiesti nõus Runneliga, kes siin jällegi

tõsi näiteid, mis organisatsioon on olnud kompartei koos komsomoli ja muudega, keda ta ülal pidas. Tähendab, kas siis ei oleks ikkagi õigem teha plats viimase komnooreni ühe korraga puhtaks. Ärgu siis üldse surkigu, sest lõppude lõpuks pesid komsomolisekretärid noorte ajusid, mis olid tunduvalt vastuvõtlikumad. See ilmselt ongi tekitanud selle efekti, et noorem põlvkond on tunduvalt küünilisem. Kui parteisekretär pidas oma epistleid täiskasvanutele, luges näiteks ette Brežnevi teoseid, mida me veel kõik mäletame, siis ta teadis, et niikuinii keegi vähemalt ei usu seda. Nii et meil on hindamiseks õige palju vaatenurki ja võimalusi ning ikkagi tahaksin ma toonitada seda piiri seadmist. Mul on üks oma kogemus 10 aastat tagasi, kus keegi Keskkomitee osakonnajuhatajatest sokutas näiteks välja ühe vene määruse venestamise kohta. Praegu me lükkame tema välja, ta ei ole siiani julgenud välja tulla. Ma ei tea, mis mees see on, aga fakt on, et teised sinna ligi ei pääsenud. Nii et teatud protsendi puhul olgu siis 10, 15 või 20 puhul kehtib siiski see bolševike praegu väga tihti korratud väide, et nemad tõrjusid kurja. Individuaalselt ei saa siiski eitada teatud inimeste tõkestustegevust, pidurdustegevust, hoolimata ametipostist. Nii et ikkagi viib see sinnamaale välja, et praegu pakutud piiriseadmine on vägivaldne. Ma ei taha sellega sugugi öelda, et §7, millest Mart Laar siin just rääkis, tuleks välja visata, see on minu meelest äärmiselt vajalik ja riigiameteid me peame puhastama nii või teisiti. Just selle käendusmängu tõttu, mida see seltskond on hästi harrastanud. Aga me ei saa püstitada nõuet, et valitavatele ametikohtadele ei tohigi kandideerida. Mis te siin siis istute ja olete, kallid komnoored ja muud inimesed? Kas te olete kõik nii suu peale kukkunud, et valimisvõitluses ei suuda oma vastaskandidaadi eelmisi patte näidasta, ajalehest välja otsida ridu, mis nad on kehvasti öelnud. Kas see ei ole ikkagi just niisugune pugemine ühe tõkke taha, et väljendada oma viletsust ja saada ise valitud, kui see parteisekretär on esavam mees ja on äkki veel ümbergi kasvanud. Me ei saa ju öelda, et mõned komnoored poleks ümber kasvanud, või mida arvata muul juhul kogu Põhiseaduse Assambleest? Mõelge järele! Ma ei taha öelda, et tõstke käed, kui paljud on komnoored olnud,

keegi ei taha ju tõsta. Samuti ei taha parteilased praegu siin puldis ennast kaitsta. Sellepärast ma siia tulingi, et kogu see lugu lõhnab ikkagi ebademokraatliku arengu järgi. Ja me tuleme nii ebademokraatlikust ühiskonnast ning meie praegune demokraatia on nii nõrk, et vägivaldsete võtetega ei ole minu arust küll mingit põhjust oma eesmärgi saavutada. Ma toaksin veel viimase näite. Kui me kompoored oleme lõpuni käinud, siis minul meeldiks näiteks ka selline tõkestus, et ükski Lippmaa kandideerida ei tohi. Nii et mõelgem natukene, valitavad ametikohad on siiski need, mida valijal on õigus otsustada. Siin käivad ka nagu Ülemnõukoguski järjest ühed mehed puldis ja räägivad, et rahvas on meid usaldanud. Ei ole rahvas meid kedagi praegu täielikult usaldanud. Need valimised olid kõik üsna niisugused noorpõlve harjutused, nii kongress kui ka Ülemnõukogu. Mingit totaalset rahvausaldust ei teeni me keegi, sinnapoole me alles liigume. Ja hakata seda ära lõikama ei ole mingit põhjust. Nii et ma olen täielikult praeguse rakenduspeatüki eelnõu poolt, et me saaksime oma tööga edasi, ja palun selle poolt ka hääletada. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Palun kõnepulti pr. Aaskivi.

Ü. Aaskivi: Lugupeetud juhataja, head kolleegid! Minu jutu algus on analoogne eelkõneleja omaga, sest ka minu kui siiani oma elus parteitu jaoks on küllalt kummaline, et nii harva kui ma Põhiseaduse Assamblee kõnetooli olen kasutanud, tõi mind täna siia just kommunistidega seotu. Õigem oleks muidugi öelda, et mind tõi siia põhiseaduse rakendusotsus. Minu silmade ees on assambleeliikmetele esitatud apellatsioonitext §7 kohta ja samal ajal on mu silmade ees mu enda elu ja elukogemus. Ja see kogemus kõneleb, et apellatsioonis loetletud ametiisikute hulgas on mitmeid inimesi, kes just nimelt oma toonast ametit ära kasutades on jätnud tegemata ja ka takistanud seda kurja, mida nad pidanuksid vastavalt oma ametipostile ja käsule tegelikult tegema. Ja samal ajal on mu silme ees hulga neid püüdlikke pugejaid, tallalakkujaid ja muidu üliagaraid, kes tegid meie riigile, rahvale ja kultuurile ehk enamgi kurja kui mõni neist apellatsioonis loetletud ametiisikuist. Ma arvan, et ma ei pea teid koormama konkreetsete nimede ja

näidetega, neist võime rääkida pärast omavahel. Siin on väidetud, et apellatsioonis esitatud sätte sissetoomisega antakse hinnang EKP-le kui organisatsioonile ja ei lähtuda konkreetsetest nimedest. Tegelikult see nii ei ole. Praegu esitatud tekst on tegelikult täiesti konkreetsete isikute nimekiri, kellele seatakse teatud piirangud. Eesmärk anda hinnang EKP-le jääb niimoodi küll täitmata. Konkreetsete inimeste asjus annab aega palju korrektsema lahenduse teile esitatud eelnõu, mis on ka apellatsioonis nimetatud isikute kohta kehtiv ja ütleb nende kohta, et kui nad ei ole osalenud kodanike jälitamisel ja repressioonidel nende poliitiliste veendumuste, ebalojoalsuse, klassikuuluvuse või Eesti Vabariigi riigi- või kaitseteenistuses olemise eest, annavad nad selle kohta süüevande. Kui kohus tuvastab, et süüevandega kinnitatu ei vasta tõele, kõrvaldatakse nad valimisnimekirjast, tühistatakse mandaat, isikut ei nimetata ametikohale või vabastatakse isik ametikohalt. Nüüd asjade praktilisest küljest, kui tekst jääb nii, nagu eksperdid ja toimkonnad on teile praegu esitanud - see on siis põhitekst - ja selle põhiseaduse ning rakendusotsuse alusel toimuvad Riigikogu valimised, kus iga kandideeriija annab süüevande. Arvata, et valimiskampaanias jääb mõne kandidaadi kohta mõni kahtlane eluloofakt välja toomata, minu meelest on alusetu. Kõik, mis on olnud, leiab tee avalikkuse ette ja tõenäoliselt enamgi veel. Ja kui Eesti rahvas valib sellise Riigikogu, kes omakorda valib või nimetab apellatsioonis nimetatud ametikohale tõeliselt halva ja kõiges süüdi oleva endise EKP Keskkomitee büroo liikme, liikmekandidaadi jne, vastavalt apellatsioonitekstile, siis ilmselt väljendab see meie ühiskonna tolle hetke taset ja ei enamat. Administratiivsel keelamismeetodil me ühiskonda ei tervenda ega vabasta ei kurjategijaist ega kommunistidest. See on mu sügav veendumus. Ja veel üks asi. Ülemnõukogu tööst on mul kogemusi eelnõude nukrast saatusest, mille sisu kipub olema laiem, kui on optimaalselt vajalik lahendamist vajavate probleemide reguleerimiseks. Mulle tundub, et ka praegu, püüdes põhiseaduse rakendusotsuses ühtlasi anda apellatsioonis esitatud viisil hinnangut EKP-le kui organisatsioonile, ületame parasjagu just

selle optimaalse piiri ja laseme koos pesuveega lapse välja visata. Härra Runnel, mul ei ole piinlik öelda kommunistide ja EKP kohta mitte midagi, mida nad on ära teeninud, aha põhiseadus on meie ühine laps, seega ka minu laps ja oma last, eriti kui ta natuke haige on, kaitsen ma kas või kommunistide praeguse kaitse hinnaga. Aitäh teile!

Juhataja: Suur tänu. Härra Mäll, kõnejärg on teie käes. Palun kõnepulti.

L.Mäll: Lugupeetud juhataja, lugupeetud assambleeliikmed, mu daamid ja härrad! Mul oli väga meeldiv kuulata kahte eelnenud kõnet. Nad liigutasid mind üliväga ja kutsusid ka mind natuke kommunistliku partei endisi liikmeid kaitsma. Kuid seejuures ma ei arva sugugi, nagu oleks härra Runnel kutsunud endisi kompartei liikmeid seina äärde panema, kui kasutada härra Tarandi sõnu. Oh ei! Minu arvates härra Runnel kutsus neid hoopis tõusma üles oma tugitoolidest ja astuma rahva sekka. Ja nüüd tahaksin ma rääkida natukene sellel teemal edasi. Üks eelkõnelejaid, minu meelest oli see härra ekspert Rahumaa, mainis, et kohus on kõige adekvaatsem otsustama inimese mineviku tegude üle. On küll. Kuid kohus kus kohas? 1940.aasta sündmused Eestis ja nendes aktiivselt osalemine oli riiklik kuritegu. Kas on ühtegi selles kuriteos osalejat antud kohtu alla? Ei ole. Te võite öelda, et see pole enam võimalik. On küll. Nii mõnigi seda kuritegu kordasaatnu on elus, näiteks Lauristin. Ma ei mõtle muidugi mitte meie armast kolleegi Marjut, vaid Olga Lauristini. Nüüd te võite küsida, et miks siis härra Mäll ei anna teda kohtu alla. Mina ei saa teda kohtu alla anda sellepärast, et ma olin liiga väike laps, jälgimaks isiklikult tema tegusid sel ajal. Aga kohtu alla võiks anda praegune taastatav Eesti riik, sest selle kunagise riigi aitas tema ära lõhkuda. See on minu ettepanek, ja kui siin on keegi asjaosalistest, siis võiks ta minu sõnad prokuratuurile edastada.

Vaieldamatult ei ole ka demokraatia niisugune ühiskonnakord, kus kõigil on õigus kõigeks. Demokraatias eksisteerib piirang. Kõigil on teada vanusepiirangud, kuid on ka teisteuguseid piiranguid. Näiteks Singapur on väga demokraatlik riik, aga

Singapuris ei saa presidendi kohale kandideerida keegi muu kui ainult tamiili rahvusest isik ning peaministri kohale ei või kandideerida keegi muu kui ainult hiina rahvusest isik. Ent valida saavad kõik. Küsimus on selles, et tagada ka vähemusele õigus. Eestis ei ole rahvuslik jaotus õigustatud, Singapuris on õigustatud. Singapuris ei ole ei tamiilid ega hiinlased põlisrahvused. Põlisrahvust kui niisugust sinna jäänud ei olegi. Järelikult ei saa seda rakendada eestlaste ja venelaste ning teiste vähemusrühvuste kohta Eestis, sest Eestis on üksainuke põlisrahvus, venelased ja kõik teised ei ole siin põlisrahvus. Aga meie ühiskond oli jaotunud teistmoodi. Räägirikse kuidas räägitakse, aga 50 aasta vältel jaotuti meil nendeks, kes ei astunud komparteisse, ja nendeks, kes sinna astusid. Ja see jaotamine oli väga terav. Võib-olla inimesed, kes sinna astusid, ei saanud sellest teravusest aru, kuid need, kes ei astunud, tajusid seda teravust kogu aeg. Kuidas ma ütleksingi, 90% neist, kes astusid, nende hulgas isegi head tuttavad, püüdsid aktiivselt alla suruda neid, kes sinna ei astunud. Ja sellest saab üle siiski ainult sel teel, kui kehtestada need piirangud laiemalt, mitte nii kitsalt nagu praegu on §7, aga just laialt, nagu soovitab härra Tarand. Siin ma jälle toetan härra Tarandit. Ma tänan teid, härra Tarand, hea ettepaneku eest.

SDee vähemus, kes astus komparteisse, nõuab aga siiski ka kaitset ja ma olen alati vähemuse kaitsja poolt olnud. Ja et eriti toonitada, et neil ei ole õigusi ära võetud, vaid neile on just eriline osa antud ka tänapäeva ühiskonnas, siis ma teen ettepaneku lisada §-le presidendikandidaadi ülesseadmisel p.4, mille järgi presidendikandidaati on õigus üles seada ka kõigi EKP endiste ja praeguste liikmete üldkogul. Sellega on toonitatud selle seltskonna erilist tähtsust Eesti ühiskonnas ka möödunud aegadel ja nad peaksid olema väga meelitatud, sest ainult üheainsa partei endistele liikmetele on antud õigus esineda presidendikandidaadi ülesseadmisel. Selle ettepaneku ma juba esitasin juhatajale ja ma loodan, et selle poolt hääletatakse. Tänan teid.

Juhataja: Suur tänu. Olukorras, kus hr.Linnart Mäll peab vajalikuks kommunistide kohta kaitsesõnu öelda, peab ikka

kommunistidel kitsas käes küll olema. Kell on saanud niipalju, et meil on põhjust jätkata sõnavõttudega kohalt. Meie reglemendi järgi kestavad need kuni 2 minutit. Esimene sõnavõtt kohalt. Hr. Sirendi, palun.

A. Sirendi: Austatud kolleegid! Ka mina ei muretse eriti parteilaste saatuse pärast, vaid just Eesti Vabariigi kui õigusriigi tuleviku pärast. Ma tuletan teile meelde seda, mida tegid bolševikud, kui nad alustasid tsaariperekonna tagakiusamisest ja lõpetasid igasuguste raudteeinseneride, Petrogradi ytükitoöliste, tütarlastegümnaasiumi õpilastega ja nii edasi. Nii et küsimus on selles, kas me alustame seda patuteed, millest Solženitsõn väga hästi kirjutas, seda ahelreaktsiooni, mis võib nüüd alata ja me ei tea, kuidas ta lõpetab ja kuhu piir tõmmata. Ma võiksin teile ette lugeda, mis tänasest sõnavõttudest enam-vähem sõela peale jäid. Hakkasime pihta kommunistliku partei ja komsomoli vabariiklikest juhtidest, ELKNÜ ja EKP rajoonikomiteede sekretäridest, KGB, NKVD tegelastest, salakaebajatest, koputajatest, vales-tunnistajatest, pugejatest. Edasi tulevad ohvitserid, miilitsad, vangivalvurid, sõjaveteranid, piirivalvurid, seejärel kohtunikud, kohtusekretärid, advokaadid, rahvakaasistujad, prokurörid, tsensorid ja kohtutäiturid. Edasi ajalehtede ja ajakirjade toimetajad, raadio- ja telekorrespondendid, eriti tuleks rõhutada "Sirpi ja Vasarat", Kirjanike Liidu ja Kunstnike Liidu esimehed, teatridirektorid. Nendele järgneksid teenelised kirjanikud, kunstnikud, teadlased, teenetega töölised, ordenikandjad, sotstöökangelased, kolhoosiesimehed, riigiettevõtete juhid, partorgid, ametiühingu esimehed kui kommunistliku kooli rajajad, edasi riigiametnikud, partei palgalised kooliõpetajad, koolidirektorid, rääkimata parteikoolide kasvatajatest, edasi kolhoosnikud, sovhoosnikud ja nende lapsed kolmandast ja neljandast põlvest saadik. Seejärel nudistid, hipid, rokkarid, veidrikud, prostituudid jne., jne. Me saaksime enam-vähem sellest ühiskonnast lihtsalt lahti, kus me oleme, kuhugi me ikka sisse satume. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Täna. Härra Hallaste.

I.Hallaste: Aitäh, härra juhataja. Püüaksin tulla natuke tõsisema probleemi juurde. Ma tegin parandusettepaneku §3 lg.1 lõppu, et valimised toimuvad vähemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Asja mõte on selles, et Riigikogu valimisi ja seega ka põhiseaduse rakendamist ei oleks võimalik edasi lükata lõpmatusse. Ma vaatan, et valimisi ja eriti presidendivalimisi puudutavad hr. Uluotsa parandusettepanekud. Nendest teine parandusettepanek on jätta välja lõige 3. See viiks väga kummalise seisuni. Meie uue põhiseaduse järgi ei saa president olla ühtaegu Riigikogu liige, kuid kui see välja jätta, kas ta siis peaks jääma Riigikogu liikmeks? Ma kutsun üles mitte toetama seda parandusettepanekut. Kolmas parandusettepanek §4 kohta, et valimisnimekirjadesse on kantud valijate häälteenamusega, võib tekitada olukorra, kus tegelikult ükski isik ei osutu presidendiks valituks. See teeb olukorra riigiõiguslikult natuke raskeks.

Nüüd ma tuleksin §7^a juurde, mis on esitatud apellatsioonis. Siin on toodud sisse kuupäev 16.juuni 1988. Ma püüdsin küll väga meenutada seda kuupäeva ja mõelda, millist riigiõiguslikku tähendust Eesti Vabariigile see omaks, kuid ei suutnud seda kuidagi välja mõelda. Mingi isiku astumine mingisugusesse kõrgesse ametisse, näiteks Vaino Väljas EKP Keskkomitee esimeseks sekretäriks, ei saa küll olla riigiõigusliku tähendusega tulevase Eesti Vabariigi jaoks või selle vabariigi jaoks, mis on nüüd taastatud ja mille põhiseadust me teeme. Ma teen ettepaneku asendada see kuupäev 20.augustiga 1991. Nüüd on selle paragrahvi osas kolm võimalust. Esimene võimalus on panna §7^a rakendusseaduse teksti üheswolt sisse. Teine võimalus on jätta see paragrahv üldse välja ja kolmas võimalus on jätta see otsustada rahvahääletusel. Ma arvan, et esimene võimalus ei ole praeguses poliitilises olukorras kõige targem. Selle asja võib panna rahvahääletusele koos ELKNÜ linna- ja rajoonikomitee sekretäridega ja kuupäevaga 20.august 1991 või siis jätta see paragrahv sootuks välja. Eks meil tuleb selle siin hääletada. Me peaksime lähtuma oma otsuses sellest, et Eesti Vabariigil on põhiseadust vaja ning me peaksime ette välistama, mis teevad võimatuks põhiseaduse

vastuvõtmise üleüldse võimatuks. Me oleme küll võtnud vastu otsuse või andnud vande hetkepoliitikasse mitte sekkuda, kuid siin tuleks meil võib-olla lähtuda ka hetke poliitilisest olukorrast ja põhiseaduse vastuvõtmise võimalikkusest või mittevõimalikkusest koos §-ga 7 või ilma selleta. Aitäh.

Juhataja: Tänan. Härra Sulev Vahtre, palun.

S.Vahtre: Austatud kolleegid, mul on niisugune illemik tunner, et kui me oleksime võtnud selle seaduseelnõu kohe alguses vastu niisuguse tekstiga, nagu see esitatud oli, siis oleksime paremas olukorras kui praegu ja võib-olla ka edaspidi. Retoorikat, nalja ja teravmeelsusi on olnud rohkesti kuulda ja see on ka muidugi väga tänuväärne praegusel ajal, aga asi edasi minu arvates oluliselt liikunud ei ole. Eelnõus on väga tugevad punktid, millele on juba tähelepanu juhitud, eriti minu arvates see, kuidas toimida presidendi valimisega. See väga keerukas küsimus on minu arvates siin kõigiti õnnestunult lahendatud, niisamuti Riigikogu ja presidendi ametitähatajad. Väga heaks pean ma ka seda, et presidendikandidaadi ülesseadmise õigus on 1/5 Eesti Kongressi saadikutest. Peamiseks tüli- või vaidlusküsimuseks ei ole siiski seisukohavõtt kogu kompartei suhtes, vaid ainult ühe osa suhtes, millega tahes-tahtmata on jakatud vahet tegema kompartei liikmete vahel ja tõmmatud joon sinna, kus see võib-olla siiski küsitav on. Näiteks minu kõige suuremad vaenlased sellest parteist on olnud ülikooli parteikomitee sekretärid, ka ülikooli komsomolikomitee sekretärid ja nende kategooriat ma siin parandusettepanekus ei leia. Küll aga leian selle praeguse variandi §-st 6, mis räägib kodanike jälitamisest nende poliitiliste veendumuste jne. eest, mis minu arvates täielikult katab selle parandusettepaneku. Ja mis puutub selle parandusettepaneku hääletamisse, siis on sellest väga raske osa võtta või selle vastu hääletada, sest siis tuleb otsekohe süüdistus, et tegemist on kommunistliku partei kaitsmisega. Sisuliselt see aga sugugi nii ei ole. Kõik.

Juhataja: Tänan. Sõna on hr. Rumessenil, palun.

V.Rumessen: Lugupeetud kolleegid, ma ei taha hakata pikalt teie aega raiskama. Erinevalt Hando Runnelist mina

isiklikult küll ei kahetse, et mulle ei ole omistatud mingisuguseid autasusid, kuna mul pole ka mingisuguseid teeneid oma erialal olnud. Aga ma mäletan väga hästi kõike seda, mis tegelikult toimus päris lähiminevikus, kuidas kõige lihtsamad komparteilased aitasid kaasa sellesama kohtuprotsessi ettevalmistamisele, mida üritati püsti ajada 1985.aastal, ja kõiki neid süüdistusi ja ähvardusi. Sellest küll asja ei saanud, kuid praegu on olukord siiski niisugune, et me peame selle organisatsiooni olemasolu jooksul toime pandud kuritegude laavinist hoolimata vaatama asja selle pilguga, et oma pükstest välja hüpata ei saa. Rahvas ei ole paraku veel praegu küps selle otsuse tegemiseks ja see eetika- ja moraalikriis, mis rahva seas praegu on, loob küllaltki olulise tagapõhja kõigile meie otsustustele. Pruugib vaadata ainult neid populaarsustabeleide, kuidas rahvas on kiindunud oma endistesse kommunistlikesse juhtidesse, kelle võimu all ta tegelikult on kogu aeg olnud. Aga ma siiski ei karda, et desovetiseerimine sellega ära jääb. Desovetiseerimine tuleb niikuinii, aga see tuleb õigel ajal ja mitte varem. Me peame olema praegu targad ja ettevaatlikud, sest meie eesmärgiks on, et põhiseadus rahvahääletusel läbi läheks. Ja kui rahvas ei ole praegu veel sellel tasandil ega küps kõnealuse paragrahvi jaoks, siis võiks kompromiss olla tõepoolest see, et las rahvas ise otsustab, kas see paragrahv jääb sisse või ei jää. Ma eelistan selle küsimuse hääletamisel praegu jääda erapooletuks ega karda järhekordseid süüdistusi enamlaste ja kelamlaste liidu kohta, milles meid on varemgi juba süüdistatud. See aga ei tähenda mingisugust muudatust meie põhimõttelises hoiakus kompartei kui kuritegeliku organisatsiooni suhtes. Aitäh.

Juhataja: Tänan, hr. Rumessen. Hr. Korrovits, teil on sõna.

V.Korrovits: Austatud kolleegid, meie eelnõus on mitu kompromissi ja enamjaolt on need põhjendatud. Näiteks Riigikogu kvoorumi küsimus ja see, et esimese presidendi valiks rahvas. Ka on väga õige kompromiss ja ka ainus võimalus see, et kongress võib esitada presidendikandidaadi. Ta peab saama selle esitada, ammugi siis, kui presidendikandidaati saab esitada Ülemnõukogu. Siin on

küsimus ju selles, kelle esinduskogu on kongress, ja kui on teisi esinduskogusid, siis need võivad oma kogu piirides ka presidendi-kandidaate esitada.

Neljas muutus, mis on eelnõus eelmise redaktsiooniga võrreldes, on see, et §160 on asendatud §-ga 6, kus on siis juttu süümevandest. Ma ei hakka siin kordama neid põhjendusi, millest on palju räägitud, ütlen vaid niipalju, et see süümevanne on hea, aga ta ei ammenda seda küsimust ja sellepärast on apellatsioon, mis taotleb §7a sissetoomist rakendusseadusse, õige. Ei tasu karta, et rahvas ei võta põhiseadust vastu. Rahvas võtab põhiseaduse vastu, sest need hääled, mida on kuulda küll ajakirjanduses, küll igal pool mujal ja mille mõju ka siin meie kogus läbi lööb, ei tähenda, et rahval on just niisugune arvamine. See on see endine mehhanism, mis töötab, ja neid ei ole mitte sadu tuhandeid, kes niisugusest asjast osa võtavad. Neid on palju vähem.

Minu arvates on ohtlik aga see, kui võetakse välja see küsimus eraldi, s.t. piirangud endistele kompartei juhtidele, ja me võtame nõuks panna see eraldi rahvahääletusele või käsitleda seda eraldi. Küsimus ei ole mitte selles, mida rahvas otsustab ja mida ta ei otsusta, vaid küsimus on selles, mis ta sinna teha jõuab ja kas ta jõuab. Ja mul on kahtlus, et ta ei jõua, sest me näeme, mis juhtus põhiseaduse 16.peatükiga, kui me kiitsime 15.peatüki heaks ja jätsime 16.peatüki maha. Tagajärg on praegu, et §160 muutus §-ks 6. Sama saatus ootab iga teist täsist küsimust, mis on seotud endise kompartei ülemvõimuga meie ühiskonnas, kui me lahutame selle tekstist ja jätame eraldi. Sellepärast ma tahaks lugupeetud kolleege niisuguse protseduuri eest hoiatada ja mitte hääletada selle nüüd allesjäänud teksti mingisuguse jaotamise poolt. Täna.

Juhataja: Täna, härra Korrovits. Lugupeetud kolleegid, juhatus kavatses teha hirmsaid jõupingutusi selleks, et me täna jõuaksime hääletamiseni, ja kui vähegi võimalik, siis ka rakendusseaduse, korra vastuvõtmiseni. Sellega seoses palub juhatus põhiseaduse küsimuste arutamisesest tähtsamad toimetused pärast lõunat siiski edasi lükata ja koguneda uuesti siia saali kell 15, sest me hakkame hääletama. Praegu järgneb aga lõunavaheaeg, nii

nagu reglemendis on ette nähtud. Me alustame taas täpselt kell 15. Esimesena saab sõna härra Tarto. Vaheaeg.

V a h e a e g

Juhataja: Kell on 15.02, lõunavaheaeg on lõppenud. Teeme kõigepealt selgeks, kes on kohal. Palun, kohaloleku kontroll. Kohal on 18 assambleeliiget. Nagu ütles mulle ette kolleeg Lauri Vahtre, on ühtlasi selgeks saanud, kes on kes. Nagu lubatud, saab esimesena pärast vaheaega sõna härra Tarto, sõnavõtt kohalt kuni 2 minutit. Palun, härra Tarto.

E.Tarto: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Me oleme siin korduvalt arutanud küsimust, kas piirata teatud nomenklatuuri õigust või mitte. Nagu ma ennist ütlesin, me peame siiski asja käsitlema nii, et Eesti oli okupeeritud. Siin arvati, et see näitab erilist julmust, aga julmust ei ole siin midagi. Ma rõhutan veel kord, et me ei peaks võtma eeskujuks Venemaad või Saksamaad, vaid ikkagi Prantsusmaa, mis oli okupeeritud II maailmasõja ajal, või Norra või midagi taolist. Ja ma usun, et kui me viime need täiendusettepanekud sisse Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise korda, siis mingisugust erilist endise nomenklatuuri ahistamist selles ei ole ja keegi neile liiga ka ei tee. Praegu on probleem selles, et nad tegid liiga, teevad ja saavad ka edaspidi tegema, asi on ainult selles, kas me hakkame seda piirama või mitte. Nii et hääletan ise ja soovitan ka teistel meie parandusettepaneku poolt hääletada.

S.Sovetnikov: Austatud presiidium, lugupeetud kolleegid! Esiteks toetan ma härra Uluotsa parandusettepanekut. Teiseks olen põhimõtteliselt vastu §7a lülitamisele rakendusseaduse projekti. Aga juhul, kui me paneme selle apellatsioonihääletusele, siis ma palun lisada ELKNÜ Keskkomitee juurde sõnad "linnade ja rajoonide sekretärid" ja välja jätta sõnad "kelle volitused algasid enne 16.juunit 1988". Täna.

V.Salum: Rakendusseaduse eelnõu on küllastunud kompromissidest ja see tõenäoliselt aitab tema läbimineku

küllaltki kaasa. Mis puutub aga amputeerimisse, siis need kirurgid võivad jõuda Eesti ajalukku kuulsate nimedena, kes seda §164 või käesolevas eelnõus §7a tahavad ära löigata. Proua Hänni ja proua Aaskivi tõestasid väga ilmekalt, kelle käes praegu võim on. Et kui me jätsame selle §7 sisse, siis ei võeta põhiseadust üldse rahvahääletusele. See puudutab ka härra Kaido Kama täiendust ELKNÜ linna- ja rajoonikomitee sekretäride kohta, sest praktiliselt on praegu võim ikkagi komsomolibosside käes. Proua Aaskivi tõi väga ilmeka akadeemik Gustav Naani täppisteadusliku loetelu nendest tallalakkujatest ja härra Mälli näidet rakendades võib neilgi, kes on kaua tugitoolis istunud, tekkida lamatisi nagu haigel, kes kogu aeg ühes asendis lamab. Nii et minu arvates see paragrahv 7a on väga vajalik, sest vastasel korral koondub kogu võim komsomoli teisele ešelonile, kes istuvad pangapresidentide ja rahvusvaheliste segafirmade presidentide toolil ja kes on säilitanud kohtuvõimu. Ja kui nüüd Põhiseaduse Assamblee ka kinnitab, et kogu vastavus põhiseaduse ja seaduste osas jääb endise Riigikohtu otsustada, siis on ka kohtuvõim see, kes hakkab seadusandliku võimu funktsioone täitma. Nii et selles suhtes tuleks täiendada §2, et oleks instants, kes tegeleb seaduste uuesti sõnastamisega, ja siin tuleks jätta, kui see §2 jääb praegusel kujul, et põhiseadus rakendub alles pärast Riigikogu valimist. Siis on vaja näidata ka Põhiseaduse Assamblee või mõne teise organi ülesandeid, kes selle vahe sees põhiseadust rakendab, muidu võib veel aasta jätkuda see põhiseaduse olukord. Täna.

L.Hänni: Austatud juhatus, head kolleegid! Härra Mart Laar tegi ettepaneku panna apellatsioonis esitatud §7a rahvahääletusele. Rahvahääletuse otsustus võib olla "jah" või "ei", s.t. lülitada see paragrahv meie põhiseaduse rakendamise korda või mitte. Juhul, kui see paragrahv lülitatakse meie põhiseaduse rakendamise korda, on tagajärg selge - teatud positsioonil olnud EKP tegelased kaotavad õiguse töötada riigiametites. Aga kui rahvas ütleb, et mitte lülitada, millise järelduse me siis saame sellest teha? Kas me teeme sellest järelduse, et rahvas ei poolda teatud isikute õiguste piiramist või teeb rahvas järelduse, et EKP ei

olegi kuritegelik organisatsioon. See viimane järeldus oleks muidugi väga kahtlase väärtusega, aga kuna me oleme püstitanud küsimuse just nii, et sellise sättega me anname hinnangu EKP-le, siis on ka hilisemad järeldused, et rahvad ei mõista EKP-d hukka, täiesti võimalikud. Rahvahääletusel ei saa tõepoolest otsustada kõlbelisi küsimusi, sest oleks täiesti väär teha pärast järeldus, et eesti rahvas pooldab igati EKP-d.

Teine järeldus, mis puudutab seda paragrahvi. Siin on kõlanud mõtted, et kui me praegu põhiseaduse rakendamise korras või seaduses seda ei tee, siis seda hiljem ei olegi võimalik teha. Ainult sel juhul, kui me peame vajalikuks piirata hääleõigust, peab seda tegema põhiseaduse enda jõuga seadusega. Kui asi puudutab teatud riigiameteid, siis ma tuletan teile meelde põhiseaduse eelnõu §29, kus on öeldud nii: igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra. Järelikult on Riigikogul täielik õigus pöörduda hiljem selle küsimuse juurde, ja kui ta seda vajalikuks peab, siis ka seada endistele EKP liikmetele teatud ametikohtadel töötamise piirangud. Aitäh.

K.Jürgenson: Väga mugav on kohe pärast Liia Hännit hakata rääkima sealt, kus ta lõpetas. Ma kujutan ette, et see ongi küsimus, millele rahvas lõppkokkuvõttes peab vastuse andma. Ja selle poolest ma ei välistaks sugugi võimalust, mille esitas Mart Laar, et see küsimus läheb rahvahääletusele. Ja kui see küsimus tõesti maha hääletatakse, siis võiks Liia Hänni esitatud küsimusele vastata, et võib-olla mitte niivõrd eesti rahvas ei ole valmis tunnustama EKP-d kuritegelikuks organisatsiooniks, kuivõrd ta ei pea neid kuritegusid nii suurteks, et neid mingil moel hukka mõista.

Mis puudutab nüüd seda paragrahvi ennast, siis võib-olla tõesti teeks mõningate vaidluste või väärsti tõlgenduste mahavõtmiseks ettepaneku eelviimasest reast välja jätta sõnad "valitud või". Kaks sõna. Võib-olla saab seda käsitleda hiljem, kui redaktsioonitoimkond lõplikku redaktsiooni hakkab arutama. Kuid siin on olnud küsimusi selle ringi kohta, mis siin on sõnastatud

EKP ametnike kohta. See ring langeb küllaltki kokku nomenklatuuri selle osaga, keda kinnitas ametisse otseselt Moskva. See on esimese ringi nomenklatuur, keda käidi kinnitamas esitatud paberite järgi Moskvast. Küsimus, kas need isikud sellest organisatsioonist, keda otseselt juhtis KGB, kelle me siin ära nimetame, vajavad nimetamist või mitte. Minu arust sellele me peamegi vastuse andma. Ja see organisatsioon peaks olema ära nimetatud, et sellele hinnang anda. Aitäh.

V.Niitsoo: Austatud juhatus, lugupeetud Põhiseaduse Assamblee! Tahaksin täit tunnustust avaldada rakenduskorra koostajatele, sest selle tekstiga on põhiseaduse kritiseerijatelt ära võetud peamised argumendid. Nimelt on presidendi otsevalimisega ja Riigikogu kvorumiga võetud ära põhilised instrumendid, millega on seni rünnatud. Me olemegi täna tegelikult kogu selle tööpäeva vaieldnud just nimelt selle kolmanda rünnatava punkti osas. See on siis endiste nomenklatuurtöötajate võimalus olla valitud riiklikult tähtsatele ametikohtadele. Siin on kõlanud päris mitmed mõistlikud argumendid ja mul jääb üle neid ainult toetada. Ma ühinen ka härra Laari ja härra Hallaste ettepanekuga, et rahvas saaks §7a väljendatud põhimõtted ise otseselt otsustada, me lihtsalt delegeerime selle otsustamise rahvale. Selle põhipunkti peale on kulunud peaaegu kõik sõnavõetud, aga ma tahaksin pöörata tähelepanu veel ühele momendile, s.o. §4 lg.1 toodud mõttele, et ainult tuhat hääleõiguslikku Eesti Vabariigi kodanikku saab presidendikandidaadi üles seada. See arv on siiski naeruväärselt väike. Kui me tuleme meelde, siis 1933.aasta nn. vapside põhiseaduse järgi oli kvorum vähemasti 10000. Ma arvan, et ka praegu me võiksime kaaluda, kas mitte poleks otstarbekas suurendada seda arvu 10000-le, sest vastasel korral kasutavad juhust oma kandidaadi ülesseadmiseks mitmesugused naljamehed, mitmesugused pisierakonnakesed, kes oma täispuhutud juhtkonna ette seavad, ja loomulikult ka need sektid, liikumised ja grupikesed, keda härra Sirendi siin nii värvikalt loetles. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Juhatusel on laekunud härra Niitsoolt ka vastav ettepanek ja see pannakse hääletamisele. Jutt

on niisiis kandidaadi ülesseadmisesest mitte 1000 vaid 10000 kodaniku poolt. Sõnajärg on härra Koha käes.

K.Koha: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Vastupidiselt härra Laari ja härra Niitsoo mõttekäigule jätta võimalikud apellatsioonivariandid rahva otsustada, ei ole ma sellega mitte mingil juhul nõus, sest Asswamblee kohus ja ülesanne ongi tegelikult töötada välja konkreetne eelnõu. Meil tuleb endil need valikud teha või teeme ettepaneku panna siis rahvahääletusele, sest see kohustus on meil, vastasel korral poleks meie kogu olnukdi vaja. Lugeses seda §7a, ei näe ma küll mitte mingit vahet nende EKP liikmete, kes olid keskkomitee büroo liikmed, ja nende EKP liikmete vahel, kes olid ühe asutuse või madalama organisatsiooni büroo liikmed või sekretärid. Ma teeksin teile ettepaneku, kallid kolleegid proua Endre ja härra Tarto täiendage seda ettepanekut, et kõik EKP organite valitavatel kohtadel olnud inimesed ei või olla nendel kohtadel. Sest nendel isikutel pole mingit vahet. Nii et ainult sel juhul olen ma nõus selle §7a poolt hääletama endise EKP liikmena. Aitäh.

Ü.Uluots: Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin anda väikese seletuse. Reglement ei luba meil valimise ajal enam parandusettepanekuid kommenteerida. Teie laudadele vist ei ole jõudnud üks minu parandus §4 teise lause kohta, mis puudutab presidendi ja Riigikogu üheaegset valimist. Ma tahan öelda, et tekib juriidiline vastuolu. Meie oodatava põhiseaduse §80 p.3 ütleb, et president kuulutab välja Riigikogu korralised valimised. Antud juhul me läheksime juba kohe põhiseadusega vastuollu. Juriidiline loogika on, et kui me võtame vastu põhiseaduse, siis valime presidendi ja president kuulutab välja Riigikogu valimised. Nii et ärme löikame kohe alguses näppu, hakkame siis kohe lugu pidama meie põhiseadusest. See oli seletus selle paragrahvi paranduse juurde, mis jõuab juhatuse kaudu teieni. Ma tänan teid.

Juhataja: Suur tänu. Sõnavõttud on lõppenud. Ma pakun kõigile ettekandjatele (neid oli meil 3) vajadusel lõppsõna. Esimene ettekandja oli meil rakendussätete toimkonna esimees härra Kalle Jürgenson. Palun, kas on vajalik pidada lõppsõna? Ei ole

vaja. Teine ettekandja oli meil ekspertidest härra Rahumaa. Kas teil on lõppsõnaks soovi? Palun.

E.Rahumaa: Lugupeetud assambleeliikmed! Ma loodan, et te annate mulle 5 minutit aega, et jagada mõningaid mõtteid.

On heameel, et kõik on üksmeelel selles, et totalitarism tuleb välja juurida. Ma ei ole siin ühtegi eriarvamust kuulnud. Kuid ka eksperdid on selle poolt ja rohkemgi, kui see esialgu selgeks saab. Ja et see oleks mõjus ja see tõepoolest töötaks, just sellepärast on pakutud välja selline mehhanism. Ja siin tuleme veel teise asja juurde, nimelt kui me jätame selle apellatsioonivõi §7a, nagu ta kirjas on, sisse, siis ma ei ole selle poolt just selle tõttu, et ma ei näe ka mingit vahet inimese valikul. Kui ta tegi valiku ja astus kommunistlikku parteisse, minu teada ühtegi ei sunnitud sinna minema, siis ta on selle valiku teinud ja selle valiku eest ta vastutab. Ja mina küll ei näe võimalust, kui selline säte jääb sisse, et ükski n.-ö. reakommunist, kui ta on tõesti aus inimene, võtaks osa riigi tegevusest.

Teine asi on veel. On ju selge, et meid jälgitakse mitte halvasti, vaid heas mõttes - tähelepanelikult ka välismaal. Kui me sellise sätte lülitame sisse, ilma et me oleksime kommunistliku partei kuulutanud kuritegelikuks organisatsiooniks ja nii-öelda massiliselt võtame ära valimisõiguse kategooria alusel, siis seda muidugi välismaal ei mõistetakse. See ei tähenda, et me ei võiks seda teha, kuid see on lihtsalt teine aspekt.

Nüüd veel mõni märkus siia juurde. Mis puutub hr. Uluotsa märkusesse, et meie poolt pakutud mehhanism on vastuolus põhiseadusega, siis ei ole nii. Kui me valime esialgu presidendi, siis ametisse astumiseks peab president andma vande. Kui aga Riigikogu pole valitud, kellele ta siis vande annab? Ta ei saa ametisse astuda. Seega peame veel ette nägema protseduuri, kuidas ta vande saab anda. See asi ei ole nii lihtne. Ja just sellepärast on välja pakutud nii Riigikogu kui presidendi üheaegne valimine. Kui me aga lähiksime selle peale, et oleks rahvahääletus, kus vastu võetakse põhiseadus, ja samal ajal me valiksime ka presidendi ja Riigikogu, siis me satume sellepärast vastuolule, et põhiseadus

ei ole veel vastu võetud, me aga juba nii-öelda läheme presidendi ja Riigikogu valimise juurde ja kannatab legitiimsus. Nii et kui võtta kokku, siis eksperdid on küll sellel arvamusel, et lahutame küsimuse parteist ja kogu selle probleemistiku praegu põhiseaduse rakenduskorrast või rakendusseadusest. Ja just sellel eesmärgil, et me tõesti tahame totalitaarsusest vabaneda. See võib esialgu tunduda paradoksaalsusena, kuid see koormab üle meie rahvahääletuse hoopis teiste probleemidega ja politiseerib põhiseaduse vastuvõtmise sedavõrd, et see ei tule meile tuleviku mõttes kasuks. Täna.

Juhataja: Suur tänu. Kolmas ettekandja oli redaktsiooni-toimkonna esimees pr. Hänni. Palun, kas on soov võtta lõppsõna? Sõna on pr. Hännil, palun.

L.Hänni: Austatud juhatus, kallid kolleegid! Ma kasutan võimalust, et öelda välja enda arvamus mõnest siin kõlanud ettepanekust. Käigepealt hr. Viktor Niitsoo tõstatas küsimuse, miks on eelnõus presidendikandidaadi ülesseadmise äigus antud just tuhandele kodanikule, miks ei ole see number näiteks 10000 või mõni veelgi teistsugune number? Kahtlemata võib seda numbrit suurendada, aga kuna meil esimehed presidendivalimised tuleb antud eelnõu kohaselt toimetada küllaltki kiiresti, siis ilmselt on mingi optimaalne piir, millest ülespoole seda numbrit nihutada ei tohiks. Tundus, et tuhat kodanikku on just nimelt optimaalne piir. On võimalik korjata tuhande inimese allkirjad, nendega rääkida, sel juhul ei muutu presidendikandidaadi ülesseadmine veel mehaaniliseks allkirjade korjamiseks. Jääb ka loota, et meie ühiskond presidendivalimisse ei suutu kui tsirkusesse ja et igasugused organisatsioonid, kellel ei ole poliitilist kaalu, siiski oma kandidaate esitada ei hakka. Hr. Uluotsa ettepanek jätta välja §4 3.lõik - see on vabariigi presidendi asendamine asendusliikmega, juhul kui ta samaaegselt on valitud ka Riigikogu kandidaadiks. Hr. Uluots ei põhjendanud oma ettepanekut, aga ma arvan, et igal juhul peaks vabariigi presidendiks valitu oma koha Riigikogus loovutama, sest põhiseaduse kohaselt ei saa ta täita üheaegselt neid kahte ametikohta. Seda hr. Uluotsa märkust, et me läheme vastuollu

põhiseadusega, kui üheaegselt valitakse president ja Riigikogu, hr. Rahumaa juba kommenteeris. Tõepoolest on põhiseaduse enda rakendamine erakorraline protseduur, kus me ei saa täpselt järgida põhiseaduse kirjatähte ja selleks meil ongi vaja põhiseaduse enda jõuga seadust, mis on vastu võetud rahvahääletusel.

Peale pikka arutelu 56 osas on vist igaüks jõudnud oma sisemise valikuni. Ma ainult rõhutaksin veel seda, et Põhiseaduse Assamblee ilmselt peab tegema need hädavajalikud sammud, selleks et põhiseadus rahvahääletusel vastu võtta ja et sealt edasi minna. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Me oleme ära kuulanud ettekanded, kõned, sõnavõttud. Me kuulasime ära ka lõppsõnad ja ma usun, et me oleme valmis otsustama. Viime läbi kohaloleku kontrolli ja pärast seda hääletame.

Kohal on 31 assambleeliiget. Lugupeetud Assambleeliikmed, palun tähelepanu! Kui on probleeme, siis tuleks käsi püsti tõsta. Juhatus otsustas alustada hääletamist kõige tähtsamast küsimusest. Ja sellepärast palun ette võtta teile väljajagatud seaduseelnõu, täpsemini selle paragrahvid 6 ja 7. Need on 4. leheküljed. Ning sinna kõrvale 7 kolleegi (Endre, Tarto, Ermi, Runneli, Jürgensoni, Niitsoo, ja Laari) esitatud apellatsioon. Hr. Niitsool on käsi püsti, see on protesti märk. Palun.

V.Niitsoo: ERSP fraktsioon palub enne selle tähtsa küsimuse otsustamist teha vaheaeg.

Juhataja: Fraktsioonide küsimuses on siin saalis kord otsus vastu võetud. Ma loodan, et hr. Niitsoo pidas silmas vaheaega selleks, et igal assambleeliikmel oleks võimalik iseendaga nõu pidada, aga kui iseendaga nõupidamisest ei aita, oma kolleegidega nõu pidada. Kas nii?

V.Niitsoo: Nii võib seda tõlgendada küll, kui seda just nii soovitakse tõlgendada.

Juhataja: Tänan. Mitu minutit on vaja nõupidamiseks iseendaga või nende kolleegidega, kes nõu oskavad anda?

V.Niitsoo: Ma arvan, et 20 minutist peaks piisama. On

palju? (Hääled saalist)

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, 10 minutit vaheaega. Töö jätkub täpselt kell 15.42. 15.42 me asume hääletama.

V a h e a e g

Juhataja: Kell on 15.43. Vaheaeg on lõppenud. Palun istunge oma kohtadele! Kohaloleku kontroll. Saalis on 29 assambleeliiget. Juhatus otsustas alustada hääletamist kõige tähtsamast küsimusest. Selle küsimuse sisu on kirjas teie ees oleva seaduseelnõu 4.leheküljel paragrahvides 6 ja 7 ja apellatsioonid, mille esitasid meile 7 kolleegi: Endre, Tarto, Runnel, Jürgneson, Niitsoo, Erm ja Laar. Juhatus otsustas panna konkureerimivalt hääletamisele 3 varianti. Esiteks: piirduda eelnõu põhitekstiga, s.o. §6 ja 7. Teiseks. Lisada neile paragrahvidele § 8 nii, nagu ta on kirjas apellatsioonis. Ja kolmandaks. Panna apellatsiooni korras esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele. Selleks et oleks võimalik teha valik nende kolme variandi vahel, ma selgitan vee seda, et apellatsioonis §7 või õigem oleks öelda §8 tekst on omakorda põhjustanud mitmeid ettepanekuid. Juhatusel on laekunud kirjalikult kolm ettepanekut. Ma loen ka need ette, sest juhul, kui hääletatakse §8 kasuks, me jätkame §8 redaktsiooni muutmist. Hr. Kaido Kama on teinud juhatusel järgmise ettepaneku. "Juhul, kui 7 kolleegi ettepanek peaks leidma Assamblee toetuse, teen täiendava ettepaneku. Lisada loetellu ELKNÜ linna- ja rajoonikomiteede sekretärid ning nendega võrdsustatud allorganisatsioonide sekretärid". Kaks ettepanekut on kolleeg Illar Hallastelt. Ma loen need ka ette. "Asendada apellatsioonis kuupäev 16.juuni 1988 kuupäevaga 20. august 1991." Ja Hallastelt teine ettepanek /kokku siis kolmas ettepanek): "Palun panna hääletusele apellatsiooni teksti juurde täiendus. Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandörid ja komissarid". Need on kirjalikud ettepanekud, mis otseselt seonduvad hääletamisele mineva apellatsiooniga. Just praegu laekus veel neljas ettepanek. Ma loen ka selle kirjaliku ettepaneku ette. Palun kolleegide tähelepanu!

Neljas ettepanek on hr. Kalju Kohalt ja see on järgmine: "Kuni 31. detsembrini 2000.aastal on isikutel, kes on olnud EKP ja ELKNÜ organite ja allorgannisatsioonide organite valitavail kohtadel, keelatud asuda...". Ja edasi teksti järgi ametikohtade loetelu.

Need on 4 kirjalikku ettepanekut, mis juhatusel praegu on. Et teil oleks kõik lõpuni selge - on tulnud veel täiendusettepanekuid § 8 kohta. Kui te olete nõus, siis ma neid ette ei loe, need ei jääks sel kombel ka meelde. Oluline on see, et te teaksite, et pärast hääletamist, kui te otsustate § 8 kasuks, järgneb selle redaktsiooni parandamine. Ja neid ettepanekuid on rohkesti.

Me alustame hääletamist põhiküsimuses. Konkureerivalt läheb hääletamisele 3 varianti. I - piirduda eelnõu põhitekstiga, § 6 ja 7. II - lisada neile kahele paragrahvile § 8 apellatsioonis esitatud tekstiga. III - panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele. Paljun, kas kõigile on selge, mida me asume hääletama konkureerivalt? Härra Kork, palun.

T.Kork: Lugupeetud juhataja, kas me ei täpsustaks seda II varianti? Just äsja oli juttu, et apellatsioonid on esitatud vähemasti 5 assambleeliikme poolt. Ilmselt tuleb täiendusettepanekuid ka juurde ja kui me paneme hääletusele apellatsioonid esitatud tekstiga, siis me pärast võtame ära edasise hääletamisvõimaluse.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, ma seletan veel kord ja ühtlasi vabandan, et ma ei ole osanud seletada nii, et sellest kõik aru saaksid. Kui me oleme põhimõttelise valiku teinud, siis me hääletame läbi ka need parandusettepanekud, mis on paragrahvi 8 teksti kohta, kuid kõigepealt tuleb mul panna hääletusele 7 kolleegi poolt esitatud kirjalik tekst. Me ei saa hakata seda enne muutma, kui me oleme selles konkurentsisis, mille ma teile ette lugesin, teinud valiku. Palun, kas me saame hakata hääletama? Me alustame hääletamist. Palun veel kord läbi viia kohaloleku kontroll. Kohal on 32. Hääletamine on konkureeriv ja sellepärast loevad ainult poolthääled.

Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et piirduda

põhitekstis paragrahvidega 6 ja 7? Hääletame. Poolt 14.

Kes on selle poolt, et lisada paragrahvidele 6 ja 7 § 8, nii nagu see apellatsioon korras on esitatud? Poolt 14.

Kui vähegi võimalik, siis tehke nii, et III variandi poolt ei ole samuti täpselt 14 liiget. Kõik on härra Leissoni kätes. Kas me saame jätkata? Härra Kelam, kas teie ei saanud hääletamisest osa võtta?

Meil tuleb teist küsimust korrata, tehnika veab meid alt. Kas on võimalik jätkata? Suur tänu. Kuivärd härra Kelami pult on töötanud, otsustas juhatus viia konkureeriva hääletamise läbi uuesti algusest peale.

Kordan veel kord esimest küsimust. Kes on selle poolt, et piirduda eelnõu põhitekstiga, s.o. §6 ja 7? Hääletame, palun. Poolt 16.

Kes on selle poolt, et lisada eelnõu paragrahvidele 6 ja 7 § 8 vastavalt apellatsioonile? Hääletame. Poolt 15.

Kes on selle poolt, et panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele? Hääletame. Poolt 25.

Seega asus esimesele kohale ja läheb II voorus esimesena hääletamisele III variant. Välja langeb II variant.

II vooru esimene küsimus. Härra Leisson, kui te lubate, me jätkame? Lugupeetud kolleegid, lubage siiski jätkata hääletamist nende reeglite järgi, nagu meil reglemendis kirjas on. Ma saan aru küll, et suurel osal on ilma hääletamiseta selge, milline on tulemus, aga käigem see tee lõpuni.

Niisiis, kes on selle poolt, et panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele? Hääletame, palun. Teises voorus kogus III variant 23 poolthäält.

Ja teise vooru teine küsimus. Kes on selle poolt, et piirduda eelnõu põhitekstiga, see on § 6 ja 7? Hääletame, palun. Variant nr. 1 kogus teises voorus 12 häält.

Ülekaalukalt on võitnud meie konkureerivas hääletuses kolmas variant. Selle sisu on: panna apellatsioonis esitatud § 8 eraldi rahvahääletusele. Seoses sellega et Assamblee toetas apellatsioonis esitatud teksti, tuleb meil asuda seda teksti koos

redigeerima. Juhatus katsub panna hääletusele kõik need ettepanekud, mis kirjalikult on juhatusesele esitatud. Palune teie tähelepanu!

Nagu öeldud, on esimene ettepanek kolleeg Kaido Kamalt. Ma loen selle ette. Hr. Kama teeb ettepaneku lisada loetellu ELKNÜ linna- ja rajoonikomiteede sekretärid ning nendega võrdsustatud allorganisatsioonide sekretärid. Kes on selle poolt, et täiendada § 8 teksti vastavalt kolleeg Kama ettepanekule? Hääletame, palun. Loevad nii poolt- kui vastuhääled. 15 poolthäälega ja 2 vastuhäälega on Assamblee otsustanud täiendada § 8 teksti hr. Kama ettepanekuga.

Teine ettepanek on hr. Hallastelt ja selle sisu on: täiendada § 8 teksti Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandöride ja komissaridega. Kes on selle poolt, et täiendada § 8 teksti vastavalt teile ettelõetud hr. Hallaste ettepanekule? Hääletame, palun. Loevad nii poolt- kui vastuhääled. 13 poolthäält ja 13 vastuhäält. Me viime selles küsimuses läbi teise vooru. Panen veel kord sama küsimuse hääletamisele. Palun teie tähelepanu! Kes on selle poolt, et vastavalt hr. Hallaste ettepanekule täiendada § 8 teksti Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandöride ja komissaridega, hääletame, palun. 15 poolt- ja 18 vastuhäälega on teises voorus lükatud tagasi hr. Hallaste ettepanek täiendada § 8 teksti Eesti Õpilasmaleva ja Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva komandöride ja komissaridega.

Komandana läheb hääletamisele hr. Hallaste teine ettepanek. Kes on selle poolt, et asendada § 8 tekstis kuupäev 16. juuni 1988 20. augustiga 1991? Hääletame, palun. Poolt on 20, vastu 4. Assamblee otsustas §-s 8 asendada kuupäev 16. juuni 1988 20. augustiga 1991.

Palun tähelepanu! Hr. Sovetnikovilt on kaks ettepanekut. Lisada ELKNÜ Keskkomitee, linnade ja rajoonide sekretärid. Hr. Kama ettepanekus olid kirjas ELKNÜ linna- ja rajoonikomiteede sekretärid ning nendega võrdsustatud allorganisatsioonide sekretärid. Seega ettepanekut ELKNÜ Keskkomitee sekretäride osas me ei ole hääletanud. Vabandan, me

läheme hr. Sovetnikovi teise ettepaneku juurde. Jätta ära sõnad "ja kelle volitused algasid enne 16. juunit 1988". Kas selle ettepaneku võtab hr. Sovetnikov tagasi? Kas sellega on teie ettepanek tagasi võetud? Täna. Esimene hr. Sovetnikovi ettepanek on võetud arvesse ja teise ettepaneku võttis hr. Sovetnikov tagasi.

Hr. Mart Laarilt on ettepanek jätta §8 tekstist välja sõna "president". Hr. Laar, palun.

M.Laar: Lugupeetud juhataja, me paluksime, selleks et selle paranduse mõttest aru saada, panna see hääletusele koos hr. Jürgensoni-poolse, sealsamas hunnikus oleva ettepanekuga, mis puudutab sõna "valitavad" väljajätmsit, sest need kuuluvad tegelikult kokku ja on ka nii esitatud täiendusena ja kokkuleppel hr. Jürgensoniga, sest me teeme ettepaneku need ametid, mis kuuluvad rahva poolt otsevalimisele, välja jätta seelst otsusest. Aitäh.

Juhataja: Ma pean kurvastama nii hr. Laari kui hr. Jürgensoni, kirjalikku ettepanekut hr. Jürgensonilt juhatusetele laekunud ei ole. Hr. Laar, kuidas mõista teie ettepanekut? Ma loen selle täpselt ette.

M.Laar: Juhul, kui ei ole hr. Jürgensoni ettepanekut kirjalikult laekunud (minu teada peaks olema ühel lehel), siis paluks veel lisada sinna juurde "või valitud". Tähendab, jätta välja kokku 3 sõna. (Hääl saalist).

See tähendab, jätta kõigepealt välja §-st 7 sõnad "või mis tahes muule". Ma loen teksti ette: "... või mis tahes muule valitud või nimetatud ametikohale". Jätta välja "valitud või". See tähendab jääks tekst "mis tahes muule nimetatud ametikohale riigi- või kohaliku omavalitsuse organites". Ja kuna president läheb meie praeguse rakendusotsuse järgi otsevalimisele, siis tuleb järelikult ka tema välja jätta. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Hr. Laaril on ka juhatuses toetaja ja koos hr. Lauri Vahtrega on ka paberi peale saanud pilt, mida ma julgen kolleegidele tutvustada. Selle sisu on järgmine. Jätta § 8 4.reast välja sõna "presidendi". Palun, kas jõuate jälgida? Ja 7. reast 3 sõna "valitud või nimetatud".

M.Laar: Sõnad "valitud või nimetatud" jäävad.

Juhataja: Üks hetk, palun. Kaks kolleegi lepivad kohe omavahel kokku ja me saame kiiremini edasi. Suur tänu. Kas kolleegid jõudsid omavahel täielikult kokkuleppele ja ma veel kord selgitan, milline küsimus on hääletamisel. Jätta § 8 tekstist 4. reast välja sõna "presidendi" ja 7. reast välja 3 sõna: "valitud või nimetatud". Kas hr. Tavel on protest?

Sõnavõttud on lõppenud. Kui sõna on vaja protestiks, siis küll. Palun.

J.-K. Talve: Kui siit jäetakse välja sõnad "valitud või", siis muutub lauseehitus küllaltki segaseks, jääb järele see, et on keelatud asuda nimetatud ametikohale.

Juhataja: Hr. Talve, ma vabandan teie ees teist korda, kuid ma püüan selgitada, et sõnavõttud on lõppenud. Toimub hääletamine.

Palun veel tähelepanu, et kõigil oleks selge, mida me hääletame. Esimesena läheb hääletamisele ettepanek jätta § 8 tekstist 4. reast välja sõna "presidendi". Ja teisena läheb hääletamisele ettepanek jätta 7. reast välja sõnad "valitud või nimetatud". Ja selles küsimuses on ettepaneku tegijad kolleegid Laar ja Vahtre. Palun, kas asi on selge? Härra Rahumaal on käsi püsti, palun.

Lugupeetud kolleegid, me arutame ettepanekuid, aga me leppisime kokku, et me teeme seda hääletades. Protst härra Hallastelt, palun.

I.Hallaste: Lugupeetud härra juhataja! Ma tõesti pean tunnustama, et ma ei saa aru, kas ametikohaks riigi- või kohaliku omavalitsuse organis on siis ka näiteks koristaja ametikoht?

Juhataja: Ei tea. Hääletame. (Suur naer saalis). Härra Korrovitsil on protest, palun.

V.Korrovits: Lugupeetud juhataja, head kolleegid! Me ei saa järjestikuliste hääletamistega viia oma tööd absurdini, nagu on praegu ettepanek lugupeetud juhatajalt. Sellepärast on ettepanke, kui on redaktsioonis küsimusi, siis palun teha uus redaktsioon, et meil oleks selge, mille poolt me hääletame. Muidu ei ole võimalik

hääletada. Täna.

Juhataja: Kommentaariks on sõna härra Lauri Vahtrel, palun.

L.Vahtre: Austatud kolleegid, kui me teema selle kohta uue redaktsiooni, siis algab see lugu kõik otsast peale ja jälle tulevad parandusettepanekud, ja jälle tundub kellelegi, et asi läheb absurd. Palun väga olla tähelepanelik. Me hääletame järjekorra läbi parandusettepanekud selle paragrahvi tekstile. Esimene ettepanek on jätta välja sõna "president". Peaks olema selge. Hääletame selle läbi ja läheme järgmise küsimuse juurde. Ma täna.

Juhataja: Palun, veel üks protest. Palun tähelepanu. Härra Laar, palun.

M.Laar: Austatud juhataja, mulle tundub, et selle paragrahvi tekst nende erinevate hääletuste tulemusel on selgelt muutunud. Ma arvan, et siin saalis saab enamik inimesti tegelikult ju aru, mida ma oma parandusettepanekuga tahan öelda. Ma teen ettepaneku moodustada kiirelt 5 minutiks juhatuse juurde redaktsioonikomisjon nende ettepanekute tegijatega ja ka härra Rahumaa osavõtul ning anda sellele paragrahvile selline kuju, et me tõesti ei teeks loogika vigu. See, mida selle parandusettepanekuga tahetakse praegu teha, peaks olema saalile selge. Tuleb ainult sõnastada nii ära, et ta sobib sellesse praegusesse teksti. Neid ettepanekuid on tulnud nii palju, et me keegi ei kujutagi ette. Ma teen ettepaneku hääletada teised ettepanekud läbi ja tulla siis selle sõnastuse juurde tagasi. Aitäh.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Sumin näitab, et kõigil on hea ja huvitav olla, see pole paha, kuid kuulakem nüüd ära, mida kommentaariks on öelda kolleeg Lauri Vahtrel, palun.

L. Vahtre: Juhul kuima nüüd asjast õigesti aru saan, siis on küsimus selles, et see § 8 piiraks kõige muu seas õigust loetletud kompartei funktsionääridel kandideerida presidendi ametikohale. Teine ettepanek on sisuliselt see, et see keeld ei tähendaks keeldu kandideerida Riigikogus. Härra Rahumaa osutas väga täpselt sellele, et paljalt sõnakese "presidendi" väljajätmine

muudab meie teksti mõtteks, ja siin tuleb leida täpne redaktsioon. Aga põhimõte on selles, kas see ametikohtadekeeld kompartei funktsionääridele laieneb ka nende õigusele kandideerida presidendiks ja kas see laieneb nende õigusele kandideerida Riigikogus. Need on küllaltki tähtsad küsimused ja need tuleb siin ära otsustada. Tahaksin praegu teada saali arvamust, kumba peetakse otstarbekamaks, kas tehakse kiirredaktsioon ja pannakse siis hääletusele pärast vaheaega uus sõnastus või hääletatakse läbi põhimõtted, mida ma siin äsja püüdsin selgitada. Soovitakse redaktsiooni. Sellisel juhul on mõtet teha vaheaeg vähemalt pool tundi, arvab härra Anton. Järelikult vaheaeg kuni 16.55-ni.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Palun tähelepanu. § 8 redigeeritud teksti väljatöötamiseks palun koguneda juhatuse laua juurde redaktsioonitoimkonnal ja rakendussätete toimkonnal. On vajalik, et nende kahe toimkonna tööst võtaksid osa eksperdid, ja kui seda peavad vajalikuks, siis ka ettepanekute tegijad. Palun koguneda juhatuse laua juurde.

V a h e a e g

Juhataja: Töövaheaeg on lõppenud. Me saame tööd jätkata. Käigepealt on sõna härra Rumessenil, palun. Vabandan härra Rumesseni ees, palun registreerige en. Meid on kohal 32.

V. Rumessen: Lugupeetud kolleegid! Mul on tunne, et me oleme oma tänase aruteluga läinud natuke liiga hasarti ja on oht, et me ise muudame selle väga tõsise küsimuse arutamise lihtsalt naeruväärseks. Ilmselt ei ole selle sõnastuse tegemine praegu siin täiskogus meile jõukohane. Ma teen niisuguse ettepaneku, et lahutada see § 8 rakendusotsusest. Võtta täna rakendusotsus vastu selle põhjendusega, et me ise hääletasime just läbi, et see § 8 läheb rahvahääletusele eraldi. Ja selle tõttu siis ongi see eraldi otsusena. Ja vahepeal võiks redaktsioonitoimkond jätkata tööd selle § 8 sõnastuse kallal. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Sisult samane on ka teine ettepanek, mille on teinud proua Liia Hänni. Lugupeetud kolleegid, me peame otsustama, kuidas oma tööd jätkame. Tundub, et neid juhuslikke kooskõlasid, mis hääletamise tulemusena võivad kokku anda ühe suure ebakõla, ei ole mõtet esile kutsuda. Kui saalis ei ole proteste, siis juhatus ei püüaks seda küsimust täna hääletamise teel otsustada, vaid võtaks teadmiseks härra Rumessenikui ühe apellatsioonide autori seisukohta, eeldades, et samal seisukohal on ka teised apellatsioonide autorid.

Juhataja: Vabandan. Proua Endre, palun.

S.Endre: Proua Hänni ja härra Rumesseni poolt esitatud ettepanekud tunduvad olevat mõistlikud, sest §-ga 8 on vaja edasi tööd teha. Aga samas on härra Rumessenile jäänud arusaamatuks (kuid selle juurde me nähtavasti veel jõuame), kas rakendusotsuse eelnõust § 6 ja 7 meie hasartse hääletamise tagajärjel ei ole mitte tervenisti välja kukkunud.

Juhataja: Juhatus on muidugi väga vilunud ja kasutab kõiki võimalusi, et lõpuks peale suruda neid lahendeid, mis talle meeldivad, aga nii hulluks veel asi pole läinud, et § 6 ja 7 oleksin eelnõust välja kukkunud. Proua Sirje Endre on apellatsioonidele alla kirjutanud esimesena. Kordan ettepanekut, mille tegin. Kui ei ole proteste, siis juhatus lõpetaks seni §-ks 8 nimetatud küsimuses apellatsioonide arutelu ja jätkaks rakendusseaduse eelnõu arutelu. Palun, kas asja sellise käsitlemise vastu on proteste? Härra Tartol on käsi püsti, palun.

E.Tarto: Lugupeetud juhataja, ma palun selgitada, kui me täna selle apellatsioonide arutelu katkestame, mis saab siis nendest parandusettepanekutest, mis sinna täna tehti ja mis on läbi hääletamata? Ma ei kujuta ette, kuidas saab redaktsioonitoimkond töötada, kui mõningad asjad on läbi hääletamata. Näiteks kas president võib olla endine nomenklatuuri töötaja või mitte. Ma ei kujuta ette, kuidas saab töötada edasi, kui need on läbi hääletamata. Aitäh.

Juhataja: Juhatusel on ettepanek rakendusseaduse toimkonnale ja redaktsioonitoimkonnale koos apellatsioonide

autoritega leida selline tekst, mis ei ärataks assambleeliikmetes kirge kirjutada kümme parandusettepanekut. Me loodame, et kui assamblee tuleb kokku järgmine kord, siis meil on võimalik seni §-ks 8 nimetatud apellatsioon arutada lõpuni ja võtta vastu otsus selles küsimuses.

Palun, kas nõutakse hääletamist, ei lõpetada täna arutelu §-ks 8 nimetatud probleemi osas? Ei peeta vajalikuks.

Lugupeetud kolleegid! Teile on välja jagatud härra Uluotsa ettepanekutest kolm, neile on lisandunud veel üks, mille ma kannan hiljem ette. Härra Uluotsa esimene ettepanek on § 1 kohta. Selle sisu on järgmine. Peale sõnu "juhul kui" lsiada "põhiseaduse poolt hääletas rohkem kui 50% valimisnimekirjadesse kantud valijaist". Palun, kas kõigil on härra Uluotsa poolt tehtud ettepaneku sisu selge? See on kirjalikult teie ees. Kas meil on võimalik hakata hääletama või keegi ei saa aru, millise ettepaneku on teinud härra Uluots? Palun veel kord läbi viia kohaloleku kontroll ja me asume hääletama härra Uluotsa esimest ettepanekut. Kohal on 34 assambleeliiget.

Kes on selle poolt, et põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus §-s 1 peale sõnu "juhul kui" lisada "põhiseaduse poolt hääletas rohkem kui 50% valimisnimekirjadesse kantud valijaist"? Hääletame, palun. Loevad nii poolt- kui vastuhääled. Poolt 7, vastu 25. Härra Uluotsa ettepanek täiendada § 1 on lükatud tagasi.

Härra Uluotsa teine ettepanek on § 4 lg. 3 välja jätta. Ilmselt ei ole silmas peetud siidki lõiget, vaid punkti 3, mille sisuks on viiendiku Eesti Kongressi koosseisu õigus seada üles vabariigi presidendi kandidaat. Kes on selle poolt, et §-st 4 jätta välja p. 3 järgmise tekstiga "viiendikul Eesti Kongressi koosseisust"? Hääletame palun. Poolt 3, vastu 24. Ettepanek ei leidnud toetust.

Härra Uluotsa kolmas ettepanek. Asendada §-s 4 lauseosa peale sõnau "hääletamise teel" järgmise tekstiga "valimisnimekirjadesse kantud valijate häälteenamusega". Kes on selle poolt? Hääletame, palun. Poolt 3, vastu 16. Ettepanek ei leidnud toetust.

Härra Uluotsalt on ka neljas ettepanek, teil seda kirjalikult ei ole, ma loen selle ette. Palun tähelepanu! Lülitada § 4 tekstist välja sõnad "erandina üheaegselt Riigikogu valimistega". Kes on selle ettepaneku poolt? Hääletame palun. Poolt 4, vastu 26. Ettepanek ei leidnud toetust.

Härra Viktor Niitsoolt on järgmine ettepanek. "Palun asendada Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu § 4 lg. 1 järgmise sõnastusega "vähemalt 10 000 hääleõiguslikul Eesti Vabariigi kodanikul". "Kes on selle ettepaneku poolt? Hääletame, palun. Poolt 19, vastu 9. Härra Niitsoo ettepanek leidis Assambleelt toetust ja me otsustasime, et eelnõu §-s 4 saab tekst muudetud, 1000 asemel on 10 000 Eesti Vabariigi hääleõiguslikul kodanikul õigus esitada presidendikandidaat.

Järgmine ettepanek on kolleeg härra Mällilt. Ka see ettepanek on § 4 kohta. Härra Mäll teeb meile ettepaneku lisada § 4 punkti 4 "EKP kõigi praeguste ja endiste liikmete üldkogul". Kes on selle poolt? Hääletame, palun. Poolt on 2, vastu 17. Ettepanek ei leidnud toetust, ettepanek lükati tagasi.

Härra Kaido Kama tegi meile ettepaneku muuta eelnõu pealkirja. Olemasolev redaktsioon tulenes eelmisel istungil härra Adamsi poolt tehtud ettepanekust nimetada arutatavat eelnõu Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise korraks. Kui me peaksime nii otsustama, tuleks muuta ka § 9 sõnastust, et viia see kooskõlla eelnõu pealkirjaga. Palun, kas ettepanek on selge? Härra Kama esines meie ees ja esitas selle ettepaneku, paludes et seda hääletatakse. Juhatusel on ülesanne ja kokkulepe assambleeliikmetega, et me hääletame. Härra Ermil oli käsi püsti, see on protesti märk, palun.

A.Erm: Lugupeetud assambleeliikmed, võib-olla et ma eikuulnud, aga kas seda selgitati, miks see otsus vajalik on. Kui seda tehti, siis ma võtan oma protesti tagasi.

Juhataja: Härra Kama selgitas meile põhjusi, miks ta peab vajalikuks, et pealkirja muudetakse ja tehakse seda kombel, nagu me teile ette kandsin.

V.Salum: Kahju, et härra Kama ei ole saalis. See

ettepanek oleks mõttekas sel juhul, kui paragrahvide numeratsioon jätkuks põhiseaduse eelnevate paragrahvide jätkuna. Siis oleks asjal mõtet. Vastasel korral mitte. Tänan.

Juhataja : Lugupeetud kolleegid, palun minu peale mitte pahanada, kuid ma saan aru teist ja härra Kamast selliselt, et härra Kama ettepanek hääletatakse siin saalis läbi. Ma palun võimaldada juhatusel seda siiski teha. Härra Rumessen, palun.

V.Rumessen: Lugupeetud juhataja, mul ei ole siiski selle küsimuse asetaine selge ja seetõttu ma ei saa ka hääletada. Ma esitan sellepärast juhatajale küsimuse. Kas see muudatu, kui me muudame seaduse otsuseks või korraks, välistab, et Ülemnõukogusse läheb see eraldi seadusena vastava reglemendi järgi arutamisele? Kui ta on praegu seadusena, kas see tähendab seda, et ta läheb Ülemnõukogus siis arutamisele ja vastuvõtmisele Ülemnõukogu seadusena või kuidas? Aitäh.

Juhataja: Vastamiseks on sõna kolleeg Lauri Vahtrel. Palun.

L.Vahtre: Ma loodan, et ma väga palju ei eksi, kui ma võtan lühidalt kokku härra Kama mõtte selliselt. Kui ta on rakendamise kord, siis pole seda muret ega hirmugi, et ta võiks sealt põhiseaduse küljest kuidagi ära kaduda. Kui ta on iseseisev seadus, siis võib seda ju karta. Kui ta on rakendamise kord, siis tal muud kohta lihtsalt ei ole kui põhiseaduse lõpus põhiseaduse põhiteksti järel. See on see, millele juhtis tähelepanu Kaido Kama jamida ma väga toetan.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Mul on muidugi kahju, et meil kolleeg Lauriga kõigis asjades mõte täpselt sama rada pidi ei käi, kuid ma palun, et te võtaksite ette eelmise istungi stenogrammi lk. 67. Sellel leheküljel, umbes keskel on otsuse tekst, mille me võtsime vastu eelmisel korral. Ma loen selle ette.

Esiteks. Lugada põhiseaduse eelnõuks olemasolevad 15 peatükki. Teiseks. Seni 16. peatükiks nimetatud rakenduslik osa lugeda põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuks, mis kuulub lahutamatuult põhiseaduse juurde ja läheb koos sellega rahvahääletusele. Palun, kas meie poolt kord vastuvõetud otsus

vajab kordamist? Hr. Talve, palun.

J.-K. Talve: Armsad kolleegid, ma juhiksin tähelepanu sellele, et põhiseaduse muutmise paragrahvid peaksid laienema ikkagi ka sellele põhiseaduse rakendamise korrale või seadusele, mis iganes ta nimetus on. Kui ta on põhiseaduse lahutamatu osa, nii nagu meie kaks nädalat tagasi vastuvõetud otsus peaks tähendama, siis on ka selle muutmise võimalik ainult põhiseaduses ettenähtud korras. Kas sõnal "seadus" ja sõnal "kord" on siin võib-olla kellegi arvates mingisugune vahe, ja kui ei ole, siis ei ole probleemi, aga oluline oleks see, et me siin teeks selgeks, etseda eelnõu, mida me praegu arutame, ei saa muuta lihtsalt häälteenamusega Riigikogus. Tähendab, kas see probleem on selge?

Juhataja: Suur tänu, hr. Talve. Te andsite mulle võimaluse veel kord selgitada juba öeldut. Ma palun veel kord lahti võtta stenogrammi 67. lk. ja veenduda, et meie poolt vastuvõetud otsuses pole sõnu, mida tsiteeris hr. Talve. Mis on kirjas? Kirjas on see, et seni 16. peatükiks nimetatud rakenduslik osa lugeda põhiseaduse rakendamise seaduseelnõuks, mis kuulub lahutamatult põhiseaduse juurde, mitte ei ole selle osa, nagu ütles hr. Talve. Meie otsuse punktis 2 on lisatud, et see lahutamatult põhiseaduse juurde kuuluv eelnõu läheb põhiseaduse eelnõuga rahvahääletusele. Mis puudutab küsimust sellest, et kas Riigikogu saaks nimetatud seaduseelnõu muuta, siis ma juhin tähelepanu sellele, et antud seaduseelnõu võetakse vastu rahvahääletusel. Ja üldine õigusprintsip on selline, et rahvahääletusel vastuvõetud seaduseelnõu saab muuta rahvahääletusel. Sellest põhimõttest saab teha erandid siis, kui rahvahääletusele minevas seaduseelnõus on kirjas, millises korras väljaspool rahvahääletust saab akti muuta. Meie ees olevas seaduseelnõus pole kirjas, et seda võib muuta Riigikogu. Palun, kas meil on võimalik asuda hääletama, või me kuulame ära hr. Rumesseni ja hr. Tarto sõnavõttud? Hr. Rumessen, palun.

V. Rumessen: Ma vabandan, mul ei olnud sõnavõtt, aga ma ei saanud vastust oma küsimusele. Aitäh.

Juhataja: Palun korrata küsimust.

V. Rumessen: Kas sõna "seadus" on tõlgendatav praegu selliselt, et sellisel juhul seda võib hakata muutma mõni esinduskogu, näiteks Eesti Kongress?

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, õiguse üldpirintsiip on see, et kui seadus võetakse vastu rahva poolt rahvahääletusel, siis meie ju - meie juhtumil Riigikogu, parlament - ei saa seda muuta. Ta saab seda teha siis, kui rahva poolt vastuvõetud aktis on märgitud, et üks või teine kogu võib muudatusi rahva poolt vastuvõetud seadusesse teha. Hr. Tarto, palun.

E. Tarto: Kolleegid, ma arvan, et hr. Lauri Vahtre selgitas ja tuletas meelde, milles oli Kaadi Kama ettepaneku sisu neile, kes võib-olla ei olnud kohal või olid ära unustanud ja samuti me oleme lugenud nüüd lk. 67 ja ma arvan, et me oleme valmis hääletama. Palun hääletada.

Juhataja: Suur tänu. Palun, kas me oleme hääletamiseks valmis? Kes on selle poolt, et nimetada arutatav eelnõu Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise korraks. Kes on selle poolt, et arutatava eelnõu pealkirjaks oleks Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise kord? Hääletame, palun. 6 on poolt, 21 on vastu. Assamblee on otsustanud, et arutatava eelnõu pealkiri on Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadus, nii nagu me otsustasime eelmisel istungil.

Lugupeetud kolleegid! Kõik need parandusettepanekud, mid olid esitatud väljaspool §-ks 8 nimetatud apellatsioonini, on läbi hääletatud. Kuid kui siiski mõni juhatusele esitatud kirjalik ettepanek on jäetud hääletamata, palun sellest nüüd märku anda. Illar Hallaste.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, võib-olla ma olen olnud tähelepanematu, aga ma ei mäleta, kas me hääletasime minu parandust rakendusseaduse § 3 lõige 1 lõpu juurde. See on lause: valimised toimuvad varamalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. See parandusettepanek oli ühel lehel koos ...

Juhataja: Aitäh, hr. Hallaste, see oli samal lehel kui ettepanek, mis puudutas paragrahvi ja me otsime selle koha üles. Aitäh abi eest! Üks hetk.

Palun teie tähelepanu. Üks ettepanek hr. Hallastelt on läbi hääletamata.Me teeme seda kohe.

Hr. Hallaste on teinud meile ettepaneku: asendada rakendusseaduse §-s 3 lõige 1 viimane lause järgmise tekstiga: valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Hr. Hallaste seletas antud redaktsiooni mõtet selliselt, et poleks võimalik valimisi edasi lükata ja vajadusel viiakse need läbi kas või suvel. Kas nii, hr. Hallaste? Kas me saame asuda hääletama? Kes on selle poolt, et asendada §-s 3 lõige 1 viimane lause järgmise tekstiga:valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Hääletame, palun. Hr. Hallaste ettepaneku poolt oli 20 ja vastu 10. Assamblee on otsustanud asendada §-s 3 lõige 1 viimane lause järgmise tekstiga: valimised toimuvad varemalt 40 päeva ja hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Täna.

Kas nüüd on kõik ettepanekud läbi hääletatud?

Lugupeetud kolleegid, meil seisab ees ülesanne hääletada Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tervikuna, koos nende parandustega ja täiendustega, millised on käsitlemist leidnud. Ühtlasi tuletan meelde, et me otsustasime et sellest seaduseelnõust jääb välja §-ks 8 nimetatud apellatsioon, vabandust, apellatsioonis toodud tekst ja selle küsimusega tuleb meil jätkata tegelemist. Kas on võimalik panna Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu hääletamisele? Hr. Jürgenson, palun.

K.Jürgenson: Palun vabandust, aga mida tähendab, et jääb välja? Kui ta formuleeritakse mis temast siis saab?

Juhataja: Nii nagu me kokku leppisime esitatakse ta eraldi hääletamisele. Rahvahääletusele koos rakendusseaduse eelnõuga. Selle kokkuleppe me juba tegime. Hr. Talve, palun.

J.-K. Talve: Armsad kolleegid, võib-olla tehniline küsimus, aga minu arust see, et rahvahääletusele läheb alternatiivina ei tähenda seda, et ta ei oleks rakendusseaduse üks paragrahv.

Juhataja: Selles küsimuses me leppisime juba kokku. Ma küsisin, kas assambleeliikmetel on proteste käsitlemaks asja nii,

et §-s 8 toodud tekst esitatakse rahvahääletusele mitte alternatiivina, vaid iseseisva küsimusena. Asamblee juhatuse valduses on minu ettepanekut täendavad kirjalikud ettepanekud jhr. Rumessenilt, pr. Endrelt ja pr. Hännilt. Kas meil on vajalik tulla selle probleemi juurde tagasi? Hr. Vahtre, palun.

L. Vahtre: Võib-olla siin on tõesti natukene üksteisest mööda räägitud, aga mina omalt poolt ei näe küll muud võimalust. Juhul, kui see paragrahv kiidetakse rahvahääletusel heaks, siis ta lülitab seelga rakendusseaduse ja mitte üksinda maa ja taeva vahele.

Juhataja: See võimalus on meil täepoolt olemas, kuid me leppisime kokku selles, et tänane loeme iseseisvaks dokumendiks, mille me paneme lõpphääletusele ja anname üle Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ilma nimetatud paragrahvita. Hr. Salum, palun.

V. Salum: Jääb arusaamatuks eraldi seadusena ja mitte alternatiivina. Nii võib ju amputeerida ta ikkagi ära. Täna.

Juhataja: Assamblee eesmärk on küll mitte amputeerida, vaid vastupidi, võimaldada ka sellel põhimõttel areneda sellisesse vormi, et on võimalik ka Assambleel heks kiita ning, et ta leiab hekskiitu ka Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu poolt. Hr. Tarto, palun.

E. Tarto: Lugupeetud juhataja, minu meelest me viisime täna läbi hääletuse, et see § 8 võetakse siiski eelnõu sisse. Sellest ma sain nii aru. Ja minu meelest me leppisime kokku ainult selles, et me täna ei tegele rohkem §-ga 8 ehk sellele apellatsioonile tulnud parandustega. Aga et see läheks mingisuguse eraldi tekstina, väljaspool meie Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seadust - ma ei ole nii aru saanud, et me oleksime selles kokku leppinud.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid. Suuremate vaidluste ärahoidmiseks ma loen teile ette need ettepanekud, millele me viitasin. Hr. Rumessen: "Teen ettepaneku lahutada § 8 rakendusotsusest ja panna see küsimus rahvahääletusele eraldi otsusena."

Fr. Hänni ettepanek: "Hääletada rakendusseaduse heakskiitmine ning Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile esitamine eraldialternatiivist, mis suunatakse rahvahääletusele panemiseks eraldi Assamblee otsusega."

Need ettepanekud kandis juhatus ka Assambleele ette, öeldes, et ta kavatses talitada nii, nagu nendes ettepanekutes on kirjas. Ma küsisin, kas on proteste meie töö jätkamise vastu nii, nagu need ettepanekud on tehtud. Hr. Talve, palun.

J.-K. Talve: Jaa, lugupeetud kolleegid, ma sain asjast aru niismuti nagu kolleeg Tartu. Ja kuigi härra juhataja ütles, et meie ei tegele amputeerimisega, siis me amputeerisime kõigepealt 16. peatüki põhiseadusest ja nüüd me amputeerime selle ühe paragrahvi veel rakendusseadusest, ja ta jääbki kuidagi õhku rippuma. See, ma oletan, ei ole võib-olla siiski meie eesmärgiks. Ja kui see nüüdpeaks nii olema, siis lõppude lõpuks oleks vaja järelikult see üksainuke paragrahv ümber nimetada kahe seadusega, sellepärast, et ta on ju, nagu me oleme otsustanud, põhiseaduse lahutamatu osa. Jaselles mõttes ma ei saa hästi aru, kuidas seda võib nii tükeldada. Minu mõte oli see, et see pannakse küll rahvahääletusele alternatiivina, aga sellele vaatamata on ta selle rakendusseaduse üks paragrahv. Nii sain mina sellest aru. Ja ilmselt ma ei oli päris üksinda selle arusaamaga. Aitäh.

Juhataja: Lubage teha veel kord kaks märkust. Esiteks. Kui te teetakomandat korda lahti stenogrammi lehekülje 67, siis te veendute veel kord selles, et Põhiseaduse Assamblee pole võtnud vastu otsust lugeda põhiseaduse rakendamise seadust põhiseaduse osaks. Ja teiseks. Ma veel kord koran, ka seda mõtet, et loomulikult võib jätkuv töö apellatsioonis §-ks 8 nimetatud tekstiega viia selleni, et taläheb rahvahääletusele eraldi kui lisa põhiseaduse rakendamise seadusesse. Kui rahvas otsustab, et põhiseaduse rakendamise seadust on vaja nimetatud paragrahviga täiendada, siis selle paragrahvi tekst viiaksegi seadusesse sisse. Probleem, mida kannab teile ette juhatus, seisneb selles, et kas me oleme valmis lõpphääletuseks Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu osas? See on küsimus, millega ma

pöördusin Assamblee poole. Hr. Jürgenson, palun.

K.Jürgenson: Olles korduvalt lugenud stenogrammi lk. 67 ja meenutades mõtteid, mis kaasnesid härra Rumesseni ja teiste esitatud ettepanekute ettelugemisel, sain mina küll sellest aru nii, et praegu katkestatakse nimetatud paragrahvi sõnastamine ja ei võeta täna rakendusotsust lõplikult vastu, s.t. loogiline lahendus on ikakgi nii, et me sõnastame selle paragrahvi ikkagi ära kas täna õhtul või homme hommikul. Ja näiteks homme tuleme kokku, lepime selle paragrahvi sõnastuses ka omavahel kokku ja võtame siis tervikuna rakendusotsuse vastu. Ja üks paragrahv sellest rakendusseadusest on küsitlusobjektiks rahvale. Kas ta jääb sinna sisse või ta heidetakse sealt välja. Ma hakkame nüüd minema väga imelikku teed, me hakime järjest väiksemat juppi ja seelga asi läheneb väga imelikule lõpule. Aitäh.

Ü.Seppa: Austatud härra juhataja ja kallid kolleegid! Ka mina olen sellel seisukohal, et see paragrahv jääb kuidagi imelikult rippuma. Niimoodi ühet paragrahvi eraldada ei ole ikkagi õige. Ja ma toetan täiesti härra Jürgensoni ettepanekut, et me tuleksime homme kokku, lülitaksime selle paragrahvi alternatiivina siia sisse ja võtaksime siis terviklikult otsuse vastu. Las siis rahvas hääletab, kas ta peab rakendusseaduses seda paragrahvi õigeks või hääletab ta sealt maha. Mina ei näe mingit teist võimalust.

A.Tarand: Ma soovin lihtsalt kõikide tähelepanu juhtida sellele, et ühte- või teistpidi see järjekord ei ole absoluutselt praegu tähtis. Rahvas otsustab, kas see muutub seaduseks või mitte. Selle me oleme juba otsustanud, et see läheb rahvahääletusele. Sellest ei sõltu absoluutselt mitte midagi, kas me kirjutame te enne sinna sisse ja siis viskame välja või jätame alguses välja ja pärast kirjutame juurde. See on juba otsustatud, et kui rahvas hääletab selle poolt, siit tuleb ta sinna sisse ja kui ei hääleta, jääb tema välja. Nii et praegu selle järjekorra tegemine siin on tühi aja raiskamine. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, kuite oleksite sellega päri, et selles keerulises küsimuses viimane sõnavõtja on proua Hänni ja seejärel juhatus katsub formuleerida

küsimuse, mis hääletamise teel annabmeile vastuse, kuidas me tööd jätkame. Ka me võiksime niimoodi kokku leppida? Sõna on proua Endrel.

S. Endre: Austatud juhataja ja lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek juhatajatele. Selleks, et me saadime täna sellest korduvalt tekkinud surnud punktist üle, panna praegu hääletusele põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja edasi formuleerida meile hääletuseks sõnastus järgmiselt: ning selle juurde kuuluv § 8 uues redaktsioonis, mis pannakse eraldi rahvahääletusele koos põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga. Kusjuures omavahelisekokkuleppe küsimuseks jääks meil siis täna see, et me selle § 8 uue redaktsiooni töötame välja võimalikult kiire asjaga, soovitavalt homseks või siis järgmiseks nädalaks, ja tuleksime siis uuesti kokku. Kuid täna oleks ilmselt ikkagi vajalik see eelnõu, mida me oleme arutanud, vastu võtta. Nii et ma pakun sellise sõnastuse välja hääletusele panekuks. Tänan.

Juhataja: Proua Endre, juhatus tänu oleks veelgi suurem, kui te paneksite oma ettepaneku paberile ja me talitaksime täpselt teie ettepanekut järgides. Härra Talve, palun.

J.-K. Talve: Lugupeetud kolleegid! Lähtudes sellest arusaamast, mis mul on, et see on ikkagi selle rakendusseaduse üks paragrahv, mis rahvahääletusel on alternatiiviks, ei saa minu arust seda rakendusseadust vastuvõetuks lugeda enne, kui see paragrahv on läbi hääletatud. Tähendab, meil ei ole...

Juhataja: Härra Talve, kas te saite lõpetada oma mõtte?

J.-K. Talve: Jah, ma palun vabandust. Selle paragrahvi sisu me ei ole ju läbi hääletanud, nii et selles mõttes on see asi lahtine ja minu arust tuleks see läbi hääletada ja siis ühe tervikuna vastu võtta.

Juhataja: Tänan. Proua Hänni, palun.

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Me arutame praegu selle üle, milline on §8 staatus võrreldes ülejäänud põhiseaduse ja selle rakendusotsusega tekstiga. Me oleme põhiseaduse eelnõu üle andnud Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile otsusega, kus me kiitsime selle heaks. Ja võib juhtuda, et me täna ehk jõuame ka sellise otsuseni

rakendusseaduse osas, aga § 8 osas me ju oleme otsustanud ainult seda, et me paneme ta rahvahääletusele. Seetõttu on selle sätte seisund võrreldes ülejäänud tekstiga ikkagi erinev, sest me delegeerisime otsustusõiguse rahvale. Ja ma ei näe mingit juriidilist probleemi praegu selles, et me ülejäänud teksti suhtes Assamblee otsuse täna langetaksime. Sest lõplikult otsustab selle sätte staatuse ju rahvahääletus.

Juhataja: Suur tänu. Härra Salum, me küll püüdsime saavutada kokkuleppe, et me piirdume kolme sõnavõtjaga, aga härra Salumil on kindlasti midagi lisada, palun. Palun tähelepanu!

V.Salum: Peale minu on ka mõnesl teisel veel lisada. Rahvahääletusele paneme ka kogu ülejäänud seaduse. Nii et rahvas otsustab ka ülejäänud paragrahvide osas, milleks siis 8-nda osas nüüd erandit teha. Täna.

L.Vahtre: Austatud kolleegid, nagu ma näen, jaguneme me praegu kahte leeri. Ühed soovivad, et kokkulepitud osa tekstist saaks täna heaks kiidetud ja vastu võetud, ja teised soovivad, et seda ei tehatks enne, kui on jõutud kokkuleppele ka 8. paragrahvi osas. Kui me praegu otsustaksime, et me üritame seda § 8 vastu võtta homme, siis on see mõttetu. Tekitab ju vaistlikku umbuskku, kui väga surutakse peale ühe hekskiitva otsuse tegemist, kui seda võiks teha ka homme. Ma saan aru, et muidu oleks ajakadu suurem. Aga see on kõigest ühe päevane vahe. Ma ei näe selle paragrahvi hääletusele panekuks muud võimalust kui esitada põhitekst ja küsida hääletajalt, kas ta on selle poolt või mitte. Ja teine küsimus: kas te soovite, et rakendusseadusse lisatakse selline paragrahv, mis on ära trükitud? Nii et küsimus, kas ta on rakendusseaduse osa või mitte, leiab vastuse rahvahääletuse läbi. Ja kui see vastus on jaatav, siis ta on rakendusseaduse osa. Seetõttu oleks meil korrektne võtta oma heakskiitev otsus rakendusseaduse kohta vastu alles siis, kui me oleme ka alternatiivis jõudnud kokkuleppele.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kell on saamas kuus, ainus küsimus, mis lahutab meid lõppresultaadist, on § 8, mille me oleme sisuliselt läbi arutanud, kuid millel puudub redaktsioon. Kas ei oleks kõige mõistlikum, kui me talitaksime järgmiselt. Kui

rakendussätete toimkond, redaktsioonitoimkond ja eksperdid oleksid nõus, paluksime neid tunni aja jooksul saada 8- ja 8 ühele poole. Ma kogneksime uuesti üldkogu istungile ja teeksime oma otsused lõpuni ära. Ilmselt ei ole meil põhjust lasta musta kassi meie vahelt läbi joosta sellepärast, et me ei suudaks veel töötada paar taundi. Palun, kas on proteste töö jätkamise vastu vormis, nagu ma teile ette kandsin? Palun tähelepanu, hr. Rumessenil on käsi püsti, palun.

V. Rumessen: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma palun enne vaheaajale minekut leppida omavahel kokku, et tunni aja pärast oleks meil ka kvorum olemas, muidu me ei võta seda otsust täna üleüldse vastu. Ja siis on teiste inimeste ootamine siin mõtetu.

Juhataja: Juhatusel puudub võimalus kedagi ketiga oma koha külge siduda, kuid mul on viia praegu läbi kohaloleku kontroll ja teha kohaloleku kontroll ka pärast vaheaega, nii on meil võimalik täpselt teada saada, kes ei pidanud vajalikuks oma kohalolekuga Assambleed toetada. Palun kohaloleku kontroll.

Meil on kohal vähemalt 34, aga võimalik, et rohkemgi.

Lugupeetud kolleegid! Te aktsepteerisite vaikivalt ettepanekut, et tund aega teevad tööd rakendussätete toimkond, redaktsioonitoimkond ja eksperdid. Me koguneme uuesti saali hääletamiseks kell 19. Toimkondade ja ekspertide töö algab ruumis 111. Vaheaeg.

V a h e a e g

Juhataja: Kell on 7 ja 2 minutit. Järjekordne töövaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele ja viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll, palun.

Lugupeetud kolleegid, vaatamata hilisele ajale on meid ikka veel kohal 34. Me saame jätkata tööd. Ma annan kõigepealt sõna kolleeg Lauri Vahtrele, kes annab ülevaate sellest, kui tõsiselt see tund möödus ja millised on ettepanekud töö jätkamiseks. Härra Vahtre, palun.

L.Vahtrre: Austatud kolleegid, küsimuste sasipuntra harutamine oli päris keeruline. Me võime küsimused jagada väga laias laastus kaheks. Me tahame selle paragrahviiga piirata teatava hulga inimeste õigusi. Küsimus on selles, kes peaksid nende piiratavate õigustega inimeste hulka kuuluma ja millised peaksid olem need piirangud. Loogiline oleks aulstada seelst, kes peaksid need inimesed olema, aga pikema arutelu tulemusena jõudsime siiski teise otsa välja, et ma hakkame nendest õigustest pita. See on toimkonna ettepanek, see tähendab siis teile väljajagatud teksti lõpuosast. Kui juhatajal ei ole midagi selle vastu, ma püüan asuda küsimuste hääletusele panekule. Need on ettepanekud, mis on laekunud kolleegidelt Salumilt ja Leissonilt, teineteisest sõltumatult. On tulnud ettepanek lõpetada vaidlusaluse paragrahvi tekst sõnadega "kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale", millega oleks antud ammendav loetelu, tähendab, formaalselt ammendav. Teisest küljest ei ole see võib-olla jällegi piisavalt ammendav meie ühiskonna tervendamise jaoks. See on küsimus, mida redaktsioonitoimkond ise otsustada ei võinud ja seetõttu pa palun panna juhatajal see küsimus hääletamisele. Kas lõpetada tekst Leissoni ja Salumi ettepaneku kohaselt?

Juhataja: Üks hetk, hr.Kohal on protest, palun.

K.Koha: Lugupeetud juhataja, ma teen ettepaneku, et Lauri Vahtrre tutvustaks kõiki ettepanekuid ja siis hakkaksime hääletusi läbi viima. Ettepanekuid oleks vaja põhjalikult tutvustada, praegu ei ole niimoodi võimalik hääletada. Aitäh.

Juhataja: Niisiis, hr. Koha palub, et nendest ettepanekutest, mis lähevad hääletamisele, antakse ülevaade. Kas see on võimalik? Palun.

L.Vahtrre: Kõigepealt on ettepanek lõpetada paragrahv äsja kirjeldatud viisil. Teiseks küsimus, kas keelualuste ametite hulka arvata ka riiklike aktsiaseltside juhatuse, riigiettevõtete haldusnõukogu liikmed. Selle probleemi tõi esile hr. Talve, juhtides tähelepanu sellele, et tulevikus hakkab võitlus ühiskonnas käima rohkem majandussfäärides kui poliitilistes ringides, millega me siiani oleme harjunud. Lihtne küsimus: kas piirang laieneb

õigusele kandideerida Eesti Vabariigi presidendiks? Järgmine küsimus: kas piirang laieneb õigusele kandideerida Eesti Vabariigi Riigikokku? Seejärel küsimuste ring, kes on siis need oma õigustes piiratavad isikud. Kalju Kõha ettepaneku kohaselt peakid nad olema EKP, ELKNÜ organite liikmed ja EKP ja ELKNÜ algorganisatsioonide valitavatel kohtadel olnud isikud. Härra Korgi (?) ettepaneku kohaselt tuleks neile veel lisada kõik inimesed, kes on pidanud loenguid või on võtnud vastu eksameid järgmistes õppeainetes: marksistlik-leninistlik filosoofia, sotsialismi poliitiline ökonoomia, teaduslik kommunism. Hiljuti töötanud redaktsioonitoimkonna enamuse seisukoht oli, et teadusliku kommunismi õppejõud ei peaks piirangu alla kuuluma, samuti ka mitte kõik klassi komsomoliorganisaatorid, vaid EKP või ELKNÜ bürooliikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna või rajoonikomitee sekretärid, kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991.

Sellega ma olen tutvustanud kõiki küsimusi, mis lähevad hääletamisele.

Mis ettepanek on laua peal? Vabandust, niimoodi me töötada ei saa, seda ettepanekut ma enam ei arvesta.

Juhataja: Härra Kork protestib, kuulame ära, palun.

T. Kork: Lugupetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kõikide senikehtinud reeglite järgi on olnud võimalik pärast uue teksti ilmumist selle teksti kohta teha ettepanekuid. Praegu hakatakse meile tutvustama uut teksti. Mina saan asjast aru nii, et pärast selle teksti vastuvõtmist on veel igal assambleeliikmel täielik õigus teha ettepanekuid, kuna varem ei olnud see tekst meile teada.

L. Vahtre: Ma vabandan, et me ei õelnud enne vaheajale minekut sedaselt välja, et ettepanekute tegemiseks onka olemas mingisugune lõplik tärmin. Ma eeldasin, et on iseenesest mõisteta, et kui redaktsioonitoimkond on töötanud tund aega ja tuleb siis oma formuleeringutega välja, ei ole enam otstarbekas tulla uute parandustega. Need, mis me täna hääletusele paneme, on lõplikud ja me võtame täna selle teksti vastu, kui me jõuame kokkuleppele.

Juhataja: Härra Saatpalu.

V. Saatpalu: Ma olne hr. Korgiga täiesti nõus, et nii kergemeelselt nii ülikeerulisele probleemile läheneda ei saa. Ma juhin veel kord tähelepanu sellele ohule, millele juhtis tähelepanu pr. Hänni. Kui Eesti rahvas lükkab selle ettepaneku tagasi, siis tulevikus on Eestimaa kompartei küsimuse arutelu, tema üle õigusemõistmine sisiliselt täiesti välistatud. Kui Põhiseaduse Assamblee teeb Eesti rahvale ettepaneku, et muud kommunistid oleksid tulevikus nii-öelda repressseeritud ja kui üks president võib kandideerida, siis loomulikult see president seda võimalust ei kasuta. Seda võimalust taipab ka Eesti rahvas või talle tehakse see selgeks, et üks isik, keda ta tahab näha presidendina, ei saa kandideerida puhtmoraalsetel põhjustel, ja rahvas kukutab sellesama paragrahvi läbi. Mõelge sellele, mida me pärast seda teeme. Nii tõsiste asjade puhul tuleb siiski anda võimalus inimestel välja öelda oma sõna nende asjade kohta.

Juhataja: Suur tänu. Kell 19.13 läheb meie jutt väga avameelseks ja otsekoheseks. Ma arvan, et see ei ole halb. Härra Koha, palun.

K. Koha: Lugupeetud juhatus, ma väga vabandan, et ma olen pisut jonnakas, aga ma tahtsin parandada Lauri Vahtret. Need ametikohad on piiritletud järgmiselt: kõikomavalitsuste organid, nii täitevvõimu kui ka volikogud, samuti ka Riigikogu, selle jättis hr. Vahtre märkimata, see on põhiteksti sisu. Järgnevalt hakkame siis seda nimekirja lühendama. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, pole ju kellelegi saladus, et see § 8 apellatsioon sisu, mida me arutame, on kõige keerulisem küsimus, mis meil lahendada on. Ma palun, et te varuksite kannatust ja tähelepanu, me püüame seda pätklit siiski täna katki hammustada. Ma annan veel kord sõna kolleeg Vahtrele. Härra Lauri Vahtre, palun.

L. Vahtre: Tundub niimoodi, et meil on hilisemate segaduste vältimiseks võimalik praegu ära teha üks eelnev otsus selle kohta, mida siis ikkagi hakkab see vaidlusalune paragrahv endast kujutama. Selle kohta on valminud pr. Hännil Põhiseaduse Assamblee otsuse projekt, mille kohaselt Põhiseaduse Assamblee

otsustab esitada koos põhiseaduse eelnõuga ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitataks § 8? Järgnev tekst. Vastused: jah, ei. See on siis selge otsus küsimusekohta, kuhu kuulub ja kas kuulub vaidlusalune paragrahv. Kordan veel kord, Põhiseaduse Assamblee ei võtnud endale julgust lülitada see paragrahv põhiseaduse rakendamise seadusesse ega võtnud endale ka julgust teda sealt välja jätta. Niisiis, küsimus saab olla ainult selles, kas rahvas soovib seda lülitada kõnesolevasse seadusesse või mitte. Palun sel teemal läbi viia hääletus.

Juhataja Ühtlasi tuletan meelde, milline otsustus on meil juba täna tehtud praegu samas küsimuses. Konkureerivalt me hääletasime kolme küsimust: 1) piirduda eelnõu põhitekstiga paragrahvides 6, 7 ja 9, 2) lisada § 8 sellise tekstiga, nagu on paellatsioonis ja 3) panna § 8 eraldi rahvahääletusele.

II voorus sai kolmas küsimus (panna § 8 eraldi rahvahääletusele) 23 häält.

L.Vahtr: See hääletus, mida ma praegu palun, täpsustab praegu seda eelmist otsust. Me otsustasime, et § 8 pannakse eraldi rahvahääletusele. Nüüd tuleb üle otsustada, mida see rahvahääletus võib otsustada, juhul kui ta on positiivne selle paragrahvi suhtes. Kas see tähendab seda, et võetakse vastu üks üksik paragrahv, või see tähendab seda, et rahvahääletuse otsuse põhjal lülitatakse see paragrahv põhiseaduse rakendamise seadusesse.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Ma informeerin. Härra Talvel on protest, palun.

J.-K. Talve: Mul on niisugune arusaam, et umbes 3 või 4 nädalat tagasi, kui see küsimus oli meil esimest korda päevakorras hääletas Assamblee selle teksti põhimõtte sissejätmise poolt, nii et küsimust, kas seda teksti kui niisugust sisse jätta, (see on siis 16. peatükk), on juba üks kord hääletatud.

Juhataja: Täna, hr. Talve. Härra Korrovits, palun.

V.Korrovits: Lugupeetud härra juhataja, head kolleegid! Ma natuke täiendan hr. Talve mõtet. Nimelt hr. Saatpalu kartus

seisnes selles, et selle § 8 pärast võidakse põhiseadus jätta vastu võtmata, ütleme siis eelnõu, kui ma asjast valesti aru sain. Kuid see kartus ei ole põhjendatud, sest muidugi me peame ümber tegema klausli §8 kohta, et tuleb § 8 ja pärast seda läheb senine eelnõu §8 §-ks 9 jne. Muidu võib tekkida väike segadus, et see paragrahv läheb eraldi referendumil hääletusele. Ja sellega ei saagi niisugust küsimust tekkida. Me oleme aga hääletanud, et ta läheb ja et me ta vastu võtame. Nii et seda üle hääletada ei ole ka mingit mõtet. Täna.

Juhataja: Kallid kolleegid! Kui me oleksime hääletanud, et ta läheb ja me oleksime ta vastu võtnud, siis me oleksime kõik juba kodus, aga me oleme siin saalis ja hulga tööd on veel tegemata. Palun kuulame ära härra Salumi, Sirendi, Raigi. Hääletamise teel väljendavad lugupeetud kolleegid oma suhtumist küsimustesse, mis tunniajalise töö tulemusena on formeeritud. Need küsimused teeb juhatus teatavaks ja palub hääletada poolt või vastu. Sõna on hr. Salumil, palun.

V.Salum: Siin on erinevad arusaamad eraldi hääletamisest. Kuna Assamblee hääletas ta põhimõtteliselt sisse, siis me jätame rahvale otsustada, kas ta hääletab välja, aga mitte rahvas ei hääleta seda lisana sisse. Nii et ta on ikkagi § 7 a või § 8, ta on tekstis sees. Rahvas otsustab, kas ta hääletab selle tekstist välja või mitte, mina saan nii aru. Täna.

Juhataja: Hr. Salum, ma olen sunnitud tegema märkuse, selleks et ei jääks kõlama väärinformatsioon. Täna on hääletatud konkureerival hääletamisel järgmist varianti. Lisada niinimetatud § 8 eelnõusse pärast § 6 ja § 7. Selle variandi poolt oli 1. voorus 15 assambleeliiget ja see langes välja juba 1. voorus. Seega sellist otsustust, hr. Salum, tehtud ei ole. Hr. Sirendi palun.

A.Sirendi: Austatud kolleegid, mu arusaamine muutub õhtu eel järjest viletsamaks, sest mulle tundub nüüd, et kui presidendiks ja Riigikokku valitakse just nimelt ja ainult need isikud, kes ei tohi sinna tööle asuda, kuidas me siis lahendame küsimuse? Sest hääletused toimuvad ühel ja samal päeval.

Juhataja: Suur tänu. Härra Raig.

I.Raig: Täna, härra juhataja! Austatud kolleegid, mul on protseduuriline ettepanek. Kuivõrd väga mitmed meie hulgast on väljendanud väismuse tundemärke ja tõepoolest see nii on, siis on mul ettepanek pidada veel diskussioon ja teha tööd kuni 20 minutit. Kui selle aja jooksul me ei suuda otsust vastu võtta, siis järgmine ettepanek on suunata antud küsimus ekspertiisi ja ekspertiisi tulemusi ära kuulates otsustada järgmisel istungil. Tegemist on tõepoolest väga keeruka küsimusega ja me ei saa otsustada nii-öelda pimesi, ekspertiis võiks anda meile mingisuguse lahenduse, kui me ise väsinuna ei suuda seda teha. Täna.

Juhataja: Suur tänu. Lugupeetud kolleegid, palun veel kord läbi viia kohaloleku kontroll ja meaalustame hääletamist. Kohaloleku kontroll, palun. Kohal on 33 assambleeliiget. Küsimus, millele tuleks hääletamiseks teel vastata, on järgmine. Kes on selle poolt, et esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse §-na 8 järgmine tekst. Seda teksti meil veel ei ole, kuid küsimus, mille juhatus esitab, võimaldab hääletamise tulemusena leida raami, milles me suudame tööd jätkata. Ma loen veel kord ette küsimuse, millise esitab juhatus. Palun tähelepanu!

Kes on selle poolt, et esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse §-na 8 järgmine tekst. Kordan veel kord, seda teksti meil veel ei ole. Kui võimalik, me jõuame täna selgusele, milline see tekst peab olema. Kui ei, jääb see töö edaspidiseks.

Kes on selle poolt, et esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitatakse §-na 8 järgmine tekst? Hääletame, palun. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 22 poolthäälega on assamblee otsustanud, et rahvahääletusele esitatakse koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva

põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitataks §-na 8 järgmine tekst.

Lugupeetud kolleegid, kas pärast selle otsustuse tegemist on meil võimalik viia läbi lõpphääletus Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu osas?

Lugupeetud kolleegid, sellisel juhul on meil vaja vastu võtta otsus selle kohta, et me kiidame heaks Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja esitame selle põhiseaduse eelnõu juurde Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile? Palun, kas küsimus on selge? Hr. Jürgenson, palun.

K.Jürgenson: Üks hetk, see asi jäi äkitselt pooleli. Ma vabandan, ma sain aru, et jätkub nimetatud paragrahv alternatiivide hääletamine, mille ettekandmist alustas Lauri Vahtre. Võib-olla võiks seda jätkata ja otsuse vastuvõtmine kõige lõpuks jätta. Aitäh.

Juhataja: Härra Jürgensoniga saab ainult nõus olla, kuid ma kordan veel kord, et me äsja võtsime teiega koos vastu otsuse, mille sisu on minu meelest kõigile arusaadav, ja see seisneb selles, et § 8 esitatakse koos põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga rahvale otsustamiseks. Nii jääbki. See otsus on tehtud. Tegemata on meil hinnang põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõule ja minul kui Põhiseadusliku Assamblee juhatajal on ettepanek see küsimus ükskord ära otsustada. Kell on pool kaheksa.

Hr. Korrovits, palun.

V.Korrovits: Lugupeetud kolleegid, me oleme praegu samasuguses olukorras, nagu eelmine kord, kui meile pakuti kiita heaks või mitte 15 peatükki ja 16. peatükk välja jätta. Praegu meile pakutakse töötada edasi § 8. Mikspärast me ei saa siis tööd lõpetada, formuleerida ja siis otsustada kõige kohta? Selge on see, et püütakse jälle see tükk ära hakkida, ehk siis saabtemast midagi. Ma ei usu, et on arukas minna niisugusele liinile. Tänan.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, selleks, et teil oleks selge, milles on küsimus, loen teile ette 3 minutit tagasi vastuvõetud otsuse.

Esitada rahvahääletusele koos põhiseaduse eelnõu ja selle juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga järgmine küsimus: kas te peate vajalikuks, et põhiseaduse rakendamise seadusesse lülitataks §-na § järgmine tekst. Nii me otsustasime ja me oleme jäänud selle otsuse juurde. Otsustamata on meil põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu küsimus. See otsus oleks vaja meil vastu võtta ja jätkata tööd § 8 kallal, mis läheb iseseisva küsimusena rahvale otsustamiseks. Sellise lahendi me koos teiega võtsime vastu 5 minutit tagasi.

V.Salum: Me võiksin ka korrata 4-5 korda oma juttu, kuid minu arusaamise järgi võeti tund aega vaheaega selleks, et just viimistleda § 8 ja hääletada selle teksti. Kas oli nii? Tänan.

Juhataja: Ja mul on hea meel, et see töö on tehtud koos hr. Salumiga.

J.K. Talve: Lugupeetud kolleegid, mul on täpselt sama arusaam, mis hr. Salumil. Me läksime ju seda redigeerima selleks, et tuua siia saali võimalikud alternatiivid, mis hr. Vahtre juba ette kandis. Ma ei saa tõepoolest aru, miks me peame siia uuesti veel kokku tulema selleks, et seda poole tunnist tööd teha, mis meil veel oleks ees nende alternatiivide läbihääletamisel.

Juhataja: Me ei tule selleks eraldi kokku, pärast põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu hääletamist me jätkame kohe vaheaega tegemata.

Nii nagu rahvahääletusele, pannakse ka Assambleele hääletamisele eraldi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja võimalus liita selle eelnõuga § 8. Samamoodi esitatakse küsimus ka rahvale.

K.Jürgenson: Püüame siin üksteisele tõestada seda, millest kõik on väga häasti aru saanud, korrutamise ei vii enam mitte kuhugi. Ma arvan, et loogika ütleb siin siiski järgmist. Meil on kõige lihtsam hääletada läbi Lauri Vahtre esitatud alternatiivid, kinnitada lisaparagrahvi tekst ja seejärel võtta kõik see korraga vastu. Ma ei saa aru, miks lugupeetud juhataja järjekindlat nõuab, et rakendusotsuse ülejäänud keha oleks tingimata enne vastu võetud.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Juhataja nõuab seda sel põhjusel, et põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu saaks heaks kiidetud täna siin saalis. Mis aga puutub asja tehnilisse poolde, siis ma püüan veel kord seletada, millisest loogikast ma lähtun.

Me võtsime asja vastu otsuse, mille sisu on selles, et rahvas otsustab eraldi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu saatuse ja § 8 nimetatud teksti saatuse. Sama loogikat püüan ma üle kanda meie saali ja läbi viia hääletust eraldi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta ja §8 teksti kohta. See on täpselt sama loogika, mille alusel vähem kui veerand tundi tagasi me võtsime vastu otsustuse anda rahvale võimalus eraldi hinnata rakendusseaduse eelnõu ja § 8. Palun, kas kellelegi on veel asi segane? Härra Korrovits, palun.

V.Korrovits: Lugupeetud hr. juhataja! Niisugune loogikate võrdlemine ei vii meid kuhugi. Seepärast et rahvas otsustab eraldi põhiseaduse kohta, kus on ka rakendusseaduse sees, ja eraldi § 8 kohta. Rahvas teeb kaks otsustust. Jameil ei ole mingit põhjust siin sellega vassida. See on selge vassimine, mida praegu tahetakse ette võtta. Täna.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Palun teilt kergemat karistust, kuid lubage, et me hääletamise teellahendamise küsimuse, mida ma olen veerand tunni jooksul püüdnud selgitada. Ma loodan, et suur osa kolleege on mõistnud, millest käib jutt. Palun, kas on proteste, ma soovin panna küsimuse hääletamisele. Ei ole. Kes on sellepoolt, et kiita heaks Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja esitada see põhiseaduse eelnõu juurde Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile? Hääletame, palun. Poolt 28, vastu 3. Nende reeglite järi, mis Assamblee tööks on kehtestatud, piisab sellisest häälteenamusest, et seda otsustust teha. Formaalselt on vaid Ülemnõukogu otsuse põhiseaduse eelnõuko kohta märgitud, et on vaja 31 häält. Muidugi on kahju, et me seda piiri ei suutnud selle hääletamisega saavutada, kuid tulemus 28 poolt ja 3 vastu lubab siiski väita, et Assamblee kohalolevate liikmete valdav enamus toetab valminud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu. Täna teid. Me jätkame tööd, palun veel teie tähelepanu.

Sõna on hr. Lauri Vahtrel, palun.

L.Vahtre: Lugupeetud kolleegid! Need küsimused, mis nüüd hääletusele tulevad, hõlmavad mõnigi kord üksteist, seetõttu päris loogilist järjekorda nende esitamiseks ei ole võimalik konstrueerida. Ma loodan teie heasoovlikkusele ja võtkem nad nüüd lihtsalt ükshaaval ette. Nii nagu ma juba ennist jõudsin öelda, redaktsioonitoimkond soovib esimesena panna hääletusele Leissoni-Salumi ettepaneku, mille kohaselt ametite loetelu, mille kohta kehtib piirang, lõpeb sõnadega "Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale". Palun panna see hääletusele.

Juhataja: Härra Kohal on protest, palun.

K.Koha: Lugupeetud juhataja, ma palun panna need ettepanekud konkureerivalt hääletusele, muidu me ei saa ära otsustada, missugune ettepanek läheb läbi. On olemas piiratud, ammendav loetelu, siis on ettepanek laiendada ringi aktsiaseltside juhatuste liikmetega, samas on ettepanek võtta piiratud loetelust mõned ametikohad välja.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Tund aega tööd, milleks me tegime vaheaja, viis selleni, et kaks toimkonda teevad Assambleele ettepaneku hääletada kõiki neid küsimusi eraldi. Juhatajana ma ei võta endale vastutust muuta seda seisukohta, mis tunniahajalise töö käigus tekkis. Mul on palve neid esitatud ettepanekuid hääletada nii, nagu tegi ettepaneku kolleeg Lauri Vahtre.

V. Saatpalu: Kas see, mis me hääletasime sisse (DELKNÜ liikmed või linnakomitee sekretärid), on juba sees ja kas 20. august 1991 on ka juba sees?

L.Vahtre: Oleksin väga tänulik, kui kõik, keda need küsimused huvitavad, püüaksid kuulata natuke tähelepanelikumalt. Ma kõnelesin sellest esimene kord. Ma ütlesin, et nende inimeste loetelu, kelle õigusi piiratakse tuleb lõpuks eraldi otsustamisele. Otsustamisele tuleb, kas ELKNÜ, kui palju ELKNÜ-d, kui palju komparteid. 20. augustit ei ole toimkonnas keegi vaidlustanud, see on jäänud ühes ettepanekus sisse ja Kalju Koha omas välja. See on

küsimus, mille juurde me jõuame. Väga kena oleks, kui me saaksime küsimusi lahendada ükshaaval.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Varugem töötahet, paljuei ole jäänud enam teha. Ma arvan, et vähem kui tunni ajaga me jõuame lõpetada. Palun teie heatahtlikku suhtumist ja valmisolekut tööd teha. Härra Lauri Vahtre, palun veel kord ette kanda küsimus, mida me asume kohe hääletama. Palun tähelepanu.

L.Vahtre: Selgitan. Ettepanek on jätta ametikohtade piirangutest välja kõik nn. mistahes muud valitud või nimetatud ametikohad riigi väikohaliku omavalitsuse organites ja lõpetada loetelu kaitsevägejuhataja või ülemjuhataja järel. Selle ettepaneku on teinud Enn Leisson ja Vello Salum. Kui see ettepanek ei lähe läbi, ei välista see veel selle lause lõpuosa redigeerimist. Küsimus on praegu selles, et meil on olemas põhitekst ja on tulnud ettepanek sealt lõpp ära raiuda. Ja selle poolt või vastu peaks olema võimalik hääletada igal ajal.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kes on selle poolt, et vastavalt härrade Leissoni ja Salumi ettepanekule jätta eelviimasest ja viimasest reast välja tekst "või mis tahes muule valitud või nimetatud" ja viimasest reast jätta välja riigi või kohaliku omavalitsuse organites? Hääletame, palun. Poolt 18, vastu 11. Härrade Leissoni ja Salumi ettepanek leidis toetust ja me võime eelviimasest ja viimasest reast maha tõmmata "või mis tahes muule valitud või nimetatud" ja viimasest reast "riigi või kohaliku omavalitsuse organites". Tänan.

L.Vahtre: Nagu ma ütlesin, ei ole küsimused võib-olla lõpuni loogilises järjekorras, aga kuna ma nüüd hääletasime välja kõiksugused muud valitud või nimetatud ametikohad, siis sellegipoolest on redaktsioonitoimkonnal ettepanek hääletada läbi hr. Talve ettepanek, mille kohaselt kehtiks piirang ka riiklike aktsiaseltside juhatuse ja riigiettevõtte haldusnõukogu liikmeks olemise kohta, kuna see ettepanek pole varem tekstis olnud. Me oleme nüüd ühe asja ära võtnud, aga nüüd tahab redaktsioonitoimkond teada, kas me siiski mitte ühte asja sinna kompensatsiooniks asemele ei pane.

Juhataja: Niisiis on hr. Talvelt ettepanek lisada §-s 8 nimetatud isikute hulka riiklike aktsiaseltside juhatuse ja riigiettevõtete haldusnõukogu liikmed. Hr. Talve, palun.

J.-K. Talve: Seadl läks vist suure kiiruga sõnade järjekord lauses segamini, ettepaneku sisu oli selline: nii riiklike aktsiaseltside ja riigiettevõtete juhatus kui ka haldusnõukogu (?).

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, meil ei õnnestu seda sõnastust päris täpseks lihvida põhjusel, et kindlasti on aktsiaseltsid ettevõtted, sellepärast ma kordan mõtet, mis läheb hääletusele. Palun teie tähelepanu! Paragrahvi 8 soovitakse lisada: riigiettevõtete juhatuse ja ka haldusnõukogu liikmed. See on hr. Talve ettepaneku sisu. Aktsiaselts on kindlasti üks ettevõtte vorme. Härra Vahtre, palun.

L. Vahtre: See tähendab siis seda, et meil ei ole praegu vaja hakata vaidlema selle üle, kas ja kuidas aktsiaselts on riigiettevõtte. Meil on stenografeeritud, et kui me praegu otsustame, et paragrahvi lõpus peavad olema sõnad "või kuuluda riigiettevõtete juhatusse või haldusnõukogudesse", siis me mõtleme selle all ka riigikontrolli all olevaid aktsiaseltse. Kui keegi ei protesti, siis me mõistame seda küsimust just nii.

Juhataja: Niisiis käib jutt riiklikest ettevõtetest, sealhulgas aktsiaseltsidest. Piirang kehtib nende riiklike ettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatuse ja ka haldusnõukogu kõigi liikmete kohta. Palun, kas kõigil on selge?

Asume hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt hr. Talve ettepanekule lülitada §-s 8 nimetatud isikute hulka riiklike ettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatuse ja haldusnõukogu liikmed? Hääletame, palun. 15 poolthäälega ja 14 vastuhäälega otsustas Assamblee hr. Talve ettepaneku kasuks, § 8 teksti täiendatakse "riiklike ettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatuse ja haldusnõukogu liikmetega". Täna. Me jätkame. Palun tähelepanu! Härra Vahtre.

L. Vahtre: Järgneb väga lühike ja kahtlemata väga lihtne küsimus, mille kohta igaühel peaks olema vastus sisemuses juba

valmis. Kas piirangute hulka peab kuuluma ka presidendiks kandideerimise õiguse piirang? See on Mart Laari ettepanek jätta sõna "presidendi" tekstist välja.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kes on hr. Laari ettepaneku poolt jätta 4. reast välja sõna "presidendi" poolt? Hääletame. Poolt 5, vastu 21. See ettepanek ei leidnud toetust.

L.Vahtra: Nüüd järgnev Riigikogusse kandideerimise õiguse küsimus. See küsimus on meil tegelikult juba otsapidilahendatud sellega, et me paragrahvi lõpu raiusime ära ja praegune tekst ei keela kandideerida Riigikogusse. Juhul kui keegi sellise olukorra vastu ei protesti või kui keegi soovib, et see pannakse hääletusele (kui me nüüd tahame, et õigus Riigikogusse kandideerida oleks mõnedel inimestel piiratud), siis me peaksime nüüd selle juurde kirjutama. Kui keegi seda nõuab, siis tuleb hääletada, kui keegi ei nõua, siis jääb nii nagu on.

A.Erm: Lugupeetud assambleeliikmed! Me piirasime õigust kandideerida presidendiks. Ma arvan, et me peame siiski sama piirangu kehtestama ka õigusele kandideerida Riigikogusse ja sellepärast ma arvan, et me peaksime selle küsimuse otsustama hääletamisega.

Juhataja: Me viime selles küsimuses samuti läbi hääletamise. Härra Vahtra, palun formuleerida küsimus, mida me hääletame.

L.Vahtra: Me peame vastu võtma otsuse küsimuses, kas kõnealuses paragrahvis loetletud ajutiselt piiratud, õigustega isikud on piiratud ka õiguses kandideerida Riigikogusse. Kes on selle poolt, et piirata loetletud isikute õigust kandideerida Riigikogusse?

J.Reinson: Lugupeetud juhataja! Kui võimalik, mapaluksin panna ettepanekud hääletusele nii, nagu assambleeliikmed on nad esitanud.

V.Salum: Minu ja härra Leissoni ettepanekute erinevus oli selles, et minu ettepanek oli piirata nende isikute õigusi ka Riigikogu töös. Täna.

Juhataja: Protest on hr. Kohal. Palun.

K.Koha: Ma tahan täpselt teada, kas see ettepanek, mis piirab Riigikogusse kandideerimist, on kirjalikult esitatud või ei, sest enne lükati tagasi protest hr.Korgi ettepaneku suhtes. Oleme siis lõpuni korrektsed. Kui see ettepanek on kirjalikult olemas, palun see meile ettelugedaja hääletame neid ettepanekuid.

L.Vahtre: Ettepanek on jätta Mart Laari ettepaneku lõpust välja sõnad "valitud või". Kuna see lõpp jäi meil tervikuna ära, siis tuleb see teises sõnastuses pannaeraldi hääletusele. Sõnastuse ma praegu formuleerin ja selle sisulise mõistmisega ei tohiks olla raskusi.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Täiesti mõistes väsimust ja pinget, teen ettepaneku olla siiski valmis koostööks, olla valmis hääletamise kaudu väljendama oma suhtumist nendesse probleemidesse, mis on meie ees. On ju teada, et meil ei ole kõigis asjades üht meelt. Seda on võimalik hääletamise teel väljendada.

I.Käbin: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kui otsustati välja jätta lõpuosa, siis sellega langetati ka otsus Riigikogu kohta. Kes seda hääletamisel ei mõistnud, ei ole midagi teha. See küsimus on lahendatud selle ühe hääletamisega, mis läbi viidi. Täna.

A. Erm: Ma juhin hr. Käbini tähelepanu sellele, et kui juhatus ja just nimelt hr. Lauri Vahtre selgitas neid hääletamisi, siis tainis, et hääletamisel hääletatakse mõned asjad välja ja seejuures tuleb sealt üksikuid asju võib-olla veel eraldi hääletada. Peale selle ma juhin siiski tähelepanu sellele, et see ettepanek oli esitatud kirjalikult hr. Salumi esitatud ettepanekus, nii et ma ei näe põhjust protestamiseks. Täna.

I. Raig: Ma teen ettepaneku, mille ma palun ka hääletamisele panna, et lõpetada täna töö, sest me nägunii peame veel kokku tulema ja mitte ainult üks kord. Teen ettepaneku see küsimus anda ekspertiisi ning jätkata järgmisel plenaaristungil.

Juhataja: Suur tänu, hr. Raig. Aga tegelikult neid ettepanekuid, mida tuleb hääletada, polegi väga palju alles jäänud. Kui assamblee on sellega nõus, siis juhatus on küll valmis jätkama. Ma palun veel varuda kannatust, hr. Raigiga me sõidame Tartusse

koos, enne mind ta niikuinii ära sõita ei saa. Nii et palun jätkakem tööd.

Härra Vahtre, palun ettelugeda küsimus, mida me hääletame.

L.Vahtre: Küsimus on selles, kas vaidlusaluses paragrahvis sätestatakse siis loetletud isikutele kõikide muude keeldude kõrval ka keeld kandideerida Riigikogusse.

Juhataja: Kes on selle poolt, et §-s 8 nimetatud isikuil keelata kandideerimist Riigikogusse? Hääletame, palun. Poolt 15, vastu 13. Assamblee otsustas, et isikutel, kes on olnud EKP KK büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP linna- või rajoonikomitee sekretärid jne., on keelatud kandideerida Riigikogusse. Hr. Vahtre, palun.

L.Vahtre: Nii. Nüüd järgneb siis küsimus, kes peaksid nende piirangute ohvriks langema, juhul kui rahvahääletus nii otsustab. Me kipume aeg-ajalt ära unustama, et otsuse teeb alles rahvahääletus. Meie vaidleme selle üle, mida rahvahääletusele esitada, mitte seda, kuidas elu Eestis käima hakkab.

On tulnud ettepanek kolleeg Korgilt, et oma õigustes piiratud isikute hulka lugeda neid (ma tsiteerin), kes on pidanud loenguid või on võtnud vastu eksameid järgmistes õppeainetes: marksistlik-leninlik filosoofia, sotsialismi poliitiline ökonoomia, teaduslik kommunism. Küsimus: kas oma õigustes piiratud isikute hulka peaksid kuuluma nimetatud isikud? Palun panna hääletusele.

Juhataja: Kes on selle poolt, et täiendada § 8 piiratud õigustega isikute loetelu järgmiste isikutega: kes on pidanud loenguid või on võtnud vastu eksameid järgmistes õppeainetes: marksistlik-leninlik filosoofia, sotsialismi poliitiline ökonoomia, teaduslik kommunism. Hääletame palun. Poolt on 8, vastu on 16, see ettepanek ei leidnud toetust. Jätkame. Hr. Vahtre, palun.

L.Vahtre: Jääb üle valida kahe variandi vahel. Ühe esitas meie kiirredaktsiooni toimkond: Kuni 31. detsembrini 2000.aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991.a. See on üks variant. Teise variandi on esitanud

Kalju Koha. Selle järgi on piiratud õigustega need isikud, kes on olnud EKP või ELKNÜ organite liikmed ja EKP või ELKNÜ algorganisatsioonide valitavatel kohtadel. Ja edasi läheb juba samamoodi.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, küsimus, millele tuleb vastata, on järgmine. Kolleeg Koha teeb meile ettepaneku formuleerida § 8 tekst järgmiselt: kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ organite liikmed ja EKP või ELKNÜ algorganisatsioonide valitavatel kohtadel, keelatud asuda presidendi, peaministri, ministri, riigikohtu esimehe, riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja või mis tahes muule, vabandust, selle lõpu me juba hääletasime.

Ei ole vaja lugeda.

L.Vahtre: Jaa, täpselt nii oligi. Seal loetelus sisaldub nüüd juba ka Riigikogu.

Juhataja: Kes on hr.Koha ettepaneku poolt? Palun hääletada. Poolt on 12, vastu on 16. Hr. Koha ettepanek ei leidnud toetust. Sõna on hr. Vahtrel järgmise ettepaneku ettelugemiseks. Palun tähelepanu!

L.Vahtre: Selle tunniajalise toimkonna ühise töö tagajärjel valminud ettepanek sätestada paragrahvi algusosa järgnevalt: kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud (palun tähelepanu!) EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991. aastal.

Juhataja: Kes on esitatud ettepaneku poolt? Palun hääletame. Poolt on 20, vastu 4. Assamblee on võtnud omaks teksti, mille luges ette hr. Vahtre.

Lugupeetud kolleegid, kas on neid ettepanekuid, mis jäid jääletamata? Härra Kork. Palun.

T.Kork: Ma loodan, et hr. Vahtre leiab oma paberitest veel ühe minu ettepaneku. Ja kuna ta on kirjalikult vormistatud, siis palun tungivalt panna see hääletamisele.

Juhataja: Härra Vahtre, palun. Kolleegid, palun tähelepanu, meil on jäänud üsna vähe veel tööd teha. Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Jah. Mõrude kohale peab järgnema hüva magustoit. Vabandust, ettepanek. On ettepanek lisada Eesti Vabariigi põhiseaduse rakendamise seaduse §-s 8 toodud isikute loetelusse järgnev tekst: oma õigustes on piiratud need isikud, kes on sooritanud marksistlik-leninliku filosoofia, sotsialismi poliitilise ökonomia, teadusliku kommunismi või NLKP ajaloo eksami enne 1991. aasta 20.augustit vähemalt rahuldavale hindele. (Naer saalis.) Ma palun see hääletamisele panna.

Juhataja: Kes on hr. Korgi ettepaneku poolt, palun hääletame. Poolt on 7, vastu on 15. Hr. Korgi ettepanek on tagasi lükatud. Hr. Raig palun.

I.Raig: Austatud kolleegid, kuivõrd sai sisse hääletatud uus kuupäev, siis peaksid selles nimistus, mis äsja ette loeti, olema ka NLKP ja ÜLKNÜ juhid, sest väga paljud Eesti Vabariigi kodakondsuse saajad võisid kuuluda nendesse organisatsioonidesse, organitesse. Täna.

Juhataja: Ma palun hr. Vahtrel lugeda kirjalikult esitatud ettepanek ett nii, nagu ta on meie ees laual. Hr.Vahtre, palun.

L.Vahtre: Ma pean väga vabandama, aga kuna hr. Anton käskis mul ette lugeda selle nii, nagu ta on minu ees laual, siis ma loen siit järgmist: miks ei ole nimistus NLKP ja ÜLKNÜ liidreid? Teen ettepaneku lülitada nimistusse. Tähendab, me üldiselt saame aru, mida sellega on mõeldud, ja me võiksime hääletada läbi põhimõtte, ainult et viimased ettepanekud on selles mõttes raskesti allaneelatavad. Kas me peame seda käsitlema nii, et sama tasandi, see tähendab siis NLKP ja ÜLKNÜ vabariiklike keskkomitee büroode liikmed, linna- ja rajoonikomiteede sekretärid, kas nii? Sellisel juhul oleks seda võimalik hääletada küll.

Juhataja: Hr. Raig, palun. Üks hetk, veel ei ole kuulda.

I.Raig: Ma täna hr. Vahtret, sellise redaktsiooniga võiks olla nõus küll. Ma vabandan, et ma ei vormistanud

korrektselt. Täna.

Juhataja: Täna. Ma palun hr. Vahtrel veel kord ette lugeda redaktsioon, millega hr. Raig nõustus ja me kohe hääletame. See on viimane ettepanek. Palun tähelepanu! Hr. Vahtre, palun.

L.Vahtre: See tähendaks siis seda, et teksti tuleb lisada lõik, kus on loetletud EKP ja ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed, liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, edasi NLKP ja ÜLKNÜ vabariiklike keskkomiteede või, jah, siis on juba ülemine keskkomitee ka vaja panna. Nagu lugupeetud Raig näeb, ei ole päris hea tulla välja küll hea mõttega, aga ilma sõnastuseta.

Kas on konstruktiivseid ettepanekuid? Tähendab, seda saab muidugi ka öelda niimoodi: NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee, samuti vabariiklike algorganisatsioonide ja keskkomiteede, linna- ja rajoonikomiteede sekretärid. Me ei jõua üles lugema hakata Leedu, kompartei keskkomiteed, Läti kompartei keskkomiteed, Gruusia oma jne. Need on kõik NLKP vabariiklikud keskkomiteed. Sellisel juhul ka Eesti oma. Aga Eesti oma sai nagu tutvuse poolest eraldi nimetatud.

Juhataja: Palun ette kanda tekst, mida me hääletame.

L.Vahtre: Kas nimistus või loetelus, kus on loetletud EKP ja ELKNÜ funktsionäärid, nii nagu see on nüüd otsustatud, peaksid olema lisatud ka NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee, samuti EKP ja ELKNÜ vabariiklike keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP või ÜLKNÜ linna- või rajoonikomiteede sekretärid.

Juhataja: Hääletame, palun. Palun hääletada. Poolt on 11, vastu on 6. Assamblee on näidanud oma valmisolekut teha § 8 ühe paremaks. Paragrahvi 8 on otsustanud liita see tekst, mille esitas kolleeg hr. Raig.

Palun, kas on veel ettepanekuid, mis on käsitlemata, mis on hääletamata? Ei ole.

Mul on palve, kolleeg Vahtrele ja hr. Jürgensonile, formeerida 5 minuti jooksul § 8 kujul, nagu ta nende hääletamiste kaudu otsustatud sai. 5 minuti pärast me viime läbi lõpphääletuse. Vaheaeg 5 minutiks.

V a h e a e g

Juhataja: Kolleegid, kell on pool üheksa ja meil on jäänud vaid mõni minut tööd teha. Palun istuge oma kohale ja viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohaloleku kontroll, palun. Meid on saalis 28. Härra Vahtre loeb ette §-s 8 nimetatud teksti ja pärast seda me hääletame, kas me kiidame selle heaks ja esitame Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile. Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, samuti NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklike keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti-, linna- ja rajoonikomiteede sekretärid, ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991, keelatud kandideerida Riigikogusse, asuda presidendi, peaministri, ministri, riigikohtu esimehe, riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale ega kuuluda riigiettevõtete, sealhulgas aktsiaseltside juhatusse või haldusnõukokku.

Juhataja: Palun see tekst veel kord ette lugeda.

L.Vahtre: (Kohalt).

Juhataja: Härra Talve, palun.

J.-K. Talve: Aktsiaseltsi juhatuse peaks olema täpsustatud. Mitte iga aktsiaseltsi, vaid riikliku aktsiaseltsi, aktsiaseltsi, kus riigil on häälteenus.

Juhataja: Täna. Härra Vahtre.

L.Vahtre: Vabandust, see oli mul koos tekstiga sisse kandunud, see on täiesti ülearune ja segadusttekitav lisand ("sealhulgas aktsiaseltsid"), sest me rääkisime siin juba läbi, et siin on mõeldud ka riigi kontrolli all olevaid aktsiaseltsi.

Ma loen ta nüüd uuesti otsast lõpuni ette.

Juhataja: Üks hetk, palun. Proua Pärnaste, palun.

E.Pärnaste: Kui ma õigesti aru sain, siis see 20. augusti piirang kehtis ka NLKP ja ÜLKNÜ kohta praeguses sõnastuses. Kas

poleks mõistlik see piirang panna EKP järel ja ÜLKNÜ ja NLKP puhul jätta see lahtiseks, määramatuks?

Juhataja: Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Ma arvan, et meil ei ole õigust sekkuda teise riigi siseasjadesse. Tulevikus, kui NLKP on olemas Nõukogude liidus, see on ajal, kui Eesti on iseseisev, ei olemeil põhjust välistada teoreetilist võimalust, et sealt tulnud isik teeb Eesti riigis kõrget poliitilist karjääri. Küsimus on ikka ajas, mil Eesti oli Nõukogude Liidu valduses.

Juhataja: Suur tänu. Proua Pärnaste soovib jätkata. Palun.

E.Pärnaste: Ma tahan täiesti täpsustada. See annab võimaluse kuni 2000. aastani tulla siia mingil kõrgel parteitegelasel, saada kuidagimoodi kodakondsus, või kui ta on juba siia tulnud, saada kodakondsus, asuda nimetatud ametipostile, kuid praegusel Eesti Vabariigi kodanikul on see piiratud.

Juhataja: Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Ma arvan, et see mure on teoreetiline ja pealegi saab 2000. aastal läbi. Nii et eelistan jääda selle teksti juurde.

Juhataja: Palun kolleeg Vahtrel veel kord ette lugeda tekst, mida me asume hääletama. Palun tähelepanu! Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, samuti NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklike keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti-, linna- või rajoonikomiteede sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20. augustit 1991 keelatud kandideerida Riigikogusse, asuda presidendi, peaministri, ministri, riigikohtu esimehe, riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri, riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale ega kuuluda riigiettevõtte juhatusse või haldusnõukokku. Et segadusi vältida, siis ma pean avalikult ütlema,

et see 20.august 1991 kehtib loomulikult kõigi loetletud parteifunktsionääride kohta, mitte ainult lõpupoole mainitud NLKP ja ÜLKNÜ kohta. See on terve esimese poole kohta käiv tähtaeg.

Juhataja: Proua Hänni, palun.

L.Hänni: Lugupeetud kolleegid, mul jäi kõrva üks kummaline kombinatsioon, mille tõlgendamisega võib tulla hiljem raskusi, ja ma sellepärast tahaksin, et hr. Vahtre annaks ka meile siin saalis tõlgenduse. Nimelt on mitmetel partei- ja komsomolitöötajatel keelatud kandideerida Riigikogusse ja samal ajal on keelatud astuda vabariigi presidendi ametikohale. Kas need isikud võivad kandideerida Vabariigi presidendi ametikohale? Milleks on vaja selline vahe sisse teha, et ühel juhul onkeelatud kandideerida ja teisel juhul keelatud astuda. Mõlemad või kõik ametikohad on ühtviisi valitavad. Aitäh.

Juhataja: Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Märkus on õigustatud. Selle põhjuseks oli lihtsalt see, et keeld kandideerida Riigikogusse otsustati viimasel hetkel sisse panna. Kui me jõuaksime kokkuleppele, et melihtsalt lepime selle seletusega ja nimelt sellise seletusega, et mõeldud on seda, et ka presidendiks kandideerida ei tohi, siis me võiksime ta vastu võtta. Kandideerida Riigikogusse või presidendi ametikohale, asuda peaministri, riigikohtu esimehe jne. ametikohtadele - täiesti võimalik, see vastab sellele, mida on sisuliselt tahetud öelda.

Juhataja: Nüüd peab küll asi päris hea olema, aga ma palun, et kolleeg Vahtre loeks veel kord selle teksti meile ette. Hr. Vahtre, palun.

L.Vahtre: Kuni 31. detsembrini 2000. aastal on isikutel, kes on olnud EKP või ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomiteede sekretärid, samuti NLKP ja ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklikde keskkomiteede büroode liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti-, linna- või rajoonikomiteede sekretärid ja kelle volitused algasid enne 20.augustit 1991, keelatud kandideerida Riigikogusse või presidendi ametikohale, asuda peaministri, ministri, riigikohtu esimehe, riigikohtu liikme, kohtuniku, õiguskantsleri,

riigikontrolöri, Eesti Panga presidendi, kaitseväge juhataja või ülemjuhataja ametikohale ega kuuluda riigiettevõtte juhatusse või haldusnõukokku. Kõik.

Juhataja: Härra Käbin.

T.Käbin: Lugupeetud hr. Vahtre, mul on küsimus. Kas riigi aktsiaseltsid jäid nüüd välja, need hääletati ju sisse?

Juhataja: Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Me otsustasime siin saalis avalikult ja üheskoos, et riigiettevõtete all me mõistame ka riigikontrolli alla kuuluvaid aktsiaseltsi. Ma väga palun küsida enne lauanaabri käest ja alles siis täiskogu käest.

Juhataja: Pr. Hänni, palun.

L.Hänni: Lugupeetud juhatus, ma palun, et enne lõplikku hääletust te lisaksite teksti veel ühe sõna, nimelt "vabariigi" presidendi, sest muidu võib juhtuda, et need isikud ei saa kandideerida ka jalgpalliliidu presidendi ametikohale. (Naer saalis.)

Juhataja: Suurepärane, Härra Koha, Palun.

K.Koha: Lugupeetud juhatus, ma julgen ka teha väikse täpsustuse. On olemas riiklik aktsiaselts. Selle kohta on olemas ka vastavad põhimäärused ja dokumendid ja normatiivaktid, mis reguleerivad riikliku aktsiaseltsi olemasolu. Nii et riigiettevõtte all ei saa mõista riiklikku aktsiaseltsi, vaid see tuleb täiesti normitehniliselt välja kirjutada: riiklike aktsiaseltside juhatusesse. Nii on ta praegu meil ka normatiivaktides kirjas, riiklik aktsiaselts, nii et palun ikkagi täiendada selle sõnaga. On olemas riigiettevõtte ja on olemas riiklik aktsiaselts.

Juhataja: See parandus on teksti tehtud. Ka presidendi ette on kirjutatud "vabariigi". Kuid vahepeal on hr. Vahtre ära väsinud ja keeldub ette lugemast seda teksti 27. korda.

Lugupeetud kolleegid, kes on selle poolt, et kiita § 8 heaks kujul, nagu see teile ette on loetud, ja anda see üle ülemnõukogule ja Eesti Kongressile. Hääletame, palun.

Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt on 20ja vastu 8. Assamblee on võtnud vastu otsuse kiita heaks §-s 8 nimetatud

tekst ja anda see üle Ülemnõukogule ja Eesti Kongressile.

Lugupeetud kolleegid! Juhatus tänab teid selle pika ja, ma arvan, viljaka tööpäeva eest, kuid täna ei ole põhjust minna laiali tundega, et Assamblee enam eikogune. On ilmne, et nii Ülemnõukogu kui ka Eesti Kongress vaeb meie töö resultate jameil on põhjust kokku tulla ka selleks, et teha vajalikke parandusi või selleks, et tunda rõõmu meie töö heast kvaliteedist. Sellepärast nägemiseni ja head õhtut!